4,25 lei

EDITURA TINERETULUI

ANDRÉ MASSEPAIN GROTA URŞILOR

ANDRÉ MASSEPAIN

Grota urşilor





A N D R É   M A S S E P A I N

Grota urșilor



E D I T U R A   T I N E R E T U L U I

În românește de LAURA DRAGOMIRESCU

Copertă și ilustrații de KALAB FRANCISC

ANDRÉ MASSEPAIN
LA GROTTE AUX OURS
Société Nouvelle des Éditions G. P.
Paris, 1963

Capitolul I

Tatăl meu, inginer la E.D.F. [1], trebuia să plece în vara aceea în Statele Unite, într-o călătorie de studii. După cît înţelesesem, călătoria aceasta nu numai că-l interesa mult, dar lăsa să se întrevadă un fapt hotărîtor în cariera lui : anunţa o mare avansare. Cum tata trecea pentru întîia oară Atlanticul, el stăruise ca şi mama să-l însoţească. Urmarea : tot pentru întîia oară, surioara mea Joëlle şi cu mine aveam să fim lipsiţi de mama şi de tata toată vacanţa mare.

Părinţii noştri ne-au vorbit despre planurile lor cu nişte aşa-zise menajamente. Dar noi, copiii, sîntem mai ageri la minte decît îşi închipuie oamenii mari.

Din frînturi de convorbiri, şi acelea pe ocolite, cam bănuiam despre ce era vorba, aşa încît, atunci cînd tata şi-a luat inima-n dinţi să ne spună pe faţă că plecarea lor era fapt hotărît, noi ştiam de mult asta. Nu-i nimic ; e mai bine doar să te temi de ceva decît să ţi se întîmple ceva. Eu strînsei din dinţi, Joëlle, care e cu doi ani mai mică decît mine, plînse cu amar, dar a trebuit să ne obişnuim cu gîndul că nu era în putinţa noastră să schimbăm lucrurile.

Ne simţeam de pe acum părăsiţi, chiar oarecum orfani. Statele Unite erau la capătul lumii. Mai mult, părinţii noştri urmau să plece cu avionul, şi încă într-un timp cînd ziarele nu vorbeau decît de cumplitele accidente ale avioanelor Boeing.

Sînt clipe în viaţă în care-ţi dai seama că părinţii nu-i ai pe vecie...

---

[1] Eaux de France (Apele Franţei).

Mai rămînea de văzut cui ne lăsau pe noi în aceste două luni nesfîrşite de vară.

Joëlle şi cu mine ne sfătuisem să refuzăm cu îndîrjire soluţia de a fi trimişi în vreo colonie de vară. Eram destul de amărîţi şi aşa de lipsa părinţilor, dar am fi fost şi mai amărîţi să ne răzleţim şi noi doi printre străini. Dar, la drept vorbind, nici nu fusese vorba de aşa ceva.

În timp ce aveau aerul să ne întrebe care ar fi părerea noastră, ei îşi aveau planul lor bine statornicit.

Cînd le-am spus că ştiu eu bine că voiau să ne trimită la Sare, fuseră foarte miraţi, dar, în acelaşi timp, li se luă şi o piatră de pe inimă. Asta ne-a supărat oarecum. Aşadar, nu ne-au dat posibilitatea să alegem, din moment ce ei hotărîseră totul mai dinainte. Dar nu ne-am lăsat şi tot le-am spus că Sare n-avea de ce să ne încînte şi că dacă ne supunem nu înseamnă că ne e pe plac. Se înţelege însă că expunerea punctului meu de vedere n-a schimbat cu nimic hotărîrea la care se opriseră ei.

În aceeaşi seară, cînd a avut loc această ultimă convorbire, mama îi scrise tatălui ei, domnul Aguirre, spunîndu-i că „pentru motive de forţă majoră", e nevoită să lase pe vară copiii în grija lui, care însă acum „sînt destul de mari şi de cuminţi ca să nu pricinuiască supărări".

După ce ne-a citit scrisoarea ca să ne dăm bine seama ce răspundere şi-a luat în privinţa purtării noastre, ne-a spus să-i trimitem în scris bunicului sărutări, chiar sub iscălitura ei.

N-am ştiut niciodată prea bine ce-a răspuns bunicul. Ştiu doar că a rămas să ne aştepte la Sare, începînd de la 15 iulie, şi că tata ne va duce acolo cu automobilul în prima sîmbătă după decernarea premiilor.

Mai petrecusem cîteva săptămîni de vacanţă la Sare; eu aveam pe atunci cinci ani, iar Joëlle era mică de tot.

Bunicul meu Auguste avea în exploatare în sătuleţul acesta din Franţa de apus o carieră pentru extras piatră de ciment. Păstrasem despre sat şi despre casa bunicului doar amintiri învăluite

în ceață. Oricît m-aș fi străduit, în mintea mea nu mai stăruiau decît ploaie, nori, umezeală și frica nemaipomenită pe care am simțit-o cînd mi-a ieșit în cale un țap sălbatic.

Joëlle nu-și mai amintea nimic. Părinții mei trebuie să se fi plictisit cîndva și ei acolo, căci niciodată n-a mai fost vorba să ne întoarcem în sat. Afară dacă nu cumva... Ba da, aveam impresia că între tata și bunicul meu nu exista nici o afecțiune.

Nu cred să fi fost ceva anume care-i despărțea. În orice împrejurare, tatăl meu vorbea cu mult respect de bunicul Aguirre și cînd se întîmpla să vină la Paris — fie de Crăciun, fie de Paști, dar nu mai mult de o dată pe an — trăgea totdeauna la noi. Dar tata, care e de fel de pe valea Loirei și are o fire destul de veselă și în orice caz e veșnic cu zîmbetul pe buze, se simțea stingherit în fața bunicului din partea mamei.

Trebuie să mai spun că n-am văzut un om mai deșirat, mai uscățiv și mai închis ca bunicul Aguirre. Nu știu ce impresie îi făcea Joëllei, dar pe mine parcă... — cum se spune, oare ? —... ah, da, parcă mă fascina !

Avea o față lungă, mai mult brăzdată decît zbîrcită, ochii albaștri punctați cu galben, o privire cercetătoare și aspră. Părul alb și bățos, tăiat scurt, îi cădea ca un fel de ciudat cozoroc peste fruntea înaltă.

La masă mînca puțin, dar vinul îl bea fără apă. După dejun, cerea voie să se odihnească într-un fotoliu. Se instala comod în el, mîngîindu-și cu mîinile lui mari și musculoase o pipă scurtă și închizînd ochii. Ațipea de îndată și adormea somn adînc și liniștit. Zece minute mai tîrziu, în clipa cînd mama venea cu cafeaua, se trezea cu un oftat, își aprindea pipa și-i spunea mamei vreo părere în limba bască, fapt care-l sîcîia pe tata. Mama se roșea ca o fetiță, dar îi răspundea tot în limba bască. Îmi apăreau atunci foarte aproape unul de altul, dar aparținînd parcă fiecare altei lumi...

Acesta era bunicul din partea mamei, care nu știu să-mi fi vorbit vreodată mai mult de trei fraze. Și iată că alături de acest

om, aproape străin pentru noi, aveam să ne petrecem două luni de zile.

Joëlle, deşi mai prietenoasă şi mai apropiată decît mine, nu era nici ea prea liniştită.

În cîte seri înainte de plecarea în Pirinei nu ne împărtăşeam în şoaptă temerile care apoi ne urmăreau şi-n vis de îndată ce adormeam ! Mi s-a întîmplat să visez cîteva nopţi în şir că un om în felul lui tata-mare se prefăcea deodată într-un ţap uriaş, care se năpustea spre mine cu iuţeala unei locomotive... Le spun toate astea pentru a arăta cu tărie că cele două luni întregi pe care urma să le petrecem la Sare n-aveau de ce să ne surîdă.

Cine s-ar fi gîndit că vacanţa aceea de care ne temeam atît ne va dezvălui atîtea minunăţii ? Cum ne-am fi putut închipui noi dinainte atîtea peripeţii şi atîtea descoperiri ? Acum şase luni încă mai gîndeam că bucuria şi aventura nu le puteai găsi decît pe o plajă a Mediteranei sau a Oceanului. Ce greşeală ! Un sătuc uitat din Pirinei, el a făcut să-mi bată inima, să-mi rîdă ochii şi să-mi deschidă mie, un băieţel de treisprezece ani, o cale care va fi poate aceea a vieţii mele întregi !...



Călătoria noastră a decurs fără peripeţii. Tata conducea repede şi bine. Prin însăşi meseria lui (a construit atîtea baraje !) cunoaşte atît de bine Franţa, încît ştie fără să se mai uite pe hartă ce drumuri sînt mai libere pentru ca maşina să meargă în plină viteză.

Oricum însă Sare — ascuns în Pirinei, la graniţa Spaniei — e la capătul celălalt al ţării. Aşadar, plecaţi dis-de-dimineaţă din Paris, am trecut peste Adour abia cînd se înnopta. După alte două ore, maşina a luat-o de-a lungul pîrîului Nivelle, a trecut de Ascain şi a început suişul în serpentine prin strîmtoarea Saint Ignace pînă la satul bunicului.

Joëlle adormise. Eu eram frînt de osteneală. Puţin mai devreme văzusem cerul împurpurat de amurg deasupra oceanului, iar Biaritz, Chambre-d'Amour, Guéthary, Saint-Jean-de-Luz, atîtea localităţi minunate de vacanţă, forfotind de vizitatori şi cu toate luminile aprinse, îmi stîrneau în inimă un noian de păreri de rău. Ce n-aş fi dat să fiu în locul vreunui băiat care trecea pe plajă bronzat după o zi întreagă de înot, de pescuit crevete şi de făcut castele de nisip ! Pe cîtă vreme noi ne afundam în munţii tot mai singuratici, mai mohorîţi şi mai ameninţători !

Cînd am ajuns, Sare era pustiu şi înecat în beznă. Mi s-a părut sinistru. Maşina noastră străbătu satul, merse pe şosea încă o bucată de vreme, apoi coti brusc la dreapta şi, trecînd de un grilaj,



făcu pneurile să scrîşnească pe pietrişul aleii ce străbătea grădina înspre vasta faţadă care răsărea din umbră.

Pleoapele mi-erau ca de plumb. Nu mai aveam putere să deosebesc nici locurile, nici casa.

Tot ce urmă se petrecu în linişte şi ca prin vis. Bunicul apăru în lumina farurilor şi strînse mîna tatii. Un om de serviciu, grădinarul poate, îl ajută să scoată valizele din spatele maşinii şi le sui la etaj. Joëlle se trezise pe moment, apoi adormise din nou. Tata o luă în braţe şi suirăm scara în urma grădinarului.

Intrai, împleticindu-mă de osteneală, într-o cameră mare, cu miros de răşină, unde privirea îmi fu irezistibil atrasă de două paturi cu cearşafuri ca zăpada, luminate de lămpile de la căpătîi.

În timp ce tata îi ajuta Joëllei să se dezbrace şi să-şi pună cămaşa de noapte, bunicul mă întrebă, cu vocea lui joasă, dacă îmi era foame, dacă vreau să gust ceva. Eu i-am răspuns că mi-era mai degrabă somn. El îi făcu atunci semn tatii şi amîndoi plecară pe scară în jos, după ce tatăl meu o sărută mai întîi pe Joëlle, apoi pe mine şi mai cu drag decît de obicei, parcă.

Îmbujorată sub cearşaf şi pături, Joëlle dormea adînc. Mă dezbrăcai şi eu, ca prin vis, şi intrai în patul meu, după ce stinsei lămpile. Gîndeam că somnul mă va cuprinde pe dată, dar, ca în atîtea rînduri, trecu multă vreme pînă să adorm. Fără voie plecam urechea la şoaptele de la etajul de dedesubt. Un robinet rău închis zbîrnîia undeva, într-un ritm monoton în fa diez. O pasăre de noapte scoase un ţipăt trist. Apoi, deodată, din depărtare, auzii un lătrat care îmi îngheţă sîngele în vine. Ce jivină fioroasă scotea asemenea sunete ? Nu putea fi un cîine ; părea mai degrabă un monstru al munţilor care cu glas de tunet îşi impunea poruncile pe tărîmul împărăţiei lui.

Pe jumătate aţipit, căutam să-mi dau seama dacă lătratul se apropia sau se depărta. Părea că se depărtează. Cînd nu-l mai auzii, mă lăsai să alunec în somn aşa cum te-ai afunda într-o negură adîncă.

Capitolul II

— Haide odată, Jacques, trezeşte-te ! E ziua-n amiaza mare !

Era Joëlle, care trăgea plapuma de pe mine. Mormăii morocănos. Acelaşi obicei rău de totdeauna al soră-mi ! De cum se scoală, i se pare că toată lumea trebuie să fie trează ca şi ea. Eram gata s-o reped, cînd mi-amintii că eram la o mie de leghe de Paris. Deschisei mai întîi un ochi, apoi pe celălalt şi văzui cum soarele năpădise în camera necunoscută.

Aruncai o privire în jurul meu : tavanul era jos, sprijinit de grinzi groase. În afara paturilor mai erau în cameră un dulap mare, două măsuţe de noapte şi un fel de scrin lung din lemn sculptat. Scrinul era acoperit cu catifea.

Cu piciorușele goale şi în cămaşă de noapte, Joëlle se plecase peste una din ferestre, pe care o deschisese.

— Vino, Jacques, vino să vezi ! îmi strigă nerăbdătoare.

Dădui plapuma la o parte şi alergai la geam. Cerul era albastru şi crestele munţilor din apropiere nu mai erau de loc mohorîte. Sub fereastră, un smochin mare îşi resfira ramurile în zumzet de albine. Dar ce-mi arătă Joëlle era un cuib de rîndunele, sub acoperiş. Patru căpşoare fără tuleie ieşeau din cuib cu patru cioculeţe care piuiau care mai de care.

Simţii cum mă furnică un fel de nerăbdare.

— Haidem, Joëlle, să ne îmbrăcăm ! îi spusei. Trebuie să fie aproape de amiază.

Într-un colţ al odăii era un spălător. Ne spălarăm pe apucatelea şi ne îmbrăcarăm degrabă, nerăbdători să luăm în stăpînire locurile astea care aveau să ne găzduiască o vară întreagă.

Coborîrăm de-a valma scara şi intrarăm într-o încăpere mare, oarecum întunecoasă. Se afla acolo o masă lungă, mărginită de două bănci, iar pe masă, un vas de aramă în care erau margarete. Într-un colţ, jilţuri cu spătar înalt, într-altul o măsuţă de scris,

în spatele căreia stăteau înşirate mai multe rafturi cu cărţi. Ce mai era ? O vitrină cu bibelouri, etajera împodobită cu cîteva obiecte de aramă şi, atîrnat în perete, un barometru enorm în formă de chitară.

— Ho-ho ! Ia te uită ! spuse Joëlle.

Mă întorsei. În dreapta scării se afla o panoplie cu carabine şi cuţite de vînătoare şi, agăţat deasupra panopliei, un cap de urs împăiat, cu gura deschisă şi ochiul scînteind.

— Oare bunicul să-l fi împuşcat ? întrebă sora mea aproape în şoaptă.

Ca bunicul Aguirre să fi fost între altele şi un mare vînător era pentru noi ceva cu totul nou şi care-l făcea şi mai misterios.

Şi în vreme ce ne îndreptam înspre uşă, ne lovirăm piept în piept cu o femeie înaltă, îmbrăcată în negru, care intra în mare grabă. Avea un surîs fermecător, dar firele albe de păr ce se furişau din cocul adunat la spate şi faţa lungă, cu înfăţişare mîndră inspirau mai mult respect decît simpatie.

— Copii, cît de mult aţi crescut ! spuse, luîndu-ne de mîini şi dîndu-se puţin înapoi, ca să ne poată vedea mai bine. Vă mai aduceţi voi aminte de mătuşa Pamparrina ?

Noi dădurăm din cap că da, dar nu-mi mai aduceam aminte de ea cum nu-mi aminteam nici de casă ; iar Joëlle, cu siguranţă, nici atît. E drept că graiul ei ciudat părea să-mi trezească o amintire, dar pesemne numai pentru că rostea vorbele la fel cu bunicul.

— Unde e tata ? o întrebai.

— Dar tăticul vostru a plecat, copii !

— A plecat ? întrebarăm amîndoi deodată.

— De trei ore a pornit la drum — ne lămuri Pamparrina.

Am rămas uluit. Şi pe fruntea Joëllei văzui cum se adînceşte cuta dintre sprîncene, semn că era mîhnită.

— Haide, haide ! Ce e mutra asta plouată ? Doar n-a plecat la capătul lumii !

— Ba tocmai că da ! nu mă putui stăpîni să răspund.

Pamparrina făcu „ţţ-ţţ“ printre dinţi, parc-ar fi zis: „Ia te uită cap la el!“ Şi căutînd în buzunarul şorţului, ne întinse o scrisoare:

— E pentru voi! V-a scris cîteva rînduri înainte de plecare.

Desfăcui scrisoarea şi, cap în cap cu Joëlle, citirăm amîndoi deodată rîndurile scrise-n grabă.

„Dragii mei copii,

N-am vrut să vă trezesc din somn. Sînt mîhnit, totuşi poate că e mai bine să plec aşa, tiptil. La urma urmei două luni trec repede. Cînd mă voi întoarce, vom avea multe lucruri să ne spunem. Deocamdată, fiţi cuminţi şi nu-l supăraţi pe bunicul. Purtaţi-vă aşa fel ca mămica şi cu mine să fim mîndri de voi cînd ne vom înapoia.

Vă îmbrăţişez cu drag,
Tăticu

P.S. Mătuşa Pamparrina este o veche prietenă a familiei. Mi-a promis să aibă mare grijă de voi.

Pentru orişice lucru de care veţi avea nevoie, vorbiţi cu ea.“

...Aşa ne trebuie! Am dormit duşi ca nişte buturugi şi n-am apucat să-l mai vedem pe tata la plecare şi să-l mai sărutăm o dată!

Cu toată mîhnirea, nu mă puteam stăpîni: eram furios şi pe mine, şi pe Joëlle, şi pe... asta — cum naiba o cheamă? — pe Pamparrina asta, eram furios pe omenirea întreagă. Atît de mînios eram, încît dac-aş fi avut putere, curaj şi ştiinţă atît cît trebuie, aş fi luat-o de mînă pe Joëlle şi aş fi plecat pe jos cu ea la Paris, întocmai ca orfanii din romanul pe care-l citisem şi care m-a făcut să plîng amar.

Joëlle era la fel de mîhnită ca şi mine. Căpşorul ei drăguţ şi-l plecase de tot, iar codiţele împletite stăteau băţoase ca nişte cîrje de bătrîneţe.

Mătuşei Pamparrina i se făcuse pesemne milă, căci ne-a luat binişor de umeri şi, ducîndu-ne cu ea, ne-a spus cu înduioşare :

— Copii, dar se poate să fiţi pînă-ntr-atît de mîhniţi ? Doar n-aţi rămas printre străini ! Sînteţi la bunicul, care vă iubeşte chiar dacă nu se pricepe să v-o arate cu firea lui de urs singuratic. Şi eu nu tot aşa ? De cîtă vreme vă tot aştept ! Ia să vedeţi voi ce are să vă mai răsfeţe mătuşa Pamparrina ! Deocamdată, v-a întins masa de dimineaţă colo, sub platan...

Eram acum în grădină. Pamparrina ne îndemnă să ne luăm locurile la masă, rugîndu-ne să păstrăm însă ceva poftă de mîncare şi pentru prînz, care n-avea să întîrzie mult...

Seara nu mîncasem nimic, aşa încît, cu toată mîhnirea, gîndul că pe măsuţa de sub copacul acela bătrîn şi rămuros ne aştepta masa ne făcu să dăm fuga.

Găsirăm, pe masa aşternută cu o muşama, un ibric cu cafea, felii groase de pîine, unt şi miere. Bunătăţile acelea le mîncarăm cu poftă, în vreme ce albinele şi viespile se roteau zumzăind în jurul nostru. Ciudat : de cum ne luarăm micul dejun, buna dispoziţie ne reveni.

— Dăm o raită primprejur ? propuse Joëlle.

Asta voiam şi eu. Trecurăm prin grădină. Era foarte bine îngrijită. Pajişti verzi, iar pe pajişti tufişuri de margarete, de hortensii şi de leandri roşii, iar pe lîngă grilajul grădinii, platani şi mesteceni. Cîţiva tei înfloriţi răspîndeau o mireasmă suavă. Ne întoarserăm să privim casa. Era impunătoare, cu faţa îndreptată spre răsărit, după cum am constatat cu busola mea de buzunar. Pesemne ca să fie apărată de ploile ce vin totdeauna dinspre ocean. Acoperişul din gresie era înalt, abrupt şi se lăsa foarte jos. Casa era clădită din pietre dreptunghiulare de o frumoasă nuanţă de roz. Lemnăria exterioară şi obloanele erau vopsite în verde.

Intrarea principală era puţin la stînga, într-o firidă în zid, adîncă şi pătrată, pavată cu lespezi de piatră şi care forma un fel de sală mică, deschisă spre grădină.

În fund era uşa de intrare : o uşă de lemn sculptat, atît de grea şi de masivă, făcută parcă să reziste la asalturi cu lovituri de berbec.

Jur împrejurul intrării principale se căţăra sprintenă o viţă sălbatică pînă la etajul de sus. Verdele crud al viţei se îmbina plăcut cu faţada roz şi verdele mai închis al ferestrelor şi al obloanelor.

Cu ochiul ei mai ager decît al meu cînd era vorba de descoperit amănunte, Joëlle descoperise pe zid o inscripţie în basorelief.

— Poţi tu citi ce scrie, Jacques ? mă întrebă.

Se citea greu, căci literele aveau o trăsătură ciudată, şi parte din ele mai erau şi acoperite de frunzele dantelate ale viţei.

— Stai, am reuşit ! „Casă clădită de meşterul Renaud Aguirre în 1750"... Îţi dai seama, Joëlle ? spusei entuziasmat — a fost clădită de un străbunic al nostru. Şi mai înainte de revoluţia cea mare ! [1]

La Paris locuiam într-un apartament destul de spaţios, dintr-un imobil în arondismentul XIV. Un imobil nici frumos, nici urît ; practic ca atîtea mii şi mii în capitală. Casa aceasta părintească, cu inscripţia ei, mă făcea să cad pe gînduri ; era semnată ca o pînză celebră de la Luvru. Fapt e că era frumoasă. Purta o dată, se înscria în istorie. Avea peste două secole vechime. Mi se păru deodată că are viaţă în ea ; că are un suflet...

Ne întoarserăm în grădină, apoi ieşirăm pe poartă. Drumul aşternut cu pietriş dădea în şoseaua judeţeană, cu nenumăratele-i serpentine, care se pierdeau undeva, către graniţă. La o cotitură a drumului se înălţa o capelă mică, închinată Maicii Domnului.

Descoperirăm că pîrîul Nivelle, care izvora din preajma muntelui învecinat, curgea chiar pe lîngă casă. Chiar în dreptul unde o punte frumoasă de lemn unea cele două maluri făcea o cascadă de toată frumuseţea. Cascada asta o bucură nespus pe Joëlle, care-şi

---

[1] Este vorba de revoluţia franceză din 1789.

puse de gînd să facă duş acolo în orele cînd va fi foarte cald. Dar în pădurea plantată, ca să zic aşa, chiar în spatele casei, era o răcoare plăcută. Stejarii, mestecenii şi castanii răspîndeau o umbră deasă, unde puteai simţi un miros reavăn de muşchi şi de ciuperci.

Un drum de urcuş cu făgaşuri adînci, lăsate de roţile carelor, se deschidea dinspre dreapta. Pornirăm pe el, dornici să aflăm unde duce şi ne trezirăm... în spatele casei bunicului.

Amintiri uitate din întîia vacanţă la Sare îmi veniră atunci în minte. Fundul ogrăzii se prelungea cu o fermă. Erau pe atunci şoproane, staule, o curte de păsări şi cuşti cu iepuri de casă. Acum era pustiu. Îmi aminteam cum, copil încă, intrasem prin grajduri şi că exista pe atunci un măgăruş care mi-era un minunat tovarăş de joacă.



Dincolo de împrejmuire începea livada. Joëlie tocmai îmi spunea cît de rău îi pare că nu sînt de loc animale pe lîngă casă, cînd — nu ştiu de ce — avui impresia că ne pîndea cineva. Ciudat, n-aş putea spune cum, nu vedeam pe nimeni şi simţeam totuşi o privire aţintită asupra mea. Ridicai instinctiv ochii spre smochinul de dincolo de zid. În aceeaşi clipă, ramurile smochinului începură să se mişte cu un foşnet tare de frunze, ca şi cînd cineva ar fi coborît în grabă din pom. Nu-i spusei nimic Joëllei, ca să n-o sperii. Dar mă întrebam cu ce gînd ne pîndeşte omul acela necunoscut, cînd auzirăm deodată, de departe, un şuier sălbatic şi, drept răspuns, lătratul acela îngrozitor, care-mi făcuse părul măciucă ieri seară, cînd eram pe cale să adorm.

Joëlle, care auzea lătratul pentru întîia oară, îmi aruncă o privire înspăimîntată.

— Dacă e un cîine — spuse în şoaptă — urîtă jivină trebuie să fie...

N-avui timp să-i răspund, căci un sunet de clopot ne chemă la masă.





Bunicul prînzea în ziua aceea la carieră, cu toţi cei ce lucrau acolo. N-aveam să-l vedem decît la masa de seară.

Cît despre mătuşa Pamparrina, care părea să fie menajera casei, ea nu lua masa cu noi, dar ne privea cu dragoste, îndemnîndu-ne să facem cinste bunătăţilor preparate cu mîna ei. Masa o pusese în bucătărie. Era o încăpere enormă, pavată cu dale şi de o curăţenie exemplară. Într-un colţ se afla plita zidită în perete şi prevăzută şi cu un cuptor cu cotlon. Pe dreapta, agăţată deasupra unui bufet scund, strălucea o frumuseţe de garnitură de bucătărie, din aramă. Iar în celălalt capăt, o vîrtelniţă, lucru pe care nu-l mai văzusem decît în poze.

După micul dejun atît de copios, nu prea ne mai era foame. Dar cînd gustarăm din mîncarea de şuncă de Bayonne fiartă în

casă şi din „piperada" mătuşii Pamparrina, orice îndemn al ei să facem cinste mîncărurilor se dovedi de prisos.

La desert erau nişte prăjiturele cu nucă. Îmi luai inima în dinţi ca s-o întreb ce-mi stătea mie pe inimă : auzise şi ea lătrăturile acelea ? Nu, nu le auzise.

— Nu poate fi însă decît cîinele lui Gratian, vameşul — ne spuse.

— Un cîine mare ?

— Mare. Doamne sfinte ! Urîtă jivină ! Mai mare ca un viţel. Şi rău pe deasupra ; spaima satului. A omorît cîţiva cîini ciobăneşti... O dată ce apucă cu colţii, poate sparge chiar şi pneul de la maşină... Oamenii din Sare s-au plîns primarului. Dar vameşul zice că are nevoie de el ca să ia urma contrabandiştilor. Dar cine-l crede. Toată lumea ştie că l-a înrăit pe cîine ca să-l apere pe el să nu fie atacat noaptea...

— Să nu fie atacat ? Dar cine-l urăşte ?

— Cine-l urăşte ? Întreg ţinutul, băiatule. Dar astea sînt lucruri pe care tu nu le poţi înţelege. Vameşii nu sînt văzuţi cu ochi buni pe la noi.

— Dar de ce ?

Mătuşa Pamparrina, încolţită, se făcu că o mănîncă nasul :

— De ce, de nece, întreabă-l pe bunicul. O să vă explice mai bine ca mine.

Simţii că se ascunde ceva pasionant în povestea asta, dar că de la dînsa n-aveam să aflu mai mult. Aşadar, tăcui deocamdată şi schimbai tactica :

— Şi Gratian ăsta locuieşte pe aproape ? întrebai.

— N-ai văzut ferma aceea mică din deal ? Acolo stă cu familia lui. Să nu vă duceţi pe acolo, copii ! Din cauza... da, din cauza lui Izua, cîinele. Pare că la copii nu se dă, dar mai ştii ?

Am avut impresia că altele erau motivele pentru care ne sfătuia să nu ne apropiem de ferma vameşului — iar cîinele era numai pretextul.

N-am stăruit.

— Şi zici că pe cîine îl cheamă Izua ?

— Da, e un nume basc, şi înseamnă „Spaimă".

— Izua... Mie mi se pare un nume frumos ! spuse Joëlle.

— Frumos... frumos... — mormăii eu. Dar ar fi mai bine să nu dai niciodată peste el.

— Mie însă nu mi-e frică de cîini ! se oţărî Joëlle.

Nu-i mai spusei că cu totul altfel erau căţeluşii pe care-i mîngîia ea la Paris — vreo javră ţinută prin casă şi plimbată de zgardă — care nu puteau avea nici în clin nici în mînecă cu numitul „Spaima".

— Dar spune-mi, mătuşă Pamparrina — îi zisei întorcîndu-mă la subiect — vameşii au obiceiul să se suie în copaci ?

— În copaci ? spuse Pamparrina, făcînd ochi mari, şi o pufni rîsul. În copaci ? Asta-i bună ! Dar ce vrei să caute în copaci ?

— Eu unul nu vreau nimic — îi răspunsei jignit de rîsul ei. Dar mai adineauri era cineva în smochinul acela mare de dincolo de zid.

— Înţeleg — spuse Pamparrina. Trebuie să fi fost Bettiri sau Nani, unul din ştrengarii ăia ; băieţii lui Gratian. Poate mult şi bine tatăl lor să ţină lumea de rău să nu fure, ei tot nu se lasă de şterpelit fructele din pomii vecinilor...

De bună seamă, mătuşii Pamparrina nu-i erau pe plac nici vameşul, nici familia lui. Eram gata s-o mai întreb cîte şi mai cîte altele, cînd un om intră în bucătărie. Menajera ni-l prezentă, spunînd că e domnul Hirigoyen, grădinarul. Era un bărbat înalt, lat în spete, cu faţa arsă de soare, cu dinţi strălucitori de albi şi ochi zîmbitori.

N-aş fi ştiut ce vîrstă să-i dau, dar bereta bască şi sandalele de lemn îi dădeau un aer ştrengăresc care mi-l făcu dintr-o dată simpatic. Domnul Hirigoyen urma să se ducă în sat să cumpere nu ştiu ce insecticid. Ne propuse să ne ia cu el mai pe seară, iar noi furăm încîntaţi.

Capitolul III

Pe jos pînă în sat e o cale bunicică. Grădinarul mergea atît de repede cu pasul lui vioi, încît abia ne puteam ţine după el. Trebui să-l rog să stea puţin locului, să răsuflăm oleacă. Se opri, se scuză şi ne aşezarăm pe marginea drumului.

— Bascii sînt oameni iuţi de picior. Cînd eram eu copil, încă mai trăia în satul meu, Saint-Étienne-de Bäigorry, un om, Ipharaguerre, care a făcut o ispravă de i s-a dus faima în toată ţara. În 1872, pe cînd încă nu era cale ferată, în vreme ce al doilea război carlist bîntuia în nordul Spaniei, un ofiţer carlist trecu graniţa şi ştiindu-l pe Ipharaguerre cît de iute era de picior, îl rugă să ducă o scrisoare urgentă la unul din şefii lui, care era la Bayonne, şi să-i aducă pe loc răspunsul. Ei bine, concetăţeanul meu a făcut drumul dus şi întors între Saint-Étienne-de-Bäigorry şi Bayonne, în total circa 80 de kilometri, în 12 ore...

Mie personal războaiele carliste nu-mi spuneau nimic. Dar făcui în gînd socoteala că 80 de kilometri în 12 ore înseamnă cam 7 kilometri pe oră. Ţinînd seama că erau şi drumuri de munte, asta zic şi eu că e o ispravă!

Pornirăm din nou la drum mai pe-ndelete şi în curînd intrarăm în sat. Norii se lăsaseră de pe munţi şi acoperiseră soarele. Se întunecase. Simţii chiar picături de ploaie. Dar nu erau picături de ploaie, ci veneau de la unul din balcoanele caselor basce care-mi plăceau din ce în ce mai mult: o bătrînică uda ghivecele cu muşcate. Pe terasele micilor hoteluri, turiştii beau răcoritoare la umbra platanilor. Domnul Hirigoyen ne arătă o casă tare înzorzonată, din piatră cioplită şi cu grilaj dantelat la ferestre. Ne spuse că acolo locuia domnul Felton, cel mai drag prieten al bunicului.

Cum auzeam pentru întîia oară de domnul Felton, îi cerui să-mi spună cîte ceva despre el.

— E un englez, cum îl arată şi numele — spuse grădinarul. Sînt mulţi englezi pe la noi. Ciudat, dar le place ţinutul nostru.

Mai spuse că domnul Felton fusese cîndva profesor de arheologie la o universitate din Anglia. În tinereţe venise adesea prin părţile astea pentru săpături în vechile aşezări romane. Acum ieşise la pensie şi se stabilise de-a binelea aici, la Sare.

— Ascultaţi ciudăţenie la el ! rîse grădinarul. Se zice că în fiecare zi citeşte cîte un articol din Enciclopedia britanică. Nişte volume cît toate zilele. Speră să le citească pe toate pînă nu moare !...

Ajunsesem acum în faţa unui teren sportiv de „pelotă bască“ [1].

Jucau numai băieţi tineri.

Regulile jocului nu le ştiam, dar vedeam cum aruncă într-un zid înalt o minge mică, pe care o loveau cu un fel de paletă încovoiată, şi lungă, făcută din răchită, şi care — după cum ne spuse grădinarul — se numeşte „chistera“. Mingea sărea înapoi de pe perete şi cînd unul, cînd altul, băieţii o prindeau din zbor în chisteră şi o aruncau din nou în perete.

Şi Joëlle şi eu eram atît de încîntaţi de jocul acesta, cu totul nou pentru noi, încît grădinarul ne propuse să ne lase acolo cîtă vreme îşi face el cumpărăturile, spunîndu-ne că vine să ne ia în cel mult o jumătate de oră.

Rămaşi singuri, ne găsirăm loc pe una din băncile de piatră din jur, puse în amfiteatru. Mai sus de noi, alţi băieţi şi chiar fete strigau îndemnîndu-i pe jucători. Dar, cum vorbeau în limba bască, nu înţelegeam nimic din cele ce spuneau. Simţeam totuşi că vorbeau despre noi. Căutau desigur să ne ia în zeflemea sau să facă glume răutăcioase, căci vorbeau între ei uitîndu-se la noi şi apoi pufneau în rîs.

Joëlle şi cu mine ne păstram demnitatea. E cel mai bun mijloc de a răspunde înţepăturilor la care sînt expuşi totdeauna noii veniţi.

Între timp, printre strigătele către jucători auzeam adesea „passo“. Cred că am înţeles bine că „passo“ era o linie de demarcaţie, pe care nici una din taberele de jucători nu trebuia s-o de-

---

[1] Joc popular basc, asemănător cu oina noastră şi întrucîtva cu tenisul.

păşească. Dacă mingea cădea în afara terenului sau dincolo de „passo", asta era socotită ca greşeală. Aş fi vrut să am siguranţa că nu mă-nşel, dar nu îndrăzneam să întreb pe nici unul din vecini, ca să nu mă ia în rîs sau să mă bruftuiască.

Cînd, deodată, mă pomenii cu un băiat care se aşeză alături de mine, pe banca unde stăteam. Avea sandale de lemn ca mai toţi băieţii din jurul nostru. Îi citeai pe faţă hotărîre şi dîrzenie. O cicatrice lungă — amintire a vreunui accident — îi străbătea fruntea neînduplecată.

— Voi sînteţi parizienii ? ne întrebă.

Întrebarea îmi păru de prisos. Dădui din umeri.

— Parizienii care locuiesc în casa Aguirre ? stărui băiatul.

— Da — spusei, bănuitor deodată. Şi ce e cu asta ?

— Vin din partea lui Bettiri...

— Bettiri ?

— Bettiri, fiul vameşului.

Bettiri, da... Pamparrina ne vorbise de el. Mă mulţumii să dau din cap.

— M-a trimis să vă spun — vorbi în continuare băiatul cu cicatricea — că vrea să fie prieten cu voi...

— Foarte măgulit — îi spusei cu oarecare ironie.

— E gata să vă fie prieten, dar cu o condiţie...

— Nu admit condiţii cînd e vorba de prietenie — spusei apăsat.

— Fă cum vrei, dar altfel nu se poate.

— Şi care e condiţia ?

— Să nu puneţi niciodată piciorul în Valea Cenuşie. Iată. Atît aveam de spus. Cu bine !

Şi, fără să mai aştepte, băiatul ne salută cu un semn din mînă şi porni la ceilalţi copii din Sare.

Am rămas pe gînduri.

— Ce poate fi aia „Valea Cenuşie" ? întrebă Joëlle.

Dădui din umeri. Nici eu nu ştiam, şi nici trimisul lui Bettiri nu-mi dăduse timp să-i cer vreo lămurire. În orice caz, era destul de neplăcut să-ţi ofere cineva o prietenie cu oprelişti şi condiţii. La urma urmei, poate că erau doar vorbe-n vînt, ca să facă pe grozavul. Ciudat băiat părea să fie acest Bettiri !

Acum partida de „chistera“ se înteţise. Pe trepte, partizanii celor două tabere se înfruntau în felul lor : fiecare punct cîştigat de una din echipe era întîmpinat cu urale şi aplauze. Pe noi doi ne uitaseră cu totul.

Unul din jucători tocmai reuşise să prindă din zbor mingea şi aclamaţiile „suporterilor“ erau gata să izbucnească ; dar, deodată, auzii un ţipăt lîngă mine, apoi altul şi altul din stradă : Izua !... Spaima ! Spaima !

Băieţi şi fete, de-a valma pe trepte-n jos, se împrăştiară care-ncotro cît ai clipi.

Pînă să-mi dau seama ce se întîmplă, terenul de joc şi uliţa din apropiere, care pînă mai adineauri răsunau de rîsete şi voie bună, rămaseră pustii. O linişte apăsătoare se lăsase peste sat. Încremeniţi şi de faptul că eram străini prin locurile acelea, dar şi, ce mai încoace-ncolo, şi de frică — am rămas ţintuiţi locului. Joëlle îmi strînse braţul :

— Cîinele ! Să fugim, Jacques ! Altfel...

— Prea tîrziu ! îi spusei. Taci ! Nu te mişca ! Nu ne face nimic dacă nu se simte ameninţat !

Nici eu nu prea credeam ce-i spun Joëllei ca s-o liniştesc. Căci dacă întreg satul se arăta atît de înfricoşat, înseamnă că avea de ce să fie !

Deodată auzirăm un zăngănit din josul uliţei şi după aceea apăru un cîine ciobănesc, atît de mare şi de îmblănit, încît părea mai degrabă un urs alb ca cei din grădina zoologică de la Vincennes, decît un cîine. Adulmeca prin colţuri, tîrînd după el un lanţ gros cu care sigur că fusese legat şi-l rupsese. Eram atît de uluiţi de înfăţişarea lui, încît aproape că uitasem de frică. Nici-

odată n-am fi crezut că poate exista un cîine atît de mare şi care să te impresioneze atîta prin puterea şi sălbăticia lui. În orice caz, fapt e că am rămas locului, nemişcaţi ca nişte statui. Cîinele, care muşina cine ştie ce urmă, nici nu ne-a zărit. Adulmeca într-una prin praf, strănuta cînd şi cînd şi păru că se îndreaptă înspre zidul unde se bătuse mingea. Joëlle îmi strînse şi mai tare braţul, în timp ce eu nici nu mai suflam. Dar ne-am speriat degeaba. Cîinele se răzgîndi şi, după ce mai strănută o dată, o luă la goană pe drumul ce cobora înspre biserică. După cîteva clipe, nu-l mai văzurăm şi zăngănitul lanţului nu se mai auzi nici el.

Cît ai clipi, băieţi şi fete, turişti şi săteni ieşiră de prin ascunzători şi de prin casele unde se adăpostiseră. Toată lumea discuta cu aprindere, arătînd direcţia încotro apucase animalul. Copiii, adunaţi din nou pe terenul de joc, ne priveau acum cu un fel de respect. În ochii lor parizienii dăduseră dovadă de sînge rece. Dar numai noi ştiam bine cît ne fusese de frică, şi că vitejia noastră era doar aparentă. Oricum, mă simţeam măgulit că le făcusem impresie bună şi că nu ne mai luau drept nişte papă-lapte.

Între timp îl zărirăm şi pe grădinarul nostru venind tot într-o fugă şi răsuflînd uşurat că ne-a găsit teferi.

— O ruşine — mormăi — că nu leagă cumsecade dihania asta de cîine ! De l-or mai lăsa vreodată să scape ziua în amiaza mare, o să se găsească sigur careva să-i facă de petrecanie !

— Ar fi păcat ! mă-ncumetai să spun.

Grădinarul se uită la mine cu coada ochiului, dar nu zise nimic. Şi el, ca şi ceilalţi — vedeam după cum surîde — mă găsea curajos ; se înşela şi el oarecum.

Adevărul e că-mi fusese frică de cîine, dar era atît de frumos, încît nu mă împăcam cu gîndul că s-ar putea să fie ucis. De altfel, nu ştiu de ce, aveam impresia că dacă a tras atîta de lanţ pînă l-a rupt, nu a făcut-o ca să se repeadă la oameni să-i sfîşie, ci pentru ca să fie la un loc cu Bettiri, stăpînu-său şi poate prietenul lui de

joacă. Mi-am păstrat părerea asta pentru mine, dar toate întîmplările astea făceau ca fiul vameșului să apară într-o lumină plină de ciudățenie, dar atrăgătoare.



Pamparrina servi masa de seară în holul cel mare. Bunicul cina cu noi. Văzîndu-ne oarecum stingheriți de prezența lui, se sili să ne distreze povestindu-ne tot felul de lucruri hazlii și bîndu-și vinul fără a atinge vasul cu buzele, adică picurat direct în gît dintr-un urcioraș cu două guri. Și făcea totul cu atîta haz, încît îl găsirăm adorabil. Era cu totul alt om decît îl cunoscusem la Paris în rarele lui vizite. Aici era deschis, prietenos, aproape vesel. Îl simțeai că e în largul lui și că se străduia să ne facă șederea la el cît mai plăcută.

După dejun, Joëlle, atît de drăgălașă cînd îi intrai în voie, se sui pe genunchii lui și începu să-l întrebe despre capul ursului cel împăiat și de vînătorile pe care le făcuse.

— În tinerețe — ne spuse bunicul — urșii și lupii erau în număr destul de mare prin ținutul acesta. Dar o dată cu calea ferată și drumurile atît de umblate de o parte și de alta a graniței, fiarele sălbatice au fugit spre coastele mai îndepărtate și mai singuratice ale Pirineilor. Numai mistreții mai bîntuiau prin pădurile din Labourd și din Navarra de jos.

Uitîndu-mă mai de aproape la diferitele obiecte expuse în dulapul-vitrină și pe etajere, descoperii, între altele, o foarte frumoasă miniatură de corabie cu pînze, văsulețe din cositor și un urcior de gresie, care părea să fi suferit un accident, căci se vedeau bucățele care fuseseră lipite cu multă grijă.

— Asta, Jacques dragă — îmi spuse bunicul — e un foarte frumos dar de la domnul Felton, prietenul meu, cu care am să vă fac cunoștință. E un vas roman, pe care l-a găsit printre zeci de alte obiecte, cu ocazia săpăturilor din regiunea Bayonne, Lapurdum al romanilor. Crassus, unul din locotenenții lui Cezar, a cu-

cerit tot ţinutul dintre Garonne şi Pirinei în anul 58 înaintea erei noastre. Pe vremea aceea ţara era locuită de celtiberi, înrudiţi îndeaproape cu galii. Romanii au organizat toată provincia aceasta sub numele de Novempopulania, adică ţara celor nouă popoare, şi au construit aici fel şi fel de lucrări şi fortificaţii. Dar stăpînirea imperiului nu a putut ţine piept năvălirii suevilor, a alainilor, a vandalilor şi vizigoţilor, care au trecut ţara prin foc şi sabie. Vedeţi voi, în secolul al VI-lea Aquitania galo-romană, adică vechea Novempopulania, a profitat de prăbuşirea puterii francilor sub Merovingieni, pentru ca să devină oarecum independentă. Or, cam tot pe vremea aceea, vasconii, ăsta e vechiul nume al bascilor, care-şi aveau pînă atunci aşezarea în sudul Pirineilor, ocupară ţara. Dar ştiţi voi, copii, că originea bascilor este una din problemele cele mai pasionante pe care şi-o pun istoricii şi etnologii ?

Noi nu ştiam nimic din toate astea şi, în ce mă priveşte, eram foarte mirat că bunicul era aşa de tare la istorie. M-am grăbit atunci să-l rog să ne spună şi nouă ce ştia despre originea bascilor.

— Ceea ce-i uimeşte mai ales pe cărturari — ne spuse — este graiul basc, o adevărată insulă aparte printre celelalte limbi europene. Şi, datorită unor oarecare asemănări de limbă, mai mult sau mai puţin vagi, au dedus că vasconii se trag ba din vechii evrei, ba din egipteni, din etrusci, din fenicieni, din celţi, ba chiar din iberii din Caucaz ! Ce zic ? mai-mai să-i înrudească cu ungurii, japonezii sau eschimoşii... Dar teoria cea mai îndrăzneaţă şi mai măgulitoare dintre toate e că bascii ar fi ultimii supravieţuitori ai atlanţilor, locuitorii ai acelei de-a şasea părţi a lumii de care Platon, în dialogul lui Timea, a vorbit ca de cea mai strălucită civilizaţie, distrusă de un cataclism...

— Platon e un filozof grec, nu e aşa, bunicule ?

Bunicul dădu din cap cu gravitate.

Mă simţeam nespus de mîndru la gîndul că poate şi eu, cel puţin după mamă, mă trăgeam din atlanţi. Mai auzisem de Atlantida, dar pentru întîia oară mi-era dat să aud că un mare filozof

din antichitate vorbise de Atlantida ca de un continent care existase cu adevărat.

Mă întorsei din nou la dulapul-vitrină, ca să mă uit mai bine la vasul roman. Era cenuşiu, înverzit de vreme şi de o formă perfectă. Urmele spărturilor erau ca nişte cicatrice şi-l făceau să pară viu.

În mintea mea, Atlantida, văsuleţul de ceramică antică, inscripţia dinainte de revoluţie de pe frontonul casei se îmbinau într-un tot. În ţinutul acesta, în casa asta, atîtea evocări venerabile le simţeam vii şi aproape de mine ! Cu totul într-altfel decît atunci cînd mergeam cu şcoala să vizităm un muzeu oarecare. „Nişte vechituri“ — ziceam. Aici e cu totul altceva. N-aş şti s-o explic, dar are mare însemnătate în legătură cu cele ce aveau să urmeze. Aici, la Sare, vestigiile unei epoci din antichitate se înlănţuiau cu prezentul. Părea că simt în mine o tainică vibraţie : casa, vasul roman, povestirea bunicului... Totul se împletea în taină cu mine, cu fiinţa mea, cu viitorul meu. Simţeam toate astea în mod vag, dar mă tulburau adînc.

Voiam să ştiu ce au devenit bascii după prăbuşirea imperiului roman. Era un subiect despre care bunicul ar fi putut vorbi zile şi zile în şir.

— După ce au invadat Aquitania — ne spuse — vasconii se contopiră în parte cu galo-romanii şi numele li se transformă devenind gasconi. Dar în partea aceasta a Garonnei, bine apărată de Pirinei, vasconii deveniră bascii de acum şi-şi păstrară limba şi vechile lor tradiţii, apărîndu-şi ca nişte lei independenţa lor de micile regate franceze. „Cîntecul lui Roland“ ne evocă doar un moment din această luptă continuă, care a dat prilej la multe şi multe alte fapte de vitejie.

— Dar, la Roncevaux — îl întrebai pe bunicul, amintindu-mi de spusele profesorului de franceză — acolo Carol cel Mare n-a fost învins de sarasini ?

— Nu, copilule. Istoricii sînt astăzi de acord : în 778 Carol cel Mare, în cursul unei campanii împotriva maurilor, a distrus din

temelii, în trecere, orașul Pampeluna. Vasconii n-au întîrziat să se răzbune. Chiar în același an, la 15 august, au atacat prin surprindere ariergarda armatei franceze pe cînd se retrăgea prin cheile Cisei, zdrobind-o. Cîțiva nobili au fost uciși în încăierare : seneșalul Aggihard, contele Anselme, Roland, conducătorul provinciei Bretania...

— Dar Pampeluna — sări Joëlle — e în Spania ! Am văzut eu în sat afișe care arătau lupte dintre toreadori și tauri.

— *Corrida*, vrei să spui — o îndreptă bunicul, surîzînd. Într-adevăr, cele mai frumoase corride sînt în Spania. Dar pe vremea aceea, Franța și Spania nu erau încă împărțite în state și nu aveau granițele de acum. Ținutul vascon se întindea de o parte și de alta a Pirineilor, iar Pampeluna era un oraș basc, atît ; și cu asta, gata. Pe scurt, Carol cel Mare a făcut o greșeală atacînd cetatea aceasta întărită ! Abia mai tîrziu, legenda lui Roland îi transformă pe basci în sarasini... Nu, copii, bascii n-au fost nicicînd mauri ! Totuși, o năvală a arabilor a fost : cavalerii lui Abd-el-Rahman au trecut Pirineii la Roncevaux. Dar Charles Martel le-a venit de hac în faimoasa bătălie de la Poitiers. Vasconii au avut însă după aceea multe de suferit din partea normanzilor. În 844 o flotilă de corăbii normande înaintează de-a lungul estuarului fluviului Adour și cucerește Lapurdum, unde pirații își fac o așezare și fortificații. Tot acolo, în 892, decapitează pe sfîntul Leon.

— Cum, bascii erau creștini încă de pe atunci ?

— Creștinismul a pătruns foarte pe încetul în ținuturile astea. Vechile tradiții s-au păstrat multă vreme prin adîncuri de văi singuratice. Pe la 1140, în Codexul din Compostela se vorbește despre bascii din munți ca despre niște adevărați păgîni...

— Ceea ce, *old fellow* [1], mai sînteți oarecum și astăzi ! auzii deodată pe cineva cu un accent foarte puternic și vorbind pe nas.

Mă întorsei brusc. În picioare, lîngă ușă, se afla un fel de uriaș deșirat, cu părul roșcovan și un surîs care-i descoperea niște dinți

[1] Bătrîne prieten (în limba engleză în text).

lungi şi galbeni, ca de cal. Înfăţişarea asta de cal era cu atît mai pregnantă, cu cît omul avea fălcile foarte proeminente, iar pe un umăr avea aruncat un pled de lînă din culori vii, cum obişnuiau cei din partea locului, pled care, cum am aflat mai tîrziu, servea oamenilor să-şi acopere căluţii mici din Pirinei, numiţi „pottoc".

— Alo, Johnas — îl întîmpină bunicul — bine-ai venit, căpcăun de protestant ce eşti ! Nu mai încerca să aţîţi la mine în casă războaiele religioase !

O spusese într-o doară şi în glumă, dar ce se ascundea sub glumă îmi scăpă.

— Haide, Johnas, dă-ţi jos păduchelniţa ta păturoasă — mai spuse bunicul. Îţi prezint pe nepoţii mei : uite-l pe Jacques şi uite-o pe Joëlle. Iar vouă, copii, vă prezint pe Johnas Felton, prietenul meu, scoţian căpăţînos şi savant în faţa lui Dumnezeu !

Ghicisem dintr-o dată că ne aflam în faţa prietenului englez al bunicului, arheologul despre care ne spusese grădinarul că e un om ciudat, care toată vremea citeşte Enciclopedia...

Scoţîndu-şi pledul, domnul Felton se aşeză în fotoliu, lungind nişte picioare cît toate zilele.

— Vii la ţanc, Johnas ! spuse bunicul. Tocmai îi învăţam pe puştii ăştia istoria ţinutului nostru. Şi ajunsesem la dominaţia engleză. E rîndul tău să le spui ce a urmat.

— *All right !* [1] Dar toarnă-mi mai întîi un păhărel de *izzara* — spuse scoţianul frecîndu-şi mîinile de parcă i-ar fi fost frig.

Bunicul umplu două păhărele cu o licoare gălbuie, iar domnul Felton mormăi a mulţumire.

— *My dear children*, dragi copii — începu pe un ton de povestire — mai întîi au fost toţi tîlharii aceia de Sancho... Sancho Guillaume, Sancho cel Mare, Sancho-Lupul, care mai de care duci şi viconţi de Gasconia, regi de Navarra sau naiba mai ştie ce...

Domnul Felton era tot aşa de cunoscător în materie de istorie ca şi bunicul. Ne spuse cum toţi aceşti Sancho îşi aveau reşedinţa

[1] Foarte bine (în limba engleză în text).

la Bayonne şi cum districtele basce din partea aceea a Pirineilor au devenit pe încetul Labourd (Lapurdum-ul latin), Soule şi Navarra de sud. Dar către mijlocul secolului al XV-lea, Aliénor, singura moştenitoare a ultimului duce de Aquitania, se mărită cu Henri Plantagenet, viitor rege al Angliei.

— *That is* [1] — încheie Mister Felton — cum graţie unei femei ţările basce devin întîiul dintre dominioanele britanice...

— Hm, a şi ajuns ! mormăi bunicul. Şi te mai miri că un Johnas Felton se simte ca la el acasă prin ţinutul nostru...

— Bascii, *mi dear friend* [2], nu se plîng de loc — rînji scoţianul. *Well*, Richard Inimă-de-Leu a trebuit să ia cu asalt Bayonne...

— Cum ? întrebai uimit. Richard Inimă-de-Leu a trecut pe aici ?

Mister Felton se grăbi să-mi explice că faimosul viteaz venise să-i pedepsească pe seniorii basci care jefuiau fără ruşine pe pelerinii în drum spre Saint Jacques-de-Compostelle. Cît despre Ioan Fără-de-Ţară, uzurpatorul atît de hulit, nici el n-a fost un rege rău pentru basci. El este cel care a acordat ţinuturilor basce o Chartă a comunelor pe care vasconii aveau s-o apere mai tîrziu prin toate vitregiile vremilor.

— De altfel — adăugă mister Felton cu ironie — în toate războaiele care au pus faţă în faţă pe regii Franţei şi pe ai Angliei, vasconii — gasconi sau basci — au fost mai întotdeauna de partea Angliei...

— Haide, haide — spuse bunicul — opreşte-te aici, dragul meu, altfel eşti în stare să ne răstălmăceşti întreg războiul de o sută de ani !

Ca să-şi ascundă zîmbetul, bunicul sorbi o înghiţitură din licoarea aurie şi continuă :

— Drept e că pe vremea războiului de o sută de ani luptele se dădeau mai ales la nord de Loire. Dar de acolo şi pînă a susţine că... De altfel, ajunge. Puştii n-au decît să se uite prin cărţile de

---

[1] Iată ! (în limba engleză în text).
[2] Dragul meu prieten (în limba engleză în text).

şcoală... E tîrziu, Johnas, şi am să-mi iau revanşa pentru înfrîngerea suferită la Azincourt [1]. Fii gata !

Şi fără să mai aştepte şi, fără îndoială, aşa cum se întîmpla în fiecare seară, bunicul întinse tabla de şah pe o masă joasă şi începu să aşeze figurile şi pionii în linie de bătaie.

Eu unul preferam discuţiile astea pe viu despre Istorie decît manualele şcolare, dar trebuie să mărturisesc că mi se închideau ochii de oboseală. Bunicul îşi dădu seama că muream de somn amîndoi şi ne spuse să mergem la culcare. Ne sărută pe frunte şi ne luarăm rămas bun de la mister Felton, care stărui mult să venim să-l vedem la el în sat. I-am promis că-l vom vizita şi am suit la etaj.

Multă vreme înainte să adorm, Iphanaguerre cel iute de picior, cîinele lui Bettiri, Roland şi cornul lui, Sancho-Lupul şi Richard Inimă-de-Leu, mister Felton şi mătuşa Pamparrina mi se învîrteau în cap, într-o horă îndrăcită, pe un fond muzical ca o răpăială de tobă, în care se distingea „rrr"-ul puternic al limbii euskariene [2].

Capitolul IV

Un singur lucru ni se cerea : să fim la vreme la masă. Altfel, eram liberi să ne petrecem timpul cum vom crede de cuviinţă. Zile şi zile în şir străbăturăm toate drumurile şi pădurea din preajmă. În cîteva zile, pe o rază de cîţiva kilometri, ştiam fiecare copac, fiece cărăruie, fiece pîrîiaş. După aceea, însă, ne cam săturasem, Joëlle, mai ales, se plictisea ; ar fi vrut să inventez eu vreun joc care „să ne distreze un pic". Dar ce fel de joc numai în

---

[1] Localitate în nordul Franţei, unde armata franceză a fost învinsă de englezi în anul 1415.

[2] Limba bascilor. (n.a.)

doi? În zadar pîndeam vreo mişcare în smochinul de dincolo de zid! Fie că nu mă pricepusem cum să răspund la propunerea lui, fie din altă pricină, Bettiri nu mai dădea semn de viaţă.

Să fi fost cam a cincea sau a şasea zi de la sosirea noastră. Într-o zi, pe cînd merserăm mai departe decît de obicei, văzurăm că locul se îngustează, năpădit de ferigi şi străbătut de un pîrîiaş. Muntele nu era înalt în locul acela, dar de amîndouă părţile pîrîul era străjuit de pereţi de stînci calcaroase pe alocuri, iar alteori cu formaţiuni de straturi suprapuse de ardezie. Aceste stînci păreau oarecum fărîmicioase, iar ferigile din preajmă erau prăfuite cu un strat subţire, cenuşiu, din care cauză totul în preajmă părea mohorît. Nu ştiu de ce, mă atrăgea locul acela tainic. Îmi trecu prin minte că am putea să abatem cursul pîrîiaşului. Dar pentru asta era nevoie să curăţim locul de mărăcinişuri şi să săpăm un şanţ destul de adînc. Îi propusei jocul acesta Joëllei şi ea fu încîntată.

Îndată după dejun, ne întoarserăm din nou la vîlcica noastră, de astă dată înarmaţi cu o cazma şi o lopată cu coadă scurtă, pe care le cerusem de la grădinar.

Cerul era înnourat şi era destul de cald, dar noi ne-am apucat cu sete de lucru. Trebuia să săpăm în semicerc un şanţ destul de adînc şi să prăvălim apoi movila de pămînt care-l separa de cursul apei. În felul acesta s-ar fi format ca o mică insuliţă.

Ne dădurăm însă repede seama că pămîntul era greu de cărat şi că pe alocuri terenul era pietros şi nu-l puteai răzbi cu cazmaua. Unde mai pui că uneltele erau grele şi trebuia mereu să le lăsăm din mînă ca să răsuflăm un pic. Bineînţeles că în asemenea condiţii n-aveam nici un spor la lucru. Eram gata să mă las păgubaş, dar Joëlle, mai dîrză decît mine în faţa piedicilor din cale, mă îndemnă să sap mai departe, chiar dac-ar fi să venim cîteva zile în şir. Recunoşteam şi eu că avea dreptate: ne pusesem ceva în gînd, trebuia cu orice preţ să mergem pînă la capăt.

Totuşi, cînd umbrele începură să fie mai lungi, cînd ne apucă seara şi ne hotărîrăm să ne întoarcem acasă — nu făcusem nici a cincea parte din lucrare...



Tocmai curăţasem uneltele şi ne pregăteam să pornim spre casă, cînd auzirăm strigătul : un strigăt lung, gîlgîit, fără nimic omenesc, ai fi zis strigătul unei sălbăticiuni sau al unei gorile şi care sfîrşea cu un fel de hohot, ceva ce te băga în răcori. Joëlle şi cu mine ne uitam unul la altul, citindu-ne spaima în priviri. Strigătul mai răsună o dată, mai de aproape. De astă dată, fără să mai stăm la gînduri, o luarăm la fugă cît puteam, cu uneltele pe umăr, şi nu ne oprirăm din goană decît cînd ajunserăm la drumul mare. Acolo ne întîlnirăm cu un plugar care-şi mîna carul cu boi şi, liniştiţi că-l ştim alături, merserăm gîfîind în urma lui, în pasul boilor.

Acasă, mătuşa Pamparrina se minună cînd ne văzu aprinşi la faţă şi asudaţi. Ne aduserăm aminte de sfatul tatii şi după ce o întrebai din ochi şi pe Joëlle, gîndii că e bine să-i povestim şi îngrijitoarei noastre ce păţisem.

— Maică Preacurată ! exclamă ea. Asta trebuie să fie Bassa-Yauna ! spuse.

— Bassa-Yauna ? repetai încruntîndu-mă. Asta ce mai e ?

— O fiară cu chip de om care trăieşte prin pădurile noastre. Dacă n-o fi cumva Mamu !

— Mamu ? întrebă Joëlle, cu gura căscată.

— Da, nu e fioros ca Basa-Yauna, dar îi place să sperie copiii. Ah, dragii mei, să nu vă mai duceţi acolo ! Şi dacă vă mai duceţi prin pădure, să luaţi totdeauna un pumn de sare cu voi. S-o ţineţi strîns în pumn, că atunci dihăniile alea nu vă pot face nici un rău.

Mătuşa Pamparrina ne povestea fleacuri băbeşti. Ca nişte parizieni ce eram, sigur că nu luam în seamă asemenea superstiţii. Oricum însă, strigătul acela fioros îl auzisem şi cu greu ar fi putut fi un strigăt de om. Ne hotărîrăm aşadar să-l întrebăm pe bunicul.

De îndată ce luarăm masa de seară, îi povestii bunicului ce ni se întîmplase în Valea Ferigilor. Bunicul ne întrebă unde anume se întîmplase asta, apoi ne spuse că fără îndoială am auzit *irrintzina,* strigătul bascilor.

— Vă înţeleg, copii ! zise bunicul. E un strigăt care te înfioară cînd îl auzi întîia oară. E rupt din noaptea vremurilor. În felul acesta trebuie să fi strigat omul din peşteri ca să-şi arate bucuria lui sălbatică sau ca să sperie vînatul...

— Atunci e un strigăt de bucurie, bunicule ?

— Da, adesea ! Sau, mai ştii ? Poate aţi auzit chiotul vreunui contrabandist ca să le dea de ştire tovarăşilor în primejdie ! Dar nu mi-ar veni a crede. Căci nu prea se-ncumetă ei să treacă ziua !...

Mi s-a părut că prilejul e minunat ca să-l întreb pe bunicul unele lucruri la care Pamparrina pregetase să răspundă.

— Bunicule, în fond ce e aceea contrabandist ?

— E un om care fură statul, băiatule. Contrabandiştii introduc pe furiş în ţară mărfuri străine, fără să plătească vamă. Apoi vînd mărfurile şi diferenţa o bagă ei în buzunar.

— Dar de ce se plătesc taxe la vamă ?

— Taxele astea ocrotesc industriile unor anume ţări. Fără aceste taxe, unele mărfuri care costă mai ieftin în străinătate ar face concurenţă produselor indigene. Şi apoi, aceste taxe de vamă sînt o sursă de venituri importante pentru stat.

— Aşadar contrabandiştii nu plătesc taxe ?

— Nu ; ei trec graniţa pe furiş, ca să nu-i simtă vameşii [1].

— Şi cum fac ?

— Cum ? Prin fel şi fel de vicleşuguri. În orice caz, vameşii tot nu sînt îndeajuns de mulţi cît să supravegheze graniţa care se întinde pe sute de kilometri. Şi este cu atît mai greu, cu cît frontiera este cu mai mult teren accidentat, aşa cum este cazul în regiunea noastră.

— Şi sînt mulţi contrabandişti ?

— Hm, în preajma graniţelor...

— Şi pe unde trec, bunicule ?

— Ştiu ei cărărui de capre pe unde se strecoară unul cîte unul în nopţi fără lună sau pe vreme rea.

— M-am uitat pe hartă... sînt şi rîuri la graniţă.

— Trec şi rîurile. Pe la vaduri, cînd apele sînt mai secate ; cînd vin apele mari, întind cabluri, pe care lasă să alunece coşuri mari de răchită.

— Şi trec rîurile în coşuri ?

— Mai întîi trec marfa, şi-apoi trec şi ei.

— Dar ce fel de mărfuri ?

— Ei, depinde... În momentul de faţă aduc carne de porc din Spania, pe care o vînd la Bayonne fabricanţilor de şuncă. Altă dată trec pe ascuns alcool, piele, tutun, mai ştiu şi eu ce ?

— Şi dacă-i prinde ?

---

[1] În Franţa şi alte ţări, vameşii sînt organizaţi milităreşte şi ei fac paza graniţelor împotriva contrabandiştilor.

— Le confiscă marfa, plătesc amenzi mari şi pot primi şi pedepse grele cu închisoarea.

— De asta îi urăsc atît de mult pe vameşi ?

— O, pe aici oamenii sînt mai totdeauna de partea contrabandiştilor. Aşa e pe-aici de cînd lumea... Dar nu se poate spune că vameşii sînt chiar urîţi de lume. Ce vrei ! Cum e şi firesc, răspund şi ei la şiretlic prin şiretlic. Un vameş cu cap şi curajos îi impune respect pînă şi unui contrabandist.

— Dar atunci vameşii şi contrabandiştii se cunosc între ei ?

— Ce vrei ! Cînd vin mereu în contact şi se urmăresc unii pe alţii... Cu atît mai mult, cu cît cei mai mulţi contrabandişti, ca să nu fie bănuiţi, mai şi lucrează cîte ceva : sînt meseriaşi, cultivatori sau hangii...

— Bine, dar atunci vameşii n-au decît să-i aresteze !

— Apoi nu merge chiar aşa ! Nu pot să-i aresteze decît dacă-i prind asupra faptului. O simplă bănuială nu e de ajuns, căci de-ar fi aşa, s-ar ajunge la nişte nedreptăţi...

Toate astea erau pentru mine lucruri cu totul noi, care-mi dădeau de gîndit. Dar dacă strigătul acela care ne înspăimîntase atît de mult fusese, la urma urmei, doar un chiot de voioşie, aşa cum se obişnuieşte în regiunile cu podgorii, mă simţeam ruşinat, gîndindu-mă cum ne făcuse să fugim cu sufletul la gură.

A doua zi de dimineaţă Joëlle îmi puse în vedere destul de răspicat să ne luăm uneltele şi să ne întoarcem la lucrarea noastră. Nu îndrăznii să crîcnesc. Nu numai că se simţea şi ea la fel de ruşinată ca şi mine, dar încă mă socotea, fără să mi-o mai spună, ca singur răspunzător de fuga noastră nesocotită. Plouat, luai lopata şi cazmaua pe umăr şi pornirăm înspre Valea Ferigilor.

Dar de-abia apucarăm să ajungem la pîrîiaş, şi văzurăm urme de paşi pe pămîntul proaspăt răscolit. Nu mai încăpea nici o îndoială : oameni străini dăduseră tîrcoale în jurul şantierului nostru. Nu ştiu de ce, dar dovada asta de netăgăduit a prezenţei unei făpturi omeneşti în singurătatea văii acesteia sălbatice, după strigătul straniu din ajun, îmi păru ca o ameninţare. Cine avea interes să

spioneze jocul nostru de copii ? Mă străduii să cercetez îndeaproape urmele de paşi în felul cum făceau pieile-roşii sau vînătorii cu capcane americani (doar citisem atîtea cărţi despre Vestul îndepărtat), dar prea eram lipsit de experienţă ca să ajung la vreo concluzie după forma urmelor sau după felul cum se întretaie.

— Să fie urme de contrabandişti ? o întrebai pe Joëlle, cu o voce nesigură.

Joëlle se uită şi ea la urme.

— Da' de unde ! Uite — zise.

Şi descălţîndu-se, îşi aplică piciorul gol pe urma de pe sol.

— Un pic mai mare decît piciorul meu.

— Atunci ce să fie ? Copii ?

— Hm ! spuse Joëlle. Aşa s-ar zice...

— Dar strigătul de ieri ?

— Copiii basci trebuie să ştie şi ei să strige aşa... Cum îi zice ?

— *Irrintzina.*

— Da, aşa, *irrintzina !*

— Dar atunci, dacă e vorba de copii, ce-or fi avînd cu noi să ne pîndească ?

— Mă-ntreb şi eu. Oare or vrea să ne facă vreo poznă ?

— Mai ştiu şi eu ?

— Să ne strice insula, poate ?

Dădui din umeri.

— Ce-o fi, om vedea ! La lucru !

Şi începurăm din nou să lucrăm cu înverşunare. Eu săpam şi Joëlle căra pămîntul cu lopata. Lucrarăm aşa un timp, dar eu eram cu gîndul aiurea şi nu eram chiar atît de liniştit cum o lăsam pe Joëlle să creadă. În pustietatea aceea nu mai auzeai nimic, şi-mi plăcea să aud zgomotul cazmalei mele care lovea în piatră. Părea să gonească chiar mai bine decît pumnul de sare al mătuşii Pamparrina spiritele rele care ne pîndeau în preajmă.

Oboseala ne făcu să ne odihnim o clipă. Ne aşezarăm pe un stei, uitîndu-ne mulţumiţi la munca noastră care începea să-şi arate roadele. Susurul pîrîiaşului părea că sporeşte tăcerea mai mult

decît o tulbură. Deodată auzirăm desluşit, dinspre mărăcini, o trosnitură şi o prăvălire de pietre...

— Cine e ? strigai, ridicîndu-mă cu pumnii strînşi.

Nimeni nu răspunse, decît ecoul care, repetat din vale-n vale, părea să-şi rîdă de îngrijorarea mea.

— Hai să vedem ! spuse Joëlle.

Oricît de mare ar fi fost primejdia, Joëlle socotea că e mai bine să ştie ce e. Felul acesta de a fi o făcea uneori să se arunce orbeşte înainte. Nu e de loc nevoie să vezi neapărat cu ochii, ori să atingi cu mîna ca să-ţi dai seama de o realitate. Inteligenţa şi închipuirea sînt de ajuns. Sau, ştiu şi eu ? poate, din păcate, frica mă făcea să gîndesc altfel. Dar, la urma urmei, adevăratul merit nu este, oare, să-ţi înfrînezi spaima, nu să nu-ţi fie teamă ? Dar tot atît de adevărat e că uneori poţi fi laş şi din prea multă imaginaţie.

Dar prea degrabă destăinuiesc anume experienţe pe care aveam să le fac abia mai tîrziu...



Pe scurt, a trebuit să mă iau, de voie, de nevoie, după această vorbăreaţă de Joëlle care, curioasă, alerga înspre mărăcinişuri, fără să se gîndească la primejdii.

— Vino repede, Jacques ! îmi strigă de departe.

Îmi arătă un prun sălbatic cu frunze roşii, care te miri cum de crescuse în marginea pîrîului. De una din crengi era agăţată o pancartă de carton legănată de vînt. Pe ea era scris în tuş, cu litere mari şi neîndemînatice :

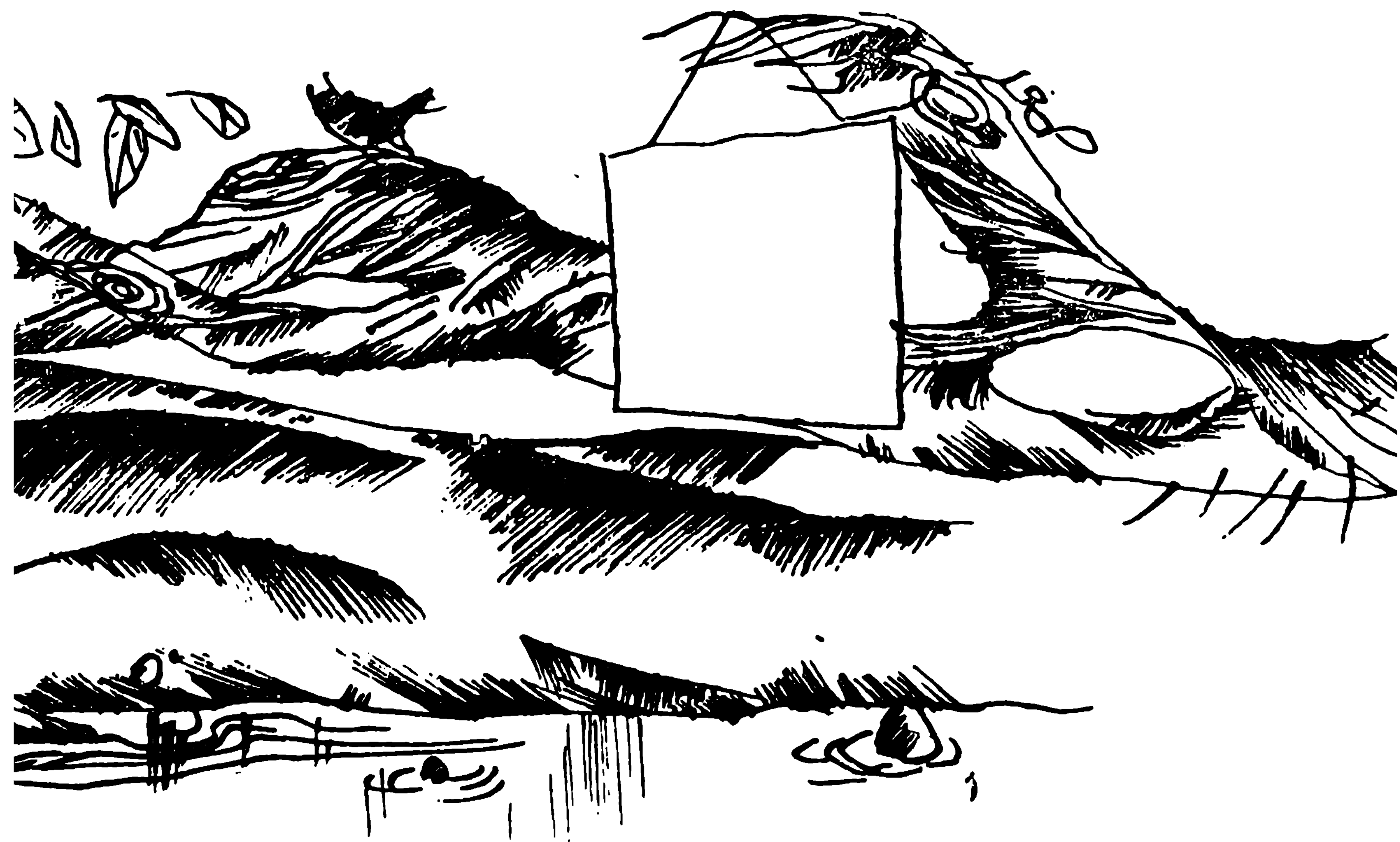
GRANIŢA.
TRECEREA OPRITĂ.
ALTFEL VE-ŢI FI ÎMPUŞCAŢI.

— Asta nu era aici adineauri ! spusei.

— Poate că n-am văzut-o noi ! zise Joëlle.

— Ba am fi văzut-o, dacă era ! insistai. Cărarea trece prin faţa prunului.

— Să fi trecut dincolo de graniţă fără să ne dăm seama ? întrebă Joëlle, care pentru prima oară părea îngrijorată.



Stătui un moment să mă gîndesc.

— Nu, nu cred ! îi spusei. Uite, e scris pe carton. O înștiințare oficială ar fi scrisă pe tablă de metal. Și uite și o greșeală de ortografie.

Soră-mea nu prea se avea bine cu ortografia... Trebuii să-i explic că „veți“ nu se desparte în două prin linioară.

— Și atunci ? întrebă pe gînduri.

— Atunci înseamnă că e cineva care vrea pe orice cale să ne îndepărteze de locurile astea.

Joëlle lovi cu piciorul în pămînt.

— Dar nu au dreptul ! Nu ne lăsăm ! Nu e așa, Jacques ?

Ca și în alte dăți, surioara mea nu se lăsa ! Fruntea ei dîrză se înroșise de mînie. Într-un fel, avea ea dreptate. Dar nu e destul ca dreptatea să fie de partea ta. Mai trebuie să și fii destul de tare ca s-o aperi. Eram noi în stare de asta ? Cine erau aceia care voiau cu orice preț să ne silească să plecăm din Valea Ferigilor ? Ce-ar fi ca sub pretextul — adevărat sau fals — că trecusem de graniță, să tragă asupra noastră ?

Joëllei nici nu-i mai spusei ce-mi umbla prin minte. Știam că o dată ce și-a pus ceva în gînd, n-o mai întorci din drum în ruptul capului. Și apoi, mă urmărea amintirea acelei spaime stupide în care ne băgase *irrintzina*. La urma urmei, poate că e vorba numai de o glumă... Ne întoarserăm din nou la uneltele noastre și ne apucarăm de lucru, eu fără nici o tragere de inimă, dar Joëlle mînioasă și cu rîvnă. Șanțul pe care-l săpasem nu era încă destul de adînc, dar se cunoștea bine cum avea să se formeze canalul în semicerc pe care va apuca apa. Nimeni nu ne împiedică pînă la amiază, cînd trebui să ne întoarcem acasă.

În timp ce luam masa, încercai, oarecum stingherit, s-o conving pe Joëlle că poate ar fi mi bine să inventăm un alt joc. Dar soră-mea nici nu voi să audă. Ținea morțiș la insulița ei, cu atît mai mult cu cît niște „derbedei“, cum îi numea ea, voiau să ne izgonească de acolo.



Nu-i mai spusei de temerile mele, dar ca frate mai mare aveam o răspundere. Iată de ce, înainte de a porni într-acolo după-amiază, ca prevedere, mă informai la domnul Hirigoyen, grădinarul, pe unde anume trecea granița.

— Granița ? răspunse mirat grădinarul. Trece tocmai pe acolo !

Și-mi arătă crestele munților.

Granița era sus de tot, la cîțiva kilometri depărtare de Valea Ferigilor. Așadar, tăblița cu greșeala de ortografie se vedea cît de colo că era numai o încercare ca să ne sperie.

Joëlle era nerăbdătoare să se înapoieze la șantier. Pornirăm, așadar, într-acolo, dar, ca să spun adevărat, eu mergeam destul de în silă. Aveam impresia că inamicul nostru n-avea să se lase cu una, cu două și că, într-un fel sau într-altul, avea să ne-o dovedească. Așa că, deși mă apucai de săpat, eram cu ochii în patru.

Și aveam de ce fi... Nici n-apucarăm să mutăm cîteva lopeți de pămînt, că un mîrîit furios ne îngheță sîngele în vine.

Dinspre stînga, la oarecare depărtare, rînjind și arătîndu-și colții, un enorm cîine ciobănesc alb venea drept înspre noi, trăgînd de lanț. Știurăm dintr-o dată, Joëlle și cu mine, că era Izua, Spaima. Din fericire, cîinele nu era în libertate. Doi băieți îl țineau de scurt în zgardă, abia stăpînindu-l să nu le scape.

— Izua, culcat ! îi porunci băiatul mai mare.

Cîinele se supuse dintr-o dată, și încetînd să mai mîrîie, i se culcă la picioare, cu limba scoasă. Cu un suspin de ușurare, Joëlle și cu mine privirăm potrivnicii din fața noastră. Îl recunoscurăm dintr-o dată pe cel mai mic, cel cu cicatricea din frunte. El era cel care ne transmisese pe terenul de „chistera" al satului mesajul lui Bettiri. Era de vîrsta Joëllei și avea chipul mai mult dîrz decît rău. Era îmbrăcat cu o cămășuță cu mîneci scurte și un pantalon cu bretele încrucișate, care îi ajungea numai pînă la jumătatea pulpei. Ca și fratele lui, era încălțat cu espadrile. Dar privirea îmi fu atrasă imediat de băiatul mai mare. Părea cu vreun an-doi mai mare ca mine. Era gol pînă la brîu, cu pieptul bronzat și musculos, iar colierul foarte ciudat pe care-l purta la gît îl făcea să

pară un adevărat sălbatic. Şi el ne cerceta cu ochi aprinşi şi sfidători.

— V-am interzis să călcaţi în Valea Cenuşie ! se hotărî să ne spună cu asprime.

— Aşadar, tu eşti Bettiri ? îl întrebai.

— Da, eu ! Ei, şi ?

— Parcă ne ofereai prietenie.

— Cine nu ţine seamă de înştiinţarea mea nu mi-e prieten ! spuse el ca din carte.

—Asta e Valea Cenuşie ? întrebai împăciuitor, căci tot gîndeam să-l îmblînzesc.

Uitîndu-mă în jurul meu, abia atunci mi-am dat seama că stratul gros de praf care acoperea ferigile era aşternut peste toată valea, dîndu-i o culoare cenuşie, deosebit de tristă.

— Valea Cenuşie... — repetai. Dar noi nici nu ştiam. Îi ziceam Valea Ferigilor.

— N-are a face numele ! spuse tăios Bettiri. Nici un străin nu are dreptul să se plimbe pe-aici !

— Ce spui ! Şi de ce ?

— Asta nu te priveşte !

— Aşadar, tu ai scos strigătul acela ?

— Da, eu — zise Bettiri.

— Şi tot tu ai atîrnat pancarda din prun ?

— Tot eu. Gîndeam că o să înţelegeţi să vă cărăbăniţi de-aici. Dar nu ! Iar aţi venit !...

— El a agăţat pancarda, dar eu am scris-o ! ţinu să lămurească băiatul mai mic cu naivitate.

— Tu să taci, Nani ! făcu Bettiri mînios.

Aflam, aşadar, că cei doi erau fiii vameşului.

— Ptiu ! făcu Joëlle către Nani. Pancarda aceea, băiete, nu-ţi face cinste ; ai făcut o greşeală de ortografie !...

Lui Nani îi veni sîngele în obraz de mînie sau de ruşine şi cicatricea păru că ia foc.

— Tocilară ! îi strigă şi smuci lanţul cîinelui. Deodată, jivina, care între timp căsca părînd că nu ia în seamă vrajba dintre noi, începu iar să mîrîie. Dar Joëlle nu se lăsă :

— Şi apoi — zise — cu ce drept ne interziceţi voi să ne jucăm aici ? Doar n-o fi pămîntul vostru !

— Ba chiar aşa, ce ştii tu ! spuse răspicat Bettiri. Iar eu vă spun că valea asta e a mea ! Şi dacă vă mai prind pe-aici, asmut cîinele pe voi ! M-aţi înţeles ?

Cînd zise „cîine“, namila care se uita la noi cu ochi injectaţi de sînge îşi arătă colţii, parcă să întărească ameninţarea lui stăpînu-său. Era, de altfel, ceva în înfăţişarea lui Bettiri atît de sălbatic şi de smintit, încît vedeam bine că dacă n-ajungem la o înţelegere, ar fi într-adevăr în stare să ne dea pradă cîinelui. Căutam un cuvînt care să-l doară, dar, curios, băiatul ăsta mă atrăgea şi nu era chip să simt o duşmănie reală faţă de el. Parc-ar fi ştiut ce e cu mine, căci ochii oţeliţi şi reci ai lui Bettiri se făcură mici



şi, fapt care mă zăpăci de tot, băiatul izbucni într-un hohot de rîs dispreţuitor.

— Haidem, Nani ! Plecăm ! De astă dată or fi înţeles.

Şi, trăgînd de lanţ, făcu un semn lui frate-său să-l urmeze. Supuşi, şi Nani şi cîinele porniră în pasul şefului şi stăpînului lor, care ne întoarse spatele şi toţi trei se făcură nevăzuţi printre mărăcinişuri.

Joëlle şi cu mine ne uitam unul la altul, amărîţi şi îngînduraţi, cînd deodată auzirăm din nou răsunînd *irrintzina*, strigătul acela sălbatic şi de nedescris, care se potrivea atît de bine cu ochii cenuşii ai lui Bettiri, cu torsul lui gol şi colierul acela bizar pe care-l purta în jurul gîtului, ca un indian din tribul Sioux.

Capitolul V

După un duş rece sub cascadă, Joëlle a căpătat un guturai care a ţinut-o timp de două zile în pat. Avurăm aşadar timpul să discutăm ce ne rămînea de făcut în urma întîlnirii cu fiii vameşului. Joëlle era mai mult ca sigură că niciodată Bettiri n-ar fi îndrăznit să asmută cîinele pe noi. Eu, dimpotrivă, eram sigur de contrariu. Joëlle era convinsă că amîndoi fraţii erau nişte lăudăroşi care căutau să facă pe grozavii faţă de noi. Eu, dimpotrivă, socoteam că Bettiri şi Nani aveau puternice motive să nu ne lase în Valea Cenuşie.

Dar care motive ? Care să fi fost taina acestei văi, de-o apărau cu atîta îndîrjire împotriva unor străini ca noi ? N-aveam nici o idee de ce poate fi vorba şi, prin faptul acesta, nu aveam nici cum s-o conving pe Joëlle că părerea mea era întemeiată.

Făcusem rost de la bunicul de o hartă a ţinutului. Valea Cenuşie, bineînţeles, nu figura sub numele acesta ; totuşi, locul văii pe

hartă l-am găsit uşor. Examinînd harta, nu deosebeai nimic de seamă : o vîlcea sălbatică şi atît. Îl descusui mult şi bine pe Hirigoyen, grădinarul, care cunoştea cu de-amănuntul toate locurile, dar n-auzise niciodată de Valea Cenuşie. Iar cînd îi arătai harta, mă asigură că de cînd e lumea valea aceea a fost nelocuită şi nimeni nu ştie să fi existat cîndva acolo nici măcar un teren de vînătoare, sau un vad de contrabandişti.

Tocmai începusem să mă întreb dacă Joëlle nu avea cumva dreptate şi dacă Bettiri, cu dîrzenia lui, nu urmăreşte decît să facă pe grozavul, cînd o întîmplare neaşteptată schimbă tot cursul evenimentelor.

De îndată ce Joëllei îi trecu guturaiul, dădurăm din nou o raită prin pădurea din dosul casei. Era o zi foarte caldă şi o plimbare pe sub brazii şi castanii rămuroşi, cu umbră deasă, prindea bine. Ţineam să-i arăt şi Joëllei un mic adăpost din crengi, pe care îl făcusem în timp ce era bolnavă, într-o poieniţă unde ne duceam adesea. Dar, la cîţiva metri de poieniţă, mi se opri inima de spaimă cînd auzirăm mai întîi un fel de gemete, apoi văzurăm, printre frunzişuri, o namilă albă care se rostogolea prin iarbă.

— E Izua — şoptii — nu te mişca !

Înmărmuriţi locului, nici nu mai suflam, ci rămaserăm cu ochii ţintă la cîinele lui Bettiri. Şi de astă dată rupsese lanţul care-l ţinea legat ziua de cuşcă.

— Dar cîinele ăsta e bolnav ! spuse deodată Joëlle în şoaptă.

Şi eu îmi dădeam seama că Izua avea mişcări cu totul nefireşti ; căsca mare botul, gemînd, şi şi-l freca neîndemînatic cu laba, parcă să scape de ceva care-l făcea să sufere, apoi se tăvălea prin iarbă, chelălăind de durere.

— Dar e bolnav, sărăcuţul ! repetă Joëlle ceva mai tare. Bietul cuţulică ! adăugă ea cu milă.

Şi făcu un pas înspre poieniţă.

— Stai pe loc, Joëlle ! strigai înnebunit. Să nu te muşte !

— Crezi tu ? zise Joëlle fără grijă. Ai să vezi !

Şi înainte de a avea timp să fac cel mai mic gest, alergă înspre cîine. Nu-mi rămînea decît s-o urmez, în ciuda primejdiei mari în care ne băga pe amîndoi prostuţa asta mică de soră-mea. Dar, ciudat, Izua se uită la noi cum ne apropiem şi nici gînd să se repeadă la noi ! Ba dimpotrivă, gemea să-ţi rupă inima, şi-şi freca într-una botul cu laba, parcă să ne arate unde îl durea.

— Bietul Izua, bietul căţel ! îl căina Joëlle, şi începu să-l mîngîie pe cap fără nici un fel de teamă... Ce e cu tine, drăguţule ? Unde te doare ? îl întrebă, pătrunsă de milă.

Simţindu-se mîngîiat, cîinele gemea, dar dădea din coadă. Joëlle îngenunche şi-i cercetă cu atenţie botul, dar nu văzu nici o rană. Îi ridică rînd pe rînd labele, şi cîinele se lăsă supus, dar nu se vedea nici urmă de vreun ghimpe. Între timp, cîinele din nou îşi freca botul şi căsca gura.

— O ! strigă deodată Joëlle — dragul meu, ce prostie ai făcut ? Iată ce păţeşti cînd hăpăi o viespe gîndind că e o muscă ! Jacques, ia te uită ! adăugă apoi.

Şi liniştită, de parcă s-ar fi jucat cu un căţel de catifea, Joëlle îl prinse de fălci şi-i ţinu cu sila botul deschis cîteva clipe.

Oricît de nebunească mi-ar fi părut fapta ei, tot aruncai o privire în gîtlejul acela întunecat. Joëlle avea dreptate. Sigur că în vreme ce cîinele dormita în poieniţă, hăpăind alene muşte, deodată în loc de o muscă a apucat între fălci o viespe care înainte să fie înghiţită a avut timp să-şi înfigă acul. Se vedeau foarte bine şi acul înfipt în cerul gurii, şi umflătura ce i-o făcuse.

— Vino, Jacques ! Trebuie să-i scoatem acul ! zise sora mea. Tu ţine-i fălcile, şi eu i-l scot.

— Eşti nebună ! Are să ne muşte, ai să vezi !

— Mare fricos mai eşti ! răspunse Joëlle. Nu-ţi fie frică ! Haide ! Uită-te la el ! A înţeles că vrem să-i venim în ajutor !

Într-adevăr, cîinele îşi alinta capul pe mîinile Joëllei şi dădea mereu din coadă.

Să mă facă fricos soru-mea mai mică nu-mi venea de loc la socoteală. Cătrănit de supărare, nu-ţi mai dai seama de primejdie.

— Dacă e aşa, fie ! îi zisei. Tu porţi răspunderea de s-o întîmpla ceva !

Şi, cum de durere Izua căscase din nou gura, îi apucai fălcile, vorbindu-i mîngîios ca unui copil bolnav. Ciudat, cîinele se lăsa ! După ce se mai uită o dată atent, Joëlle îşi vîrî mînuţa în gîtlejul animalului, cu o îndemînare de m-am minunat, şi scoase acul !

— Uite-l ! strigă încîntată, şi mi-l arătă.

Cîinele se smulse din strînsoare şi se scutură. Cu toate că-l durea încă, se simţea mai uşurat după ce-i scosesem acul. Strănută şi, mai prietenos decît înainte, începu să ne lingă mîinile la amîndoi.

— Ei, vezi ? zise Joëlle. Nu trebuie să-ţi fie frică de animale ! Ele ştiu cînd le vrei binele.

În sinea mea îmi ziceam că tot mai bine să nu-ţi faci dintr-asta o regulă generală şi să te avînţi orbeşte, aşa cum sînt pe cale să facă unii inşi neprevăzători. Dar n-avui încotro şi trebuii să admit că Joëlle avusese dreptate de astă dată. Într-adevăr, Izua, care părea că simte din ce în ce mai puţină durere, îşi arăta recunoştinţa în felul lui. Sărea în jurul nostru ca să arate ce poate, ba încă într-un rînd fu gata să mă răstoarne, hîrjonindu-se cu mine.

Fapt e că, ajunşi la frunzarul meu, ne jucarăm atît de mult cu cîinele toată dimineaţa, încît, pornind într-un tîrziu spre casă, nu mai puteam nicicum să scăpăm de prietenul nostru cu patru picioare, într-atît ţinea morţiş să vină cu noi.




A doua zi constatai cu mîhnire că-mi pierdusem busola de buzunar. Unde ? Cînd ? Cum ? Habar n-aveam.

Îmi părea rău ; cu atît mai rău, cu cît acest dar de la tata ne fusese de mult folos, dîndu-ne putinţa să ne orientăm ori de cîte ori ne rătăcisem prin pădure. Joëlle şi cu mine ne întoarserăm în poieniţă cu speranţa să ne găsim busola, dar în zadar. Joëlle era de altfel convinsă că o pierdusem la şantierul nostru din Valea

Ferigilor. Asta stîrni din nou discuţiile dintre noi. Să ne mai întoarcem acolo sau nu ? N-aveam nicidecum poftă să mai dau ochi cu băieţii vameşului, dar întîlnirea noastră cu cîinele schimbase oarecum situaţia. Un cîine este în genere credincios faţă de prieteni. Dar e şi mai credincios faţă de stăpîni. Dacă Bettiri l-ar asmuţi asupra noastră, ce-ar face animalul ? Pînă la urmă însă, atît de mult mă preocupa să-mi găsesc busola, încît tot punînd în cumpănă dacă merită sau nu să încerc, ne-am hotărît să ne luăm inima-n dinţi şi să-nfruntăm primejdia de a ne găsi iar faţă-n faţă cu Bettiri.

În amurgul acela cu cer mohorît, valea părea mai cenuşie ca oricînd. Se pregătea o furtună şi o lumină de culoarea pucioasei se lăsa peste crestele munţilor năpădite de nori. Căutarăm vreme îndelungată busola, dar nu găsirăm nimic. Necăjiţi, ne aşezarăm pe stîncă, năpădiţi de-o căldură umedă, care ne făcea să asudăm. Priveam spre tufişuri. Eram sigur că băieţii vameşului ne pîndeau toate drumurile şi că din moment ce încă o dată n-am ţinut seama de avertismentul lor, ei n-au să întîrzie să se arate şi să se răfuiască o dată pentru totdeauna cu noi. Îi aşteptam cum aşteptam furtuna : resemnaţi şi în acelaşi timp cu nerăbdare. Începusem şi eu să doresc o explicaţie. Cîteva picături grele de ploaie căzură stîrnind în vale un miros de praf. Dar furtuna tot nu izbucni. Deodată, auzirăm din depărtare *irrintzina*. De astă dată Bettiri şi Nani ne anunţau că se apropie. Erau, pesemne, foarte siguri de ei ; sau poate se temeau şi ei de întîlnirea asta hotărîtoare şi ne dădeau prilej s-o ştergem de-acolo înainte ca să-şi pună planul în aplicare. Joëlle îşi încleştă mîna într-a mea, dar nu ne clintirăm din loc.

Cei doi băieţi se iviră din hăţiş exact în locul unde-i aşteptam. Ca şi data trecută, cîinele, ţinut de zgardă, mergea înaintea lor, adulmecînd o urmă şi mergînd în zigzag. Toţi trei se opriră în faţa noastră.

— Iar vă găsesc aici ? spuse Bettiri, tot gol pînă la brîu şi cu colierul acela ciudat.

Nu-i răspunsei.

— Cărați-vă ! răcni deodată cu o mînie sălbatică. Plecați, ori asmut cîinele pe voi !

Supus pornirii stăpînului, animalul se zbătea în lanț, lătrînd. Dar, ca și cînd ne-ar fi recunoscut dintr-o dată, lătratul i se preschimbă într-un fel de scheunat, și începu să se învîrtească în loc, dînd din coadă.

— N-ai decît să-i dai drumul ! îi răspunsei, dar nu mă clintii din loc.

Uimit de liniștea mea și nedîndu-și seama ce se petrecea cu cîinele, Bettiri mai încercă o ultimă dată să ne înspăimînte :

— Să știți că nu glumesc ! spuse cu o voce ce da fiori. Ăsta e cîine sălbatic ! În sat i se zice Spaima ! Vă sfîșie ! Ștergeți-o, ori îi dau drumul !...

Spaima se zbătea mereu să se smulgă din lanț, dar neastîmpărul lui era din pricina bucuriei. Văzui cum Nani nu-și putea explica ce se întîmplă cu cîinele, Joëlle, pe de altă parte, îl chema cu drăgălășenie, făcîndu-i semn să vină la ea. Numai Bettiri, în furia lui oarbă, nu-și dădea seama de situația falsă în care se afla.

— Plecați, ori dau drumul cîinelui ! strigă din nou, smucind de lanț.

— Dă-i drumul, ce mai aștepți ? îi spusei tot mai sigur de mine.

Vedeam cum calmul meu îl scotea din fire, dar ce voiam eu era să-l fac să-și dea seama de absurditatea mîniei și să-și vină în fire.

— Luați-o din loc ! N-auziți ? ! spuse cu un glas tăios. Nu mă împingeți să fac o prostie !

— Valea e a tuturor. Nu plecăm.

— Pentru ultima oară, plecați, ori dau drumul cîinelui !

— N-ai decît !

Cu fața ca varul, Bettiri șovăi o clipă și, brusc, dădu drumul lanțului. Scăpat din strînsoare, Izua se năpusti peste noi, mai să ne dea jos de bucurie, și începu să ne lingă pe mîini și pe obraz.

În viaţa mea n-am văzut mai mare uluire pe faţa cuiva : Bettiri făcu ochii mari şi-şi trecu mîna peste obraz să se încredinţeze că nu visează.

— Dar... dar... — bîigui el.

— Ei, da — îi răspunsei — după cum vezi. Spaima se înţelege bine de tot cu noi...

— Asta mai e una ! izbucni Bettiri, care nu-şi credea ochilor. Niciodată n-a... Nu, niciodată... Nu se împrieteneşte cu nimeni ! Niciodată Izua...

N-apucă să sfîrşească. Ruşinat, învins, se lăsă jos alături de noi. Nu-şi putea lua ochii de la cîine, care alerga de la noi la ei dînd din coadă, rugîndu-ne parcă să ne împăcăm. Nani rămăsese în picioare şi, uluit şi el, făcea cu piciorul rotocoale în nisip.

— Vezi şi tu — îi spusei, arătîndu-i cîinele. El nu ne socoteşte duşmani.

Bettiri rămase pe gînduri un timp, apoi ridică încet capul ; un surîs fericit îi lumina toată faţa.

— Ai dreptate — zise. Prietenii cîinelui meu sînt şi prietenii mei. Voi nu sînteţi copii răi. Îmi plăceţi. Aşadar...

Se sculă şi-mi întinse mîna.

— Prieteni ? mă întrebă.

Mă sculai şi eu şi îi strînsei cu drag mîna.

— Prieteni — îi spusei.

Nani şi Joëlle făcură la fel.

— Aşadar, ne laşi de-acum înainte să dăm alt curs pîrîului ?

Bettiri aruncă o privire oarecum ironică la şantierul nostru.

— Dacă ţineţi, bineînţeles. Dar ce plăcere găsiţi într-asta ? Dacă aţi vrea... acum, că sîntem prieteni şi cîinele vă vrea şi el...

Şovăi o clipă şi păru că se-nţelege din privire cu fratele mai mic.

— Noi avem o propunere mai interesantă — zise.

— Care anume ? întrebă Joëlle, veşnic ahtiată să ştie tot.

— Dar cu făgăduiala să nu afle nimeni — spuse Bettiri.

— Cu făgăduiala să nu afle nimeni — întări şi Nani.

— Prin urmare, tot are o taină Valea Cenuşie?

— Fireşte că are! Zadarnic n-o păzim noi de nepoftiţi!

— ...Nepoftiţii sîntem noi?

— Şi voi... înainte de a fi prieteni. Dar şi de alţii.

— Care alţii?

— Copiii din sat.

— N-aveţi prieteni printre copiii din sat?

— Noi am dori. Dar ei ne urăsc.

— Vă urăsc? Şi de ce?

Bettiri se posomorî.

— Din cauza cîinelui — zise. Şi din cauză că tata e vameş.

Ştiam acum destule despre contrabandişti şi vameşi ca să-mi dau seama că-l atinsesem unde-l durea. M-am oprit aici.

— Şi care e taina aceea? întrebai. Taina Văii Cenuşii?

Amîndoi fraţii se înseninară, după ce se mai înţeleseră o dată din ochi.

— Făgăduiţi să nu spuneţi?

— Făgăduim! răspunserăm deodată Joëlle şi cu mine.

— Uită-te la şiragul meu — zise Bettiri.

— Ciudat! spusei. Din ce e făcut?

— Din colţi de urs! spuse Bettiri.

Crezui mai întîi că n-am înţeles bine.

— Din ce?

— Din colţi de urs — repetă Bettiri.

— Oh, straşnic! strigă Joëlle, bătînd din palme. Ia să văd!

Bettiri desfăcu şiragul de la gît, iar Joëlle şi cu mine ne uitarăm de aproape... Nu-ţi venea a crede: era un lung şir de colţi perforaţi, atît de groşi şi de lungi, încît nu puteau fi decît ai unei fiare sălbatice.

Dintr-o dată, taina Văii Cenuşii îmi apăru sub un aspect cu totul nou.

— Doar n-ai să-mi spui că mai sînt urşi prin munţii ăştia! Bunicul meu, care e vînător, mi-a spus că nu mai sînt de loc pe pămîntul de aici.

— Pe pămîntul de aici, nu — zise Bettiri, cu un gest care arăta întinderea cît vezi cu ochii — dar sub pămînt, da.

— Cum, sub pămînt ? Ce vrei să spui ?

— Ai să vezi ! Aveţi cumva o lampă de buzunar ?

Dădui din cap că da.

— Atunci veniţi aici mîine dimineaţă la ora 9. Aduceţi o lampă şi lumînări.

— Şi o frînghie groasă, dacă găsiţi — zise Nani.

— Aşa — spuse Bettiri — nu strică. Şi puneţi-vă haine cît mai proaste, altfel au să vă certe acasă că le-aţi murdărit şi agăţat... Iar tu, Joëlle, nu e aşa că Joëlle te cheamă ? Tu ai face mai bine să îmbraci un pantalon mai vechi de-al lui Jacques... Bun, stai, ce mai e ? Da, uitasem : ţine, Jacques, asta e a ta : am găsit-o aici, lîngă şanţ...

Şi Bettiri scoase din buzunarul pantalonului şi îmi întinse busola pe care o pierdusem.

Dar eram într-atît de preocupat de spusele lui şi de pregătirile pentru a doua zi, încît uita-i să-i mai mulţumesc. Frînghii, lumînări, colţi de urs... Ce puteau să-nsemne toate astea ?

Ochii lui Bettiri scînteiau ironici. Acum era el mai tare. Joëlle şi cu mine încă nu ne dezmeticisem cînd Bettiri, Nani şi cîinele plecară de lîngă noi şi se făcură nevăzuţi prin bălării, strigîndu-ne din depărtare să nu uităm pentru expediţia de mîine o flanelă groasă şi cîte ceva de-ale gurii.

Capitolul VI

Ce s-a mai petrecut la masa din seara aceea nu mai ştiu. Bunicul îl aştepta pe prietenul lui englez pentru obişnuita partidă de şah. Cît despre noi, eram atît de înfriguraţi la gîndul expediţiei

de a doua zi, încît ardeam de nerăbdare să fim singuri ca să putem vorbi în voie, fără teama că ne aude cineva. Aşa încît, de îndată ce ne-am luat şi desertul, sub cuvînt că eram morţi de oboseală, am cerut voie să mergem la culcare.

Dintr-unul din geamantane am înşfăcat un pantalon scurt de piele pentru munte şi am pus-o pe Joëlle să încerce o pereche de pantaloni de-ai mei de catifea reiată. Pentru că erau prea lungi, Joëlle i-a răsfrînt de la gleznă în sus, prinzîndu-i în ace de siguranţă. Aveam şi flanele groase de lînă şi, după ce o cercetarăm, văzurăm că şi bateria lămpii de buzunar era în bună stare. Înainte de masă cerusem lumînări mătuşii Pamparrina. Foarte de treabă, ne dădu cîteva fără să insiste prea mult ce facem cu ele, ci doar prevenindu-ne să băgăm bine de seamă să nu dăm foc casei.

Cît despre grădinar — care ne face toate voile — ne dădu fără să se lase prea mult rugat o frînghie netedă, de vreo zece metri. Aşa că aveam tot ce ne trebuia. Dar în ce scop ? Bettiri ne spusese şi prea mult, şi prea puţin. Urşi sub pămînt ? Auzi vorbă ! Doar nu era să coborîm într-o vizuină de urşi ! Şi, totuşi, eu cu mîna mea am atins colţii aceia de-o mărime neobişnuită, din care Bettiri îşi făcuse şiragul.

Deoarece putuse să-şi facă rost de atîţia fără să i se-ntîmple nimic, înseamnă că vînătoarea de urşi pe sub pămînt nu e primejdioasă. Or atunci — şi asta era mai probabil — poate că era vorba de altceva !... Da... Dar de ce ?

Joëlle şi cu mine discutarăm mult despre ce-ar putea fi vorba, dar nici una dintre presupunerile noastre nu ni se părea satisfăcătoare. Pînă la urmă adormirăm un somn foarte agitat. În ce mă priveşte, am visat că Bettiri şi cu mine eram piei-roşii şi că vînam în Munţii Stîncoşi, nu urşi, ci bizoni, cu arcuri şi săgeţi. Încălecasem pe deşelate şi fără scări nişte cai murgi şi mergeam în galop şi chiuind ca nişte sioux, dar de la o cotitură a drumului aproape ne ciocnirăm de părinţii mei, care tocmai străbăteau Arizona în maşina lor. Ei îmi făcură semn să opresc şi mă certară de felul cum eram îmbrăcat. „Ia ascultă, Jacques — îmi spuneau — ce fel



de îmbrăcăminte e asta ? Ce sînt boielile astea pe faţa ta ? Du-te şi te spală ! Atunci eu le-am declarat cu mîndrie că Bettiri şi cu mine sîntem indieni sadea şi pentru a le-o dovedi, le arătam salba lui Bettiri din dinţii de urs...

De teamă să nu întîrziem la întîlnire, ne-am trezit prea devreme. Avurăm destul de aşteptat pînă ce mătuşa Pamparrina să coboare la bucătărie. Fuse atîta de mirată că ne vede sculaţi aşa de devreme, încît trebuirăm să-i vorbim pe departe că facem o excursie şi de aceea plecăm mai de dimineaţă. Ne-a dat masa obişnuită şi, la cererile noastre insistente, şi două tartine mari cu şuncă de Bayonne.

Bettiri şi Nani ne aşteptau în Valea Cenuşie. De astă dată veniseră fără Izua.

— Bună dimineaţa, prieteni ! ne întîmpină Bettiri.

Cuvîntul „prieteni“ spus de el îmi încălzi inima.

— Aţi dormit bine ? întrebă Nani, aproape cu gravitate.

Încă din prima dată, băiatul ăsta m-a surprins cît e de cumpănit, aproape băţos. Zîmbea rareori şi părea că-şi mestecă de trei ori cuvintele în gură înainte de a se hotărî să le rostească.

I-am răspuns că am dormit bine, măcar că visele mele năstruşnice mă cam dezminţeau.

Bettiri se îmbrăcase pentru expediţia noastră cu o flanelă ruptă. O frînghie cam roasă dar mult mai lungă decît a noastră şi-o petrecuse pe după umăr. Făcurăm inventarul echipamentului : aveam două frînghii, o busolă, două lămpi de buzunar, şase lumînări şi o cutie de chibrituri. Bettiri purta înfipt la cingătoare un cuţit mare de vînătoare. Arma aceasta impunătoare — în neştiinţa mea cu privire la ce aveau de gînd şi la ce mă puteam aştepta — mă nelinişti şi mă linişti totodată.

Nani se uită cu milă la îmbrăcămintea noastră :

— Bieţii de voi, v-aţi gătit ca nişte prinţi ! Ştiu c-o să mîncaţi o papară acasă !

— Ce spui ? Şi de ce ?

— Pentru că mergem de-a buşilea. Şi încă prin mocirlă. O să vă întoarceţi plini de noroi.

Făcui o mutră jalnică şi mă scărpinai în cap, mai mult ca să-i răspund la grija ce-mi ducea. Dar ştiam bine că acasă n-am să mănînc o papară numai pentru atît.

— Nu-i nimic ! îi spusei. Mă descurc eu !

— Dacă e aşa, la drum ! hotărî Bettiri.

El porni în frunte, iar noi după el, unul cîte unul, ca indienii. Unde ne ducea ? Ştiam doar că aventura începuse şi simţeam cum îmi bate inima de emoţie.

Merserăm un timp în susul pîrîului, apoi Bettiri apucă pe o potecuţă rîpoasă, de-a lungul coastei muntelui. Urcuşul nu era greu, dar drumeagul era atît de năpădit de mărăcini, încît uneori Bettiri trebuia să ne deschidă drum cu cuţitul de vînătoare. Ajunserăm pe un tăpşan mic şi stîncos. Acolo, ghidul nostru se opri în faţa unei tufe de ienupăr.

— Aici e ! zise. Eu intru întîiul, după mine Joëlle, apoi tu, Jacques, iar Nani încheie convoiul.

— Unde să intrăm ? întrebai mirat.

Bettiri îmi arătă tufa de ienupăr.

Mă uitai lung la tufiş şi-mi trebui un timp pînă să-mi dau seama că ascundea cu totul intrarea unei mici grote. Uluit, atunci abia înţelesei ce înseamnă „sub pămînt“, cum ne spusese noul nostru prieten în ajun. Era vorba să explorăm o grotă.

Bettiri se şi strecurase printre tufă şi peretele de stîncă ; cu un semn ca să-l urmăm, intră de-a buşilea în văgăuna care se căsca. Joëlle îl urmă fără să şovăie, eu, de asemenea, iar Nani, cum fusese hotărît, încheie convoiul. Merserăm pe brînci vreo zece metri, printr-un fel de tunel din ce în ce mai întunecos. Eram singurul care purtam un pantalon scurt şi-mi dădeam seama că ţinuta mea nu se potrivea nicidecum cu aventura noastră, căci îmi jupuiam mereu genunchii de pietre. Mai înainte, Bettiri îşi aprinsese lampa de buzunar.

— Băgaţi de seamă ! strigă. De aici încolo începe să fie noroios.

Într-adevăr, înaintam acum printr-o mocirlă vîscoasă şi tunelul se lăsa tot mai jos şi se îngusta, silindu-ne uneori să ne tîrîm. Lutul umed ni se lipea de mîini, de haină, şi mi se părea că mă înăbuş şi nu mai pot răsufla, iar frînghia din jurul umărului îmi stingherea orice mişcare.

— Gata acum ! spuse Bettiri, aflat mult înainte.

Într-adevăr, după cîteva minute, strîmtoarea se lărgi brusc, devenind un spaţiu larg, cît să ne putem ridica în picioare. Aprinsei şi eu lampa de buzunar, trimiţînd o rază de lumină pe pereţi. Rămăsei uluit : ceva, ca nişte perdele grele, cu falduri bogate, ca de vis, atîrnau din tavan cu un luciu umed. Auzisem vorbind de stalactite, acele sedimente calcaroase provenite din evaporarea apei, dar cum niciodată încă nu coborîsem într-o grotă, acum le vedeam pentru întîia oară.

— Cît e de frumos ! strigă Joëlle, bătînd din palme. Cît e de frumos !

— Stinge lampa, Jacques — zise Bettiri. Să facem economie de baterie.

Am stins, dar în aceeaşi clipă Joëlle mi se aruncă înspăimîntată în braţe :

— Uite, Jacques, uite colo ! strigă cu spaimă. Ce e aia ?

Înţelesei spaima Joëllei : sub boltă, doi ochi rotunzi şi fosforescenţi erau aţintiţi asupra noastră.

— A, nimica toată ! spuse Nani, ca un cunoscător ce era. O bufniţă ! Sînt multe pe-aici. Vînează lilieci.

— Ce ? Sînt lilieci aici, în grotă ? întrebă Joëlle, gata să izbucnească în plîns.

Bettiri şi Nani rîseră scurt. Cît de nestingheriţi vorbeau şi umblau prin peştera asta întunecată ! Ai fi zis că sînt la ei acasă. Pe mine, dimpotrivă, golul acela haotic şi întunecos, cu perdelele neclintite de stalactite deasupra capului, mă impresiona nespus.



Nu îndrăzneam nici să mă mişc, vorbeam în şoaptă, ca şi cînd aş fi fost într-o biserică.

— Sînt sute şi sute de lilieci pe-aici — îi spuse Bettiri Joëllei. Să vezi, am să-i trezesc !... Ei nu aud, dar sînt sensibili la vibraţiile aerului. Atenţie numai, să nu ţi se agaţe în păr, Joëlle !

Şi fără să ţină seamă de împotrivirea Joëllei, îşi dezlănţui deodată formidabilul strigăt *irrintzina*. Auzit în bezna aceea, izbindu-se din boltă-n boltă şi trimis înapoi de ecou din toate părţile, am înţeles şi mai bine spusele bunicului. Acesta trebuie să fi fost strigătul omului primitiv, al omului din peşteră...

Deodată, un stol de lilieci se abătu peste noi, desprinşi din bezna de nepătruns a bolţilor. Fîlfîiau greoi în jurul nostru, în zigzaguri de somnambul. Joëlle scotea ţipete scurte de groază ori de cîte ori cîte unul din ei îi atingea capul. Dar cu încetul, zbură-



toarele astea urîte se suiră din nou în tavan, unde se adunau în chiorchine şi unde — ne aminti Bettiri — dormeau înfăşurate-n aripi, cu capul în jos, agăţate cu ghearele de zgrunţurii stîncii. Cînd venea noaptea (dar cum ştiau că vine ?) porneau în zbor prin gîtuitura aceea îngustă şi ajungeau în pădure, unde vînau gîze de noapte. Dar de îndată ce se iveau zorile, una cîte una se-napoiau în peştera unde locuiau.

Bettiri părea să-i fi studiat îndelung. Ne mai aminti şi că liliecii sînt mamiferi care-şi alăptau puii. După spusa lui, puii trăiau cîtăva vreme agăţaţi de părul mamei lor, care pleca cu ei cu tot şi cînd se ducea să vîneze afară din peşteră. Dar, după ce-i înţarcă, liliecii-mamă nu vor să mai ştie de ei, şi puii sînt siliţi astfel să zboare şi să-şi caute singuri hrana. Despărţirea, ne spuse Bettiri,



era destul de dureroasă, căci puii ţipau şi se agăţau cum puteau de mama lor.

Amănuntele acestea o înduioşară pe Joëlle, care începu să nu-i mai urască aşa pe lilieci.

— Au şi ei duşmani ? întrebă ea.

— Şi încă cum ! spuse Bettiri. Uite, bunăoară, bufniţele.

Nani se aplecă şi ridică de jos unul din ghemotoacele moi risipite pe sol şi de care mă atinsesem şi eu în vreme ce mergeam de-a buşilea.

— Uite — zise — vedeţi din ce sînt făcute ? Din păr !... Asta e ce scuipă bufniţele. Asta e tot ce mai rămîne din lilieci, din şobolani şi din şoarecii pe care i-au înghiţit.

Ridicai capul din colţul de unde se îndreptase mai adineauri privirea fosforescentă. Dispăruse, fie că bufniţa plecase, fie că avea ochii închişi, ca să doarmă în întunecimea aceea care pentru ele însemna plină zi...

— Haidem — spuse Bettiri — întîrziem şi mai avem drum, nu glumă !

Drum... aveam să mergem, aşadar, pe sub pămînt de parcă ne-am fi plimbat pe Champs-Elysées ? Pe moment, nici nu-mi veni a crede. De fapt, unde aveam să mergem ?

Sala asta, asemenea unui dom, nu era un loc închis ? Unde mai avea să ne ducă Bettiri ? Căutai pe pipăite mîna Joëllei şi mă aplecai, şoptindu-i :

— Nu ţi-e frică ?

— Nu — îmi spuse tot în şoaptă. E mult mai pasionant decît să schimbi cursul unui pîrîu, nu ?

Ceva mă neliniştea : dacă înaintînd mereu prin întuneric, făceam vreo imprudenţă, cam de ce natură ar fi putut fi ? Dar cum Joëllei nu-i era teamă...

Bettiri trecuse din nou în fruntea coloanei noastre. Străbăteam acum sala stalactitelor în lung ; dar iată că spaţiul se îngustase şi eram gata să ne lovim de pereţi.

Şi, totuşi, nu ! Raza lămpii de buzunar a lui Bettiri se-ndreptă spre o văgăună adîncă. Pereţii se apropie, dar nu se ating.

— Acum coborîm — ne preveni Bettiri calm. Tu, Jacques, şi tu, Joëlle, luaţi lămpile. Nani şi cu mine aprindem lumînările. Noi sîntem obişnuiţi. Dar mai întîi să legăm bine frînghiile !

— Cum ! mă înfiorai fără vrere. Trebuie să coborîm acolo ?

— Bineînţeles — zise Bettiri.

— Dar, dar e o văgăună...

Ultimele cuvinte le îngînai cu suflarea întretăiată. Din fericire, ori poate din nefericire, Bettiri păru că nu le aude. Avea de petrecut frînghia pe după un piron, pe care cei doi fraţi îl bătuseră în perete în vreo expediţie anterioară. Reuşise să facă un nod marinăresc foarte meşteşugit, pe care-l încerca acum, trăgînd de el din răsputeri.

— O văgăună, da, dar nu o prăpastie. Cînd cobori întîia oară, cred şi eu că te ia cam cu răcori. Ce zici, Nani ?

Nani zîmbi fratelui său mai mare. Aşadar, Bettiri mă auzise pregetînd şi în loc să mă ia în rîs, el îmi destăinuia prin ce nelinişti trecuse şi el altădată. Începeam să-mi dau seama din ce în ce mai mult de curajul acestor băieţi. Mai mult decît atît : felul lor îngăduitor faţă de şovăirea de a coborî în văgăună îmi sporea încrederea în ei, căci îţi arăta cîtă experienţă aveau.

— Şi acolo, în fund, ce e ? întrebă deodată Joëlle, de care cam uitasem. Brrr, tare mă ia cu frig !

— O să-ţi treacă — zise Nani. Frica e de vină. Vrei să iei flanela mea ?

— Nu, nu ! se împotrivi Joëlle, atinsă în mîndrie. Ai dreptate : mi-e frică, pentru că e întuneric. Şi... şi... pentru că parcă aud ceva...

Avea dreptate. Şi eu auzeam de cîteva clipe ceva ca un murmur îndepărtat.

— E şuvoiul de apă — zise Bettiri. Un şuvoi pe sub pămînt. Acum, ascultaţi-mă bine ! Ne lăsăm în jos pe frînghie. Nu sînt mai mult de trei metri în jos. Şi după aceea urmează un povîrniş

care coboară pînă la pîrîu. Joëlle, tu știi să te lași în jos pe frînghie ? Dacă nu, ne aștepți aici...

— Nu, nu ! spuse Joëlle speriată. Să rămîn aici, singură ? Ce-ți trece prin gînd ? Știu să mă las pe frînghie, ai să vezi ! De cîte ori am făcut asta la școală !

— Atunci, haidem ! Eu înainte, apoi Nani, apoi Jacques, și la urmă tu, Joëlle ! Tu, Nani, bagă de seamă să nu dai foc frînghiei !

Bettiri îi trecu lampa lui de buzunar Joëllei și, frecînd un chibrit, aprinse două lumînări. Bettiri și Nani apucară fiecare cîte o lumînare între dinți și Bettiri ne făcu semn să-l urmăm. Îl văzui apucînd funia și dispărînd treptat în văgăună. În rotocolul palid de lumină al lumînării lui Bettiri, care nu se mai vedea, Nani se agăță și el de frînghie cu mîinile și cu picioarele și, ager ca o maimuță, se făcu și el nevăzut.

— Acum tu, Jacques ! mă strigă Bettiri, cu o voce ce-mi păru că vine de departe.

Inima îmi bătea să-mi spargă pieptul. Totuși, era acum vag luminat și asta îl făcea mai puțin spăimos.

Îmi fixai lampa de buzunar la cingătoare și mă lăsai și eu în jos pe frînghie. N-am apucat să ajung jos că Joëlle, grăbită să ne ajungă din urmă, coborî și ea. Bettiri și Nani ne ajutară să ne proptim bine pe picioare. La cele patru lumini mi-am dat seama că ne aflam pe vîrful unei movile, a cărei coastă cobora pînă-n adîncul unei cavități enorme, într-o pantă oarecum lină. Această a doua incintă era și mai mare decît prima și-mi inspira un simțămînt ciudat de tristețe, dar și de exaltare. Același simțămînt îl încercasem și mai demult, în copilărie, cînd, într-o vacanță în Bretania, am văzut întîia oară oceanul : aceeași impresie copleșitoare că nu sînt decît un fir de nisip în fața unei imensități mișcătoare și infinite, dar în același timp și bucuria că trăiesc și o pot contempla. Ei, da, apariția aceasta, asemenea unei catedrale scufundate, m-a făcut să uit cu totul pentru moment că joaca noastră se preschimbase în aventură, iar aventura putea duce către un țel...



Dar Bettiri mă aduse la realitate:

— Haidem, Jacques, nu e timp de visat! Trebuie să coborîm! Ţineţi-vă de frînghie; mai încolo am scăpat de greu!

Ţinîndu-ne cînd şi cînd de frînghie, coborîrăm povîrnişul printre prăvălituri de stînci şi trunchiuri groase de copaci putrezite. Apoi, povîrnişul devenind mai lin, lăsarăm frînghia.

În vreme ce îmi luminam drumul, zării deodată oase şi un corn de cerb. Joëlle îmi apucă braţul şi amîndoi ne aplecarăm peste sărmanele rămăşiţe ale unei vietăţi. Simţeam cum soru-mea gîndea la fel ca şi mine: „E mai uşor să pătrunzi în străfundul acesta groaznic, decît să ieşi din el". Văzînd că întîrziem atîta la scheletul acela, Bettiri ne făcu semn să venim.

— Nu e cine ştie ce! ne spuse cu un aer blazat. Un cerb căzut în prăpastie şi care şi-a frînt gîtul!...

Eu, unul, gîndeam, dimpotrivă, că moartea cerbului acestuia era foarte interesantă, dacă n-ar fi decît să te-ntrebi pe unde a pătruns în peşteră, ţinînd seama de îngustimea gangului prin care noi înşine abia ne strecurasem.

Dar nu mai avui răgaz să adîncesc problema, căci toată atenţia mi-era încordată de coborîşul acela nesfîrşit...

Cîţi metri să fi coborît? Treizeci, patruzeci, şaizeci de metri? Mi-ar fi fost greu să spun. În orice caz, zgomotul apei curgătoare creştea şi cînd ajunserăm, în sfîrşit, în fundul văii, îmi dădui seama că era mai degrabă un puhoi decît un şuvoi. Cursul de apă care se rostogolea peste bolovani, în adîncurile beznei, îmi aduse aminte frumoasa carte cu legende ale grecilor antici pe care o primisem de Crăciun. Oamenii aceia atît de iubitori de viaţă aveau credinţa că după moarte sufletele trăiau sub pămînt. Cunoşteau ei locuri atît de cumplite ca acesta? Puhoiul acela, în orice caz, amintea de Styx, pe care trebuia să-l treci dus de luntraşul Charon, înainte să intri în Infern.

Dar... Bettiri nu contenea din mers de-a lungul pereţilor de stîncă jilavi, pe dreapta. Noi îl urmam cu inima strînsă, înţele-

gîndu-ne prin semne, căci zgomotul torentului era mai puternic şi acoperea vocile. Din ce în ce ne depărtarăm apoi de cursul de apă şi-mi dădui seama că ieşisem pe nesimţite din cuprinsul sălii aceleia, nemărginite, şi ne aflam într-una alăturată : o galerie haotică, unde fiece pas ne îndepărta de ieşire.

Deodată, Bettiri, care mergea mereu în fruntea grupului nostru, se opri. Îl văzui lăsîndu-se în jos şi plimbînd flacăra luminării în dreptul picioarelor. Făcui acelaşi lucru cu raza de lumină a lămpii mele, şi în aceeaşi clipă fui cuprins de o extraordinară emoţie : galeria, pămîntie acum şi prăfoasă, era plină de oseminte şi cranii enorme...

Uitîndu-mi de tovarăşii mei, uitînd şi de Joëlle, care părea îngrozită la vederea unor schelete de asemenea dimensiuni, îngenuncheai să privesc şi mai de aproape unul din cranii. Constatai cu o înfrigurare de nedescris că avea nişte canini de mărimea unei banane. Nu mai era nevoie de explicaţiile lui Bettiri. Cu o bruscă intuiţie, înţelesesem că aceste cranii erau cranii de urs, dar dintr-o specie de mult dispărută, urşi mult mai mari şi mai cruzi decît urşii din zilele noastre. Da, pentru întîia oară în viaţă mă aflam în faţa unor rămăşiţe de animale preistorice, nu într-un muzeu de ştiinţe naturale, ci într-o adîncime încă neştiută de nimeni, pe care doi băieţi neînfricaţi o descoperiseră şi pe care nici un savant nu o explorase încă.

Aşadar, Bettiri avusese dreptate : există urşi sub pămînt. Gîndul că numai noi patru împărtăşeam taina aceasta mă umplea de mîndrie. Din momentul acela, nici primejdiile coborîrii în adînc, nici ciudăţenia cutremurătoare a locurilor nu mai însemnau nimic. Nu mai voiam decît să ştiu. Să ştiu ce ? Care fusese viaţa acestor animale cu mii de ani înaintea noastră pe pămînt şi în pămînt ; să ştiu care era flora şi fauna acelor timpuri, dacă omul trăia pe atunci şi în ce condiţii. Pe scurt, să ştiu o mulţime de lucruri care acum mi-erau necunoscute, dar pe care osemintele acestea îngropate în adîncimile pămîntului, şi pe care le puteam acum atinge

nestingherit de nimeni îmi stîrneau o nemaipomenită dorinţă de a cunoaşte...

— Ei — zise Bettiri cu o mulţumire pe care nu şi-o mai putea ascunde — aşa că face să-ţi dai osteneala ?

— Da, da, de o mie de ori da ! spusei entuziasmat.

— Ştii — îi spuse Nani Joëllei — dacă doreşti dinţi pentru o salbă ca a lui Bettiri...

Un pic şi din cochetărie, Joëlle catadicsi să se aplece şi ea peste scheletele la care se uitase pînă atunci cu dezgust. Începurăm să căutăm dinţi. Găsirăm cu uşurinţă cîteva zeci, destul pentru un şirag serios. Eu însă vîrîi în buzunar unul din colţii în formă de pumnal. Văzîndu-mă ce fac, Bettiri fu cuprins de îngrijorare.

— Promite-mi că n-ai să spui nimănui ! Promiţi ?

— Promit ! i-am spus. Rămîne între noi.

— Haidem, e tîrziu — spuse Nani. Să mergem acasă !

— Dar mai venim aici !

— Bineînţeles — spuse Bettiri. Cînd vei voi...

Întoarcerea la suprafaţă se petrecu fără incidente. Făcurăm un popas lîngă pîrîu, ca să ne mîncăm tartinele şi să bem din apa subterană, rece ca gheaţa şi cu un gust calcaros. Suirăm din nou povîrnişul, apucînd din nou frînghia ce atîrna pe vîrful movilei.

Bettiri şi Nani se arătară cît de meşteri erau la gimnastică, ridicîndu-se pe funie în sus doar în mîini, pînă la marginea de sus a rîpei. Joëlle şi cu mine îi urmarăm, dar mai încet, ajutîndu-ne şi cu picioarele. Străbăturăm din nou sala stalactitelor şi trecurăm în sens contrar prin strîmtoarea noroioasă.

Afară, soarele era sus de tot şi cu greu îmi obişnuii ochii cu lumina. Cînd reuşii să văd bine, izbucnii în rîs : de sus pînă jos eram tot una de noroi. Joëlle era mînjită pînă şi pe nas şi pe obraji. Ne hotărîrăm să stăm puţin la soare, să ne uscăm. Ah, cît de plăcut era să simţi raza soarelui pe piele ! Întinşi pe iarbă, nemişcaţi ca nişte şopîrle, priveam linia nesfîrşită a munţilor, dincolo de ste-

jarul rămuros care se înălţa spre cer în primul plan. Cît de frumoasă era viaţa pe faţa pămîntului !... Şi totuşi, cele cîteva ore petrecute în adîncuri mă urmăreau. Îmi erau mereu prezente în minte ca un contrast, ca o chemare...

Ne mai curăţirăm un pic şi amîndoi fraţii ne însoţiră din nou la „şantierul" nostru. Această insuliţă, neterminată, îmi păru acum un joc copilăresc.

Dar nu visasem oare ? Coborîsem cu adevărat în cumplita vizuină a monştrilor de odinioară ? Coborîsem, desigur, căci simţeam în buzunar colţul acela fioros şi dinţii, dovada nedezminţită că expediţia noastră nu fusese doar un vis.

— Cînd ne mai întoarcem ? îl întrebai cu înfrigurare pe Bettiri, pe cînd ne luam rămas bun.

— Cînd vrei ! spuse. Poate poimîine...

— Ne-ntîlnim aici, la aceeaşi oră ?

— Ne-am înţeles... Dacă n-o să plouă !

— Aş mai vrea să ştiu ceva : ce nume i-aţi pus voi adîncului aceluia ?

Cei doi fraţi se uitară unul la altul, uimiţi.

— Nici unul, spuse Bettiri. La asta nu ne-am gîndit.

— Aţi vrea să-i spunem „Grota Urşilor" ?

— „Grota Urşilor" ? Ştii că sună frumos ? zise Bettiri. Îmi place ! Bine, atunci veniţi aici poimîine, pentru o nouă cercetare a Grotei Urşilor !...

Spunînd acestea, făcu un gest cu totul neaşteptat : o pupă pe Joëlle.

— Ai fost foarte curajoasă pentru o fată ! îi zise.

Joëlle primi cu plăcere preţuirea, şi se îmbujoră de mulţumire.

— Foarte adevărat ! adăugă Nani. Şi chiar că nu m-aş fi aşteptat.

Şi, serios ca totdeauna, o pupă şi el, cam băţos, pe obraz, drept pe locul unde mai era o pată de noroi !...

Capitolul VII

Ştiam că acasă n-aveau să ne certe cine ştie ce din cauză că ne murdărisem hainele. Teama mea era doar ca noroiul, care nu se lua cu una, cu două de pe haine, să n-o stîrnească pe mătuşa Pamparrina şi să ne ia la tot felul de întrebări. Iată de ce mă gîndeam să mă folosesc de o descoperire pe care o făcusem cu cîteva zile mai înainte. Înspre curte, o scară de lemn ducea spre podul casei noastre. Dacă ridicam chepengul podului şi ne lăsam în jos, pe frînghia pe care o mai aveam petrecută pe după umăr, intram într-o cămară mare. Doar o uşă despărţea cămara aceasta de camera noastră şi avusesem grijă la plecare să-i trag zăvorul. Aşa că, apucînd pe cărarea care ne scotea prin spatele casei, am ajuns în odaia noastră fără să ne vadă nimeni. Ne schimbarăm hainele, le îmbrăcarăm pe cele de fiecare zi şi apărurăm în faţa mătuşii Pamparrina ca nişte pisicuţe care au băut laptele, dar nu le-a rămas nici o urmă pe botişor...

Înfulecarăm dejunul în grabă, dornici să ne vedem singuri şi să ne uităm mai pe-ndelete la pradă. În cameră, printre obiectele casnice obişnuite, colţii de urs pe care-i adunasem în peşteră păreau şi mai exotici, şi mai de necrezut. Am numărat 37 de molari, fiecare cît degetul cel mare al Joëllei. Cît despre colţ, singurul pe care-l luasem, era o mărturie de cît de uriaş trebuie să fi fost ursul acela al peşterilor şi cît de fioros. Şi, ca să mă asigur şi mai mult că totul a fost aievea, m-am gîndit ca să compar lungimea colţului adus de mine cu aceea a colţilor ce ieşeau din capul împăiat, servind de trofeu în holul principal. Joëlle găsi că ideea era ingenioasă. Coborîrăm aşadar în vîrful picioarelor la parter. Sora mea şedea la pîndă, în timp ce eu, cocoţat pe un scaun, începui măsurătoarea. Nu mai încăpea nici o îndoială : colţul era de două ori mai lung şi mai gros decît colţii de urs din zilele noastre.

Atunci simţii din nou cum mă sfredeleşte o dorinţă arzătoare să aflu cît mai multe despre vieţuitoarele de altădată şi de condi-

ţiile de viaţă, în genere, care erau pe pămînt în vremile cele mai îndepărtate. Pe furiş, începui să silabisesc unul după altul titlurile cărţilor din biblioteca bunicului. Am şi scos din rafturi unele din ele, închipuindu-mi că am să dau de vreun volum despre preistorie, băgat în vreun al doilea rînd de cărţi. Dar, vai ! bunicul era pasionat de istorie, nu de preistorie. Am găsit o mulţime de tratate, memorii şi biografii, dar în toate se vorbea doar despre Ţara Bască sau despre Istoria Franţei, dar nici unul despre preistorie. Cît de rău îmi părea că părinţii mi-erau atît de departe ! În alte împrejurări ar fi fost de ajuns să-i scriu tatii, pentru ca să am cu primul curier cele mai bune lucrări despre subiectul ce mă interesa. Dacă tata se opunea uneori dorinţei mele să am o jucărie, să mă duc la vreun spectacol sau să plec în vreo excursie (căci, zicea, nu trebuie să cedezi la orice capriciu al unui copil), niciodată nu mi-a refuzat o carte pe care o ceream. Da, amarnic de rău îmi părea că nu am părinţii lîngă mine, căci pentru nimic în lume nu l-aş fi supărat pe bunicul meu cu asemenea cerere.

Descumpănit şi mîhnit, rătăcii de colo-colo toată după-amiaza — în lipsă de ceva mai bun — retrăind împreună cu Joëlle toate amănuntele expediţiei noastre de dimineaţă. Depănarăm astfel amintirile noastre recente pînă-n seară, fără să găsim un răspuns la nenumăratele obiecţiuni, presupuneri şi ipoteze ce se iveau.

Dar cu puţin înainte de întoarcerea bunicului, o întîmplare fericită făcu să se înfiripe noi speranţe. Domnul Hirigoyen, grădinarul, se dusese pînă-n sat, unde se întîlnise cu domnul Felton, englezul, prietenul bunicului, iar el ne-a trimis vorbă prin grădinar că ne poftea, pentru a doua zi, pe Joëlle şi pe mine, să luăm o gustare împreună, acasă la el, la Sare.

Mi-am adus aminte că domnul Felton era nu numai un om amuzant, dar şi un vechi arheolog. Poate că aflam de la el şi cîte ceva despre preistorie. Sau, măcar avea prin biblioteca lui, pe care, nu ştiu de ce, mi-o închipuiam impozantă, ceva volume tratînd despre preistorie. Ori dacă nu, în cel mai rău caz, tot l-aş fi rugat să consulte, de hatîrul meu, Enciclopedia britanică.

De ea, cel puţin, eram sigur că o are, o dată ce, după cum spunea grădinarul, citea în fiecare zi cîte un articol din această savantă lucrare, în speranţa să o termine pînă a nu muri.

Visam o asemenea oază, întocmai ca un însetat în deşert. Şi, nerăbdător, număram orele care mă despărţeau de acest izvor al ştiinţei, din care speram să mă adăp.



Portiţa grădinii scîrţîi din ţîţîni: ghemuit lîngă un răzor, domnul Felton îşi tundea trandafirii. Ridicînd capul, ne întîmpină cu un strigăt: „Hello, Jacques! Hello, Joëlle!"

Plouase de dimineaţă, dar acum soarele se ivise printre nori şi mă-ntrebam cum de nu se sufocă prietenul nostru englez, înfofolit, şi acum ca totdeauna, în pledul acela multicolor.

— Foarte mulţumit că vă văd! zise, în timp ce noi ne apropiam sfioşi, dîndu-i bună ziua. Apoi, ca şi cînd mi-ar fi ghicit gîndul, adăugă: La voi nu trebuie pled! Eu cu *damned*[1] astea de reumatisme!...

Şi aşezîndu-şi foarfeca de grădină într-o cutie de carton, se ridică cu strîmbături de durere, frecîndu-şi cînd şalele, cînd genunchii.

— Foarte mulţumit că vă văd! repetă el, şi de astă dată un zîmbet îi lumină toată faţa osoasă, ca de cal.

Nu ştiu de ce, dar domnul Felton mi-a fost simpatic încă din prima dată. Cu toate că se plîngea într-una de reumatism, avea în el un fel de sprinteneală, de vioiciune, ceva aproape ştrengăresc. Părea că-i observă pe oameni ca printr-o oglindă deformantă, aşa ca la muzeul Grévin şi, de lumea asta sucită şi diformă părea că rîde ca de o farsă reuşită. Dar, la urma urmei, poate că aceasta e „humour"-ul britanic.

---

[1] Blestemata (în limba engleză în text).

— Şi acum, înainte ! spuse, cu un gest ca şi cînd ar fi scos dintr-o teacă imaginară o sabie imaginară. Acum vom nimici pe inamic !

Nu avurăm vreme să-l întrebăm de care inamic era vorba, că domnul Felton se şi întoarse către noi, ridicînd din sprîncene şi cu o faţă grijulie :

— *I hope,* sper că vă place ceai ! zise.

Noi dădurăm repede din cap şi cînd domnul Felton întoarse spatele, îi făcui Joëllei cu ochiul ; pariasem cu ea că ne oferă ceai.

Gazda noastră sui treptele de piatră, traversă terasa (mereu drapat cu demnitate în pledul lui şi cu cutia cu uneltele de grădină sub braţ) şi, deschizînd o uşă mare de sticlă, ne pofti să-l urmăm printr-un coridor cu gravuri de fluturi în culori, deschise apoi altă uşă pe dreapta şi ne făcu loc să trecem, cu o plecăciune în stilul secolului al XVIII-lea, dar care nu-i prii, deoarece, cînd să se îndrepte de şale, făcu altă strîmbătură şi-şi duse mîinile la spate.

Intrarăm acum într-un fel de cabinet de lucru. Prin ferestrele cu perdele bogate, prăfuite, se vedeau drugii de fier de la ferestre, iar mai încolo, arborii din grădină : toţi ceilalţi pereţi erau tapisaţi cu cărţi. Pe un birou mare de acaju se înălţau alte vrafuri de cărţi şi mape de carton, reviste, hîrtii răvăşite şi tăieturi din jurnale. Ca mobilă, mai erau un fotoliu turnant în spatele biroului, două fotolii de piele roasă, din care ieşeau droturile şi un clasor negru într-un colţ, în faţa rafturilor. A, uitasem : lîngă uşă, un soclu pe care era un bust de marmură cu nasul ciobit, şi pe jos, mai peste tot, sfărîmături de statui.

Domnul Felton trecu cu grijă peste un capitel de coloană şi ne pofti să luăm loc în fotoliile de piele. Dar cînd să ne aşezăm, descoperirăm „inamicul" : o tortă mare, bască, rotundă, din aluat de migdale şi umplută cu fructe zaharisite, instalată pe colţul din fund al biroului...

Aşa primire zic şi eu ! Joëlle prinse grai şi, văzînd cum domnul Felton se străduie să prepare ceaiul la un reşou electric cu un

ceainic cu toartă, se oferi, politicoasă, să-i ajute. Dar domnul Felton ridică un deget către cer:

— Nu — spuse. *My dear*[1] Joëlle, matale nu ştii cum se prepară ceaiul. *I am sorry, but*[2] numai prietenul meu japonez Okakura Kakuzo, prietenul chinez Liu Cen şi cu mine ştim cum se prepară ceaiul...

Şi cu această declaraţie, care nu admitea replică, aprinse reşoul, puse deasupra un fierbător plin cu apă şi, ridicînd capacul făcut din pămînt ars, ne spuse să mirosim. Fapt e că, deşi nu era în el nici ceai, nici apă, simţeai în nări un parfum suav. Cînd apa începu să fiarbă, domnul Felton luă cîteva vîrfuri de linguriţă de ceai dintr-o cutie de metal, le dădu drumul în ceainic şi turnă încetul cu încetul apa clocotită, mormăind cine ştie ce cuvinte ca un descîntec şi, după ce aspiră infuzia în cîteva rînduri, ne servi ceaiul în ceşti de porţelan fin.

Tot dichisul acesta îi luă cîtăva vreme şi o vedeam pe Joëlle cum îşi răsucea nerăbdătoare vîrful codiţelor, cu ochii ţintă la prăjitură. În sfîrşit, domnul Felton îl făcu harcea-parcea pe „inamic", cu alte cuvinte tăie prăjitura în felii enorme, şi ne lăsarăm pradă lăcomiei. Dar între timp, cu toată cinstea pe care i-o făceam minunatei prăjituri, gîndul mi-era aiurea. Descoperisem într-un raft de jos al bibliotecii volumele masiv legate în piele ale Enciclopediei britanice. Mă întrebam îngrijorat cum să aduc vorba despre ceea ce-mi stătea pe inimă, cînd domnul Felton, sorbindu-şi îngîndurat ceaiul, mă întrebă dacă urmez la şcoală cursuri de limba engleză. I-am spus că da, dar că, din păcate, cunoştinţele mele de engleză sînt destul de reduse.

— Şi îmi pare cu atît mai rău — i-am spus — cu cît mi-ar fi plăcut să citesc unele articole din Enciclopedia dumneavoastră, engleză.

---

[1] Draga mea (în limba engleză în text).
[2] Îmi pare rău, dar... (în limba engleză în text).

Domnul Felton păru totodată mirat şi oarecum măgulit.

— Ce spui ! zise. Şi ce anume articole te-ar interesa, *my boy*[1] ?

Îi spusei că mă interesează preistoria, şi, profitînd de ocazie, îl întrebai dacă în timpul săpăturilor arheologice nu i s-a întîmplat să dea la iveală schelete de animale preistorice.

— Vrei să zici fosile ?

— Da, fosile — întării entuziasmat, fericit că am găsit cuvîntul pe care tot încercam să mi-l amintesc în ajun. Fosile de urs, de exemplu.

— De ce de urs ? întrebă domnul Felton.

Mă roşii pînă-n vîrful urechilor de teamă să nu mă fi trădat.

— De urs sau de orice alt animal ! mă grăbii să-ndrept.

— *Yes, my boy* — zise arheologul. Am găsit. Nu o dată. Mai ales în ţinutul acesta din Pirinei care, împreună cu Dordogne şi alte cîteva regiuni, au fost mult locuite în timpuri preistorice. *But...* nu numai fosile. Şi unelte. Unelte ale omului preistoric. *I collected them*[2]. Am o colecţie întreagă...

Spre surprinderea mea, domnul Felton se aplecă şi deschise un sertar al biroului. Şi în mîinile lui osoase, ca prin minune, apăru o cutie plată cu capac de sticlă. În această vitrină în miniatură erau înşiruite peste douăzeci de pietre de forme şi mărimi diferite.

— Iată ! Cum le numiţi voi ? Răzuitoare paleolitice, priboaie, cuţite. Toate astea, *my boy*, sînt instrumente cu care omul primitiv vîna, lucra lemnul şi pielea animalelor acum 30 000—40 000 de ani.

Toate pietrele astea le sorbeam din ochi. Erau într-adevăr de toate felurile : şi ascuţite, şi tăioase, şi mai puţin ascuţite şi, pe toate feţele, şănţuleţe neregulate provenite din cioplituri repetate. Dar, la urma urmei, nu se poate spune că nu se asemănau cu pietrele din zilele noastre.

---

[1] Băiete (în limba engleză în text).
[2] Le-am adunat (în limba engleză în text).

— Şi ce vă face să credeţi că sînt unelte ? întrebai, fără a căuta să-mi ascund îndoiala.

Domnul Felton surîse amuzat.

— *Well* — spuse — o rădăcină de pom care ar crăpa un stei de piatră ar putea să-i dea unei gresii forma aceasta. Dar cînd găseşti zeci, sau poate sute de asemenea pietre în acelaşi loc, este *very difficult*, foarte greu, să mai poţi spune că e din întîmplare, mai ales cînd vezi şi miile de ţăndări ce corespund întocmai locurilor din care s-au desprins, şi alteori urme de foc...

Privii şi mai atent ceea ce domnul Felton numea răzuitoare, priboaie, cuţite. La nevoie, da, parcă ar avea forma unor asemenea unelte. Dar atunci e vorba de nişte unelte din cale-afară de rudimentare.

— Şi cum le făceau ? Vreau să spun... să fi avut omul preistoric şi alte unelte cu care...

— ...le-ar fi făcut pe astea ? mă întrerupse domnul Felton. Nu, *my boy !* Ştim bine cum făceau. *Because today*, deoarece şi astăzi încă, populaţii care trăiesc tot ca în epoca de piatră în Australia, în Africa sau prin alte părţi îşi făuresc uneltele în acelaşi fel : izbesc cu putere un bolovan pe care noi îl numim nucleus, de o lespede fixă, foarte dură, cu capete ascuţite. Întîile aşchii cu tăişuri ascuţite obţinute astfel sînt corectate cu tăvăluguri de lemn, de os sau chiar de piatră mai puţin dură decît cremenea.

— Aşadar, oamenii preistorici aveau şi unelte de lemn ?

— *Certainly*, desigur ! De lemn şi de os... *but*, dar după atîtea milenii, prea puţine din uneltele astea, dintr-un material mai fragil decît piatra, s-au păstrat.

— Milenii... cîte milenii, domnule Felton ? întrebai degrabă, căci discuţia mă pasiona tot mai mult.

Gazda noastră scoase un fel de mormăit de mulţumire. Era fără îndoială fericit să mă iniţieze într-o ştiinţă care, din fericire pentru mine, îi era atît de cunoscută ! Ochii lui albaştri se aprindeau de neastîmpăr.

— Înţeleg, *my boy!* exclamă. Cu cît eşti mai tînăr, cu atît mai mult te pasionează tinereţea omenirii. Şi eu...

Tăcu o clipă, dus pe gînduri, visînd poate la propria-i tinereţe. Ce vinovat mă simţeam că nu-i puteam destăinui adevăratul motiv, cu adevărat temeinic, pentru care mă pasiona preistoria!

— *Today*, astăzi — reluă domnul Felton — diferite metode geologice şi chiar fizice, *yes*, radioactivitatea carbonului, de exemplu, permit să se evalueze vîrsta pămîntului la circa un miliard de ani... *But*, dar întîile urme sigure ale omului nu depăşesc, *my boy*, şase sute de mii de ani...

Cîţiva savanţi — ne spuse domnul Felton — au încercat să afirme că omul există încă din epoca terţiară şi că este contemporan cu mastodontul şi dinosaurul... *„It's not impossible!“* nu este imposibil — spuse prietenul nostru — dar dovezile de nedezminţit lipsesc. Epoca terţiară era caldă, tropicală... Dimpotrivă, în ultima perioadă geologică — cea cvaternară — în patru rînduri gheţarii au coborît dinspre poli pînă foarte în sudul Europei... şi în patru rînduri s-au retras. Pe durata glaciaţiei, clima Lumii Vechi era foarte geroasă şi aspră. În perioadele interglaciare se încălzea simţitor.

Apariţia omului trebuie să fi avut loc, ţinînd seama de cunoştinţele de astăzi, în timpul primei glaciaţii, cea mai veche, numită Günz, între 550 şi 600 de mii de ani înainte de era noastră, poate chiar mai demult...

Asemenea cronologie fantastică mă uluia. Joëlle trebuie să fi fost la fel de impresionată ca şi mine de o asemenea incursiune în timp, căci întrebă care erau cele mai vechi unelte care s-au găsit. Domnul Felton ne vorbi atunci despre zăcămîntul de elefanţi străvechi din Torralba, în Spania, unde s-a găsit, carbonizat, vîrful conic al unei lance de lemn şi, contemporan acestei perioade, zăcămîntul de turbă din Clacton on Sea, din Essex, în Anglia, care posedă capătul unui priboi cilindric, tot din lemn. În Elveţia, într-o turbă interglaciară, şi în Manciuria, într-o turbă cu mamuţi

şi rinoceri, s-au găsit nişte cioturi de ramuri încrucişate, poate rămăşiţe de coşuri împletite...

— *My dear children*, dragii mei copii — ne spuse domnul Felton — cele mai vechi unelte sînt, poate, de lemn. Faptul acesta devine tot mai probabil de cînd etnografia contemporană a stabilit existenţa unor populaţii, Orans-Semang din Iava, ale căror unelte sînt doar din lemn. *It's a pity!* Mare păcat că asemenea unelte nu s-au putut păstra!

— O, domnule! exclamă Joëlle — şi cum arăta omul preistoric?

Domnul Felton îşi frecă îndelung bărbia proeminentă.

— Hm — spuse. Omul din paleoliticul inferior nu era de loc frumos. I se mai zice şi „Omul din Neanderthal", după localitatea din Germania unde s-a găsit întîiul craniu din acest tip de om. Era de statură mijlocie, cam 1,60 m, cu craniul destul de mare, faţa lată şi... cum le ziceţi voi? da, orbitele ochilor *very* [1] în afară, foarte dezvoltate, fălcile puternice, bărbia, uite aşa, abia se vedea. Gîtul atît de gros şi musculatura formidabilă!...

Domnul Felton mai mult îl arăta prin gesturi pe omul primitiv, decît îl descria.

— Hm! făcu Joëlle. Semăna cu o maimuţă. Nu?

— *Not exactly!* Nu chiar aşa! *He was bestial*, semăna cu o fiară, te-ar fi înfiorat! *But...* era încă de pe atunci un om, om adevărat!

Şi ne spuse că se descoperiseră fragmente de schelete mult mai vechi şi decît ale omului din Neanderthal: savanţii posedă vreo 12 cranii şi fălci de la pitecantropul din Iava şi sinantropul de la Su-Ku-Tien din China. Apoi mai este o falcă, ceva mai recentă, găsită la Mauer, în Germania.

Aceste resturi-fosile te fac să te gîndeşti la gorile şi alte feluri de maimuţe antropoide mai mult decît cele din Neanderthal. Totuşi, şi în aceste cazuri, savanţii sînt aproape siguri că este vorba

---

[1] Foarte (în limba engleză în text).

tot de oameni. În primul rînd, pentru că maxilarele acelea, deşi masive, nu prezentau felul de dinţi al maimuţelor mari, anume colţi lungi, puternici, şi „diastema“ (adică spaţiul liber dintre dinţi care face ca incisivii de maimuţă să-şi poată găsi locul corespunzător în golul din maxilarul opus). În al doilea rînd — şi acest lucru e şi mai important — alături de cele mai vechi schelete de pitecantrop şi mai ales de sinantrop, au fost găsite numeroase unelte, sălaşuri unde aceşti dintîi oameni întreţineau focul, păstrau uneltele de vînătoare...

— Ce unelte de vînătoare ? Vînau cumva şi urşi ?

— *Yes, my boy!* În paleoliticul inferior omul poate că vîna urşi, lei, pantere, mamuţi, care erau elefanţi păroşi, adaptaţi la frig, hiene...

Toate carnivorele astea, ne spuse domnul Felton, erau pe atunci mult mai mari şi mai de temut ca azi. Iată de ce în vremurile acelea îndepărtate omul era şi vînător, dar în acelaşi timp şi pradă. Mai mult decît cu armele încă primitive, el se apăra de marile fiare sălbatice prin foc. Şi într-un fel, era şi parazit, mulţumindu-se cu carnea pe care n-o mai mîncau felinele îmbuibate, sau omorînd doar animale mărunte sau bolnave. Puţin cîte puţin, îşi perfecţionează armele, capcanele, săgeţile, undiţele. Înzestrat cu simţuri tot atît de agere ca ale animalelor, dar în stare în plus să observe şi să cugete, omul trebuie să fi pus curînd în practică învăţămintele dobîndite prin observarea îndeaproape a fiarelor sălbatice. El învaţă să-şi hăituiască prada în locuri accidentate, să stea la pîndă lîngă vadurile de adăpat, să se unească cu alţi vînători ca, împreună, să pună la cale bătăi, care-l zăpăcesc pe animal şi-l fac să se arunce în vreo prăpastie.

Mai tîrziu, în paleoliticul superior, apar rase noi de oameni, mai evoluate, mai deosebite între ele, ca cea de la Combe-Capelle, în Dordogne, care aminteşte de rasa etiopiană de azi. Grimaldienii din Grota Copiilor sînt de tip negroid. Oamenii Cro-Magnon — astfel denumiţi după grota în care s-au găsit cinci schelete din specia lor — au dat naştere unor grupe foarte importante. Erau

înalţi de statură, craniul era prelung, arcadele puţin ieşite în afară, faţa mică, nasul îngust şi acvilin, bărbia bine pronunţată. Pe scurt, semănau mult cu oamenii de astăzi. Uneltele şi armele lor — mai ales o dată cu invenţia arcului şi a săgeţii — sînt mai perfecţionate. Ei organizau bătăi vînătoreşti cu foarte mulţi oameni, ca să vîneze elefanţi, cai, reni, zimbri, cerbi, căprioare şi tot felul de pui de animale.

— Dar pe urşi, domnule, pe urşi cum îi vînau ?

Şi de astă dată mă arătasem prea înflăcărat să aduc iar vorba despre subiectul care ne lega de descoperirea noastră directă şi care-mi stătea pe suflet. Obrajii care-mi ardeau şi insistenţa mea crescîndă îl făcură pe domnul Felton să mă privească ţintă. Bănuia ceva ? Simţea că-i ascund ceva ? Gîndul că m-am trădat cu ceva mă zăpăci cu totul. Ca s-o-ndrept, îngăimai cîteva scuze, cîteva mulţumiri şi adăugai că, deocamdată, nu-i mai ceream nici o altă lămurire, căci se lasă seara şi trebuie să ne înapoiem, ca să nu întîrziem la cină.

Oricare i-ar fi fost bănuielile, domnul Felton nu mai spuse nimic şi se mulţumi cu un fel de hm... hm... Ne mai spuse că stă oricînd la dispoziţia noastră să ne dea explicaţii despre arheologie şi chiar preistorie, ba chiar — dacă vrem — să ne conducă pe „teren". Nu prea îmi dădeam seama ce înţelegea el printr-asta, dar mi se păru că propunerea era o aluzie care mă neliniştea. Cu toate acestea, lămuririle pe care ni le dădu despre vînătorile de urşi în timpurile preistorice îmi stîrniră şi mai mult avîntul şi nerăbdarea.

Oamenii din era paleolitică, ne spuse, vînează adesea ursul şi cu capcane. Aşa, de pildă, în peştera din Tuteil în Ariège, marea sală a urşilor se termină printr-un horn vertical, care duce într-un fel de puţ. Omul a făcut o capcană din această groapă naturală, unde coboară apoi şi el, adesea ca să răpună cu totul urşii prăbuşiţi acolo, să-i spintece şi să-i jupoaie.

Într-o grotă din Germania, la Drachenbölle, urşii erau încolţiţi în aşa fel, încît să treacă neapărat printr-un culoar îngust, unde

vînătorii, ascunşi pe după un colţ de stîncă, se aruncau asupră-le. Aşa se explică fracturile observate pe numeroase cranii de urşi ai cavernelor, totdeauna pe stînga, partea dinspre vînători, care nu atacau, de altfel, decît animale tinere pînă la doi ani. Într-altă parte, într-o grotă aproape de Triest, craniile de urşi cu parietalul spart aveau înfipte în rană cremene ascuţită. Aşadar, animalele nu erau omorîte cu lovituri de suliţă, ci cu o măciucă prevăzută cu un ascuţiş de cremene ca la toporişti...

Aceste ultime precizări deschideau căi noi viitoarelor noastre explorări. Oare Bettiri şi Nani cercetaseră ei mai de aproape craniile din grota noastră ? Nu-mi prea venea a crede. Or, acum mi se părea foarte cu putinţă ca fosilele descoperite de noi să dateze încă din vremea vînătorilor preistorici.

Mi-am luat rămas bun de la domnul Felton, atît de îngîndurat, încît am părut mai rece decît s-ar fi căzut. Dar asta numai din distracţie, căci pe lîngă că-i eram recunoscător, omul acesta reuşise să-mi fie chiar drag.

Închideam tocmai poarta grădinii, spunîndu-mi că sînt un nerecunoscător şi un necioplit, cînd îl auzii pe domnul Felton că mă cheamă iar :

— Vreau să-ţi mai spun ceva, *my boy !*

Mă întorsei cîţiva paşi, cu inima bătîndu-mi mai repede, şi mă pregăteam să-i adresez noului prieten un cuvînt cald de recunoştinţă. Domnul Felton, care ne urmărise din prag cu privirea, făcu un gest că-l ia cu frig şi-şi săltă pledul, care-i alunecase de pe umăr...

— *My dear* Jacques — spuse cu blîndeţe — eşti sigur că n-ai nimic să-mi mărturiseşti ?

Ochii lui albaştri mă priveau atent şi parcă oarecum mustrători. Mi-era cu neputinţă să-l mint, oricît m-aş fi legat faţă de Bettiri.

— Da — îi spusei, privindu-l în ochi. Am ceva de spus. Ceva foarte important. Dar încă nu e momentul.

Prietenul meu englez îmi puse mîna lui mare şi osoasă pe cap. Era un fel de mîngîiere, dar foarte neîndemînatică.

— *All right, my boy, all right!* Nu te silesc să mi te destăinuieşti. Dar fii atent ! Să nu faci vreo prostie ! Auzi ? Fii atent !

Şi cu asta, mă bătu pe umăr cu drag şi-mi făcu semn s-o urmez pe Joëlle, care mă aştepta în dreptul tufelor de trandafiri.

Capitolul VIII

„Dacă n-o să plouă" — spusese Bettiri. Ei, dar n-am avut noroc ! Un adevărat potop, care a durat trei zile şi trei nopţi, s-a abătut peste toată regiunea noastră. Zadarnic cercetam cerul cu privirea în fiece dimineaţă : nori groşi, negri se lăsau peste vale, iar ploaia şiroia pe ferestrele pe care ne turteam nasul privind afară. Eram prizonieri ai ploii şi ai plictiselii, tot învîrtindu-ne de colo-colo, în camera noastră sau în camera de musafiri, neştiind ce să mai facem.

Singurul eveniment din aste trei zile nesfîrşite a fost o scrisoare trimisă din Chicago. Mai primiserăm noi cîteva cărţi poştale, dar asta era întîia scrisoare lungă de la părinţii noştri :

„Dragii noştri copii — scria tata — după ce ne-am oprit la New York şi la Philadelphia, iată-ne la Chicago, chiar în inima acestei mari ţări care e Statele Unite. Am admirat zgîrie-norii, care sînt impresionanţi chiar dacă nu au frumuseţea clopotniţelor zvelte ale catedralelor noastre. Am vizitat universităţile, înconjurate de parcuri splendide şi înzestrate cu laboratoare pe care cercetătorii noştri le-ar putea invidia. Dar ni s-a părut că pe mulţi studenţi îi interesau mai mult terenurile de base-ball decît cursurile profesorilor.

Tehnicieni foarte competenţi ne-au fost călăuză prin instalaţii tehnice atît de automatizate, încît îţi dau de pe acum imaginea timpului cînd maşinile îl vor înlocui pe om în cea mai mare parte din activităţile lui. Şi, totuşi, tehnicienii aceştia nu ne-au părut a fi fericiţi. Am călătorit pe autostrăzi ultramoderne, în maşini de un lux orbitor, am luat dejunul şi cina pe moment, şi am vizionat chiar un film proiectat în plin aer, pe un ecran enorm, fără ca pentru atîta lucru să ne deplasăm de pe locul nostru din maşină. În schimb, oamenii din jurul nostru, deşi mîndri — pe drept — de nivelul lor de viaţă, de măreţele realizări tehnice din ţara lor, ne-au părut crispaţi, obosiţi şi într-o continuă stare de alarmă şi de îngrijorare. Şi mămica voastră şi eu ne-am gîndit mult la aceste impresii contradictorii. De unde proveneau ? Cred că niciodată nu ne-am dat seama mai puternic ca acum cît de mult tehnica şi ştiinţa seamănă cu limba omului din fabula lui Esop, adică cu o unealtă care îţi poate aduce maximum de bine, ca şi maximum de rău. Şi vedeţi voi, copii, că dacă v-o spune asta tatăl vostru inginerul, apoi trebuie s-o credeţi ! Mai există încă în Franţa o bucurie de a trăi, o artă de a trăi. Mai există încă la noi o cultură veche, pe care tehnica modernă trebuie să se împlanteze ca un altoi, nu ca un parazit care sufocă copacul şi-i usucă rădăcinile. Cum să atingi idealul acesta ? Cum să integrezi progresul tehnic fără să-ţi pierzi spiritul propriu ? Nu e totdeauna uşor de înfăptuit. Trebuie, cred eu, să pui tu stăpînire pe tehnică, nu să pună ea stăpînire pe tine. Trebuie să obţii maximum de profit de la maşină, dar fără să devii tu un simplu apendice al ei. Trebuie să cultivi ştiinţele, dar şi artele. Trebuie să respecţi vechile valori, nu numai eficienţa şi reuşita socială care se traduc prin cîştiguri în bani sau confort. Trebuie să studiezi Istoria, să aspiri la mai multă dreptate, să respecţi omul, dar şi animalele, plantele şi chiar priveliştile. Trebuie, mai ales, să alegi o meserie care să-ţi îngăduie să duci o viaţă cum se cuvine, dar să-ţi dezvolţi darurile înnăscute. O muncă — fie ea şi umilă — cînd este desăvîrşit împlinită, încetează de a fi un simplu mijloc, ci este şi un scop, o vocaţie.

Participarea la bucuriile creației înseamnă în același timp o condiție a fericirii, dar și o apărare împotriva exceselor de mecanizare din viața modernă.

Iată, copiii mei dragi, cîteva cugetări pe care vi le trimit, cugetări inspirate de călătoria noastră în țara aceasta măreață și fără măsură. Nădăjduiesc că timpul petrecut la Sare să nu vă pară prea monoton. Dar și de-ar fi așa, tot nu v-aș plînge. Copiii de astăzi — voi ca și ei, dragii mei — sînt prea răsfățați și prea atrași de nenumărate lucruri : vacanțe, călătorii, televiziune, cinema... O cură de oarecare plictiseală v-ar prinde bine.

Vă îmbrățișez cu dragoste,
Tăticul vostru."

Mama adăugase și ea în grabă, mai jos :

„Sper, dragii mei copii, că nu-i faceți prea multe griji bunicului. Serile sînt uneori reci la munte. Nu uitați să vă puneți o haină de lînă de îndată ce apune soarele. Și nu mîncați prea mult *tourron*. Prăjiturile astea cu aluat de migdale nu fac bine la ficat.

Mama, care vă trimite mii de sărutări."

Scrisoarea aceasta venea la timp să ne aducă un val de tandrețe care ne lipsea de la plecarea părinților. Am fost mișcat mai ales de grija pentru noi a mamei. Cît de departe eram totuși de „cura de plictiseală" de care ne vorbea tata ! Și înfruntam alte primejdii decît să răcim sau să facem o indigestie. Dar grija părinților ne încălzea inimile. Iar în cugetările tatii erau unele trăsături în care-mi regăseam propriile mele preocupări. Cele cu privire la vocație, de exemplu... Încă nu îndrăzneam să mi-o mărturisesc cu totul, dar hotărîrea mea era luată : aveam să studiez, mai tîrziu, preistoria.

Către seara ultimei din cele trei zile cu vreme urîtă, ploaia încetă și, de la fereastra noastră, zărirăm un colțișor de cer albastru. Rîndunelele cuibărite sub acoperiș zburau pe sus, semn de vreme bună. Într-adevăr, a doua zi dimineața, pe un cer limpede și proas-

păt spălat, munții se profilau părînd atît de aproape, de parcă să-i atingi cu mîna. Ziua se anunța minunată, așa că ne pregătirăm în grabă pentru noua expediție, siguri că ne vom găsi prietenii la locul întîlnirii.



Bettiri și Nani ne așteptau lîngă pîrîu. Aveau frînghii pe umeri, dar păreau încruntați. Mă simțeam foarte stingherit, căci nu știam care era cauza nemulțumirii lor. Să fi fost noi de vină fără să vrem ? Îi jignisem cu ceva fără să ne dăm seama ?

Totuși, de cum i-am văzut, și Joëlle și eu ne-am arătat bucuroși și i-am întîmpinat cu nespusă dragoste. Și ei, pe de altă parte, ne-au întîmpinat cu drag. Atunci ?

Nu mai înțelegeam nimic, și în vreme ce ne înșiruiam pe cărăruia dinspre grotă, aruncam priviri furișe înspre Bettiri. Noul meu prieten mergea tăcut și încruntat. Cît despre Nani, care din firea lui era scump la vorbă, înainta cu dinții și cu pumnii strînși, părînd că merge spre un inamic invizibil. Cum tăcerea devenea tot mai apăsătoare, îmi luai inima în dinți :

— Ce s-a întîmplat, Bettiri ? Ce aveți amîndoi de sînteți așa de mohorîți ? Dacă aveți ceva împotriva noastră, spuneți-ne ! Între prieteni lămurim ușor.

— Împotriva voastră n-avem nimic — mormăi Bettiri.

— Atunci împotriva cui ?

— Împotriva celorlalți.

— Care ceilalți ?

— Băieții din sat.

— Dar de ce ? Ce v-au făcut ?

— Nimic ! zise Bettiri și mai întunecat. Voi sînteți parizieni. N-aveți cum să înțelegeți lucrurile astea.

— Om fi noi parizieni, dar sîntem și prietenii voștri — i-am spus. Nu ne-ați destăinuit voi cea mai mare taină a voastră ? Aveți încredere în noi.

— „Chistera“ e cauza — zise Nani.

— Nu înţeleg — zisei.

— Ţi-am spus eu că n-ai să înţelegi — interveni Bettiri.

— E din cauza meciului de duminica viitoare — lămuri scurt Nani.

— Lasă — îl întrerupse frate-său — la ce bun! Ei tot nu pot nimic!

— Între prieteni — răspunsei eu băţos — nu există secrete. Cine ştie dacă nu vă pot fi de folos?

— Este o partidă împotriva băieţilor din Itxassou; o partidă de juniori — zise Nani.

— Şi voi nu jucaţi? întrebai, căci începeam să întrezăresc cum stau lucrurile.

— Nu! spuseră amîndoi băieţii într-un glas.

Şi Nani adăugă, arătîndu-l pe frate-său:

— El trebuie să joace; eu sînt încă prea mic.

— Şi te-au exclus?

— Da — spuse Bettiri, plecînd capul.

„Da“-ul acesta trebuie că atîrna greu în cumpănă, căci păru gata să plîngă.

— Da — repetă de astă dată cu arţag — m-au exclus!

— Nu eşti un jucător bun?

Nani se întoarse brusc şi mă privi încruntat.

— E cel mai bun jucător din Sare! exclamă el.

— Atunci care e motivul?

— Care, care! Ca şi cînd ar fi aşa de uşor de explicat! Ca şi cînd un parizian ar putea să înţeleagă!

— Nu vor să-l lase să joace pentru că e fiu de vameş — zise Nani răspicat.

Rămăsei pe gînduri, şi pe moment nu mai spusei nimic. Aşadar, din nou mă loveam de chestiunile astea misterioase de contrabandă, care împărţeau în două tabere învrăjbite pe locuitorii satului, şi pare-se şi pe copiii lor. Dar cumpăna nu era dreaptă, căci de o parte erau mulţi, iar de cealaltă parte erau doar cîţiva. Chiar dacă



Bettiri şi Nani nu mi-ar fi fost prieteni, e sigur că avînd împotriva lor majoritatea celorlalţi copii, ei păreau a fi nedreptăţiţi.

— Dar nu e drept ! le spusei. Cine e şeful lor ?

— Şeful cui ? întrebă Bettiri.

— Şeful celorlalţi juniori ?

— E Dominic Curutchague, fiul băcanului.

— Am să-i vorbesc — spusei hotărît. Am să-i cer să-ţi dea în echipă locul ce ţi se cuvine.

— N-are rost ! spuse Bettiri dînd din umeri. Nu-l cunoşti ! Nici n-o să stea de vorbă cu tine. De altfel, nu-i poate suferi pe parizieni.

— Oi fi eu parizian, dar prin mama mea sînt basc — spusei cu mîndrie. Am să-i vorbesc şi am să-l silesc să mă asculte. Ai să vezi !

Mă miram eu singur de mine, auzindu-mă vorbind aşa. Pentru întîia oară îmi revendicam originea bască. Mersesem prea departe, simţeam, dar era ceva mai puternic decît mine. Trebuia să intru în luptă, întîi ca să împiedic o nedreptate, apoi ca să risipesc mîhnirea din inima prietenilor mei. Prin ce mijloc aveam să-l conving pe numitul Dominic să revină asupra hotărîrii, mi-am zis că mai am timp destul de gîndire.

Fapt este că pornirea mea i-a încălzit şi pe cei doi băieţi. Bettiri mi-a zîmbit, luminat, iar Nani, clătinînd din cap cu gravitate, îşi dădu cu părerea că nu e exclus ca un băiat deştept ca mine să-l dea pe brazdă pe un dobitoc ca Dominic şi să-l întoarcă pe dos ca pe-o mănuşă. Şi cu asta, ca prin farmec, începurăm să vorbim toţi odată şi grupul nostru se înveseli din nou.

Între timp, tot vorbind de una şi de alta, ne apropiarăm de grotă. Şi iată-ne din nou în faţa ienupărului care ascundea intrarea. Bettiri tocmai se pregătea să se strecoare pe după tufiş, cînd îl rugai să amînăm cu cîteva minute coborîşul în grotă şi să mă asculte. Ne aşezarăm pe iarbă şi le spusei băieţilor toate lucrurile pasionante pe care le aflasem despre preistorie, datorită prietenului meu englez.

Bettiri și Nani îmi sorbeau cuvintele. Dar cînd am sfîrșit de spus, o umbră păru că trece pe chipul frumos al lui Bettiri.

— Tu ai norocul să ai cărți — îmi spuse el. Cărți din care poți învăța asemenea lucruri...

— Cărți despre preistorie încă nu am. Tot ce v-am spus, am aflat de la un om foarte învățat, pe care îl cunoașteți bine și voi

— Cum ! spuse Bettiri neîncrezător. Cine e ?

— Domnul Felton.

— Ce ? Zănaticul ăla bătrîn ?

— Dar nu e un zănatic. E un mare arheolog și care știe o mulțime de lucruri despre preistorie. Arheologia și preistoria sînt științe care merg mînă în mînă.

— Bine, dar făgăduiseși că n-ai să vorbești nimănui despre descoperirea noastră ! zise Bettiri indignat.

— Și mi-am ținut făgăduiala ! îi răspunsei cu un surîs. Domnul Felton nu știe nimic, nici măcar nu bănuiește că există peștera noastră. Dar acum te-ntreb eu : ați examinat voi vreodată craniile urșilor ?

Bettiri și Nani se uitară unul la altul uluiți. Clătinară din cap. Nu le examinaseră, în orice caz nu pentru a cerceta dacă aceste cranii ar putea da la iveală urme de vînători preistorici.

— Dacă e așa, haidem ! zisei.

— Haidem ! răspunse Bettiri cu un avînt înnoit.

Ca și data trecută, ne strecurarăm unul cîte unul prin culoarul acela care ducea la întîia sală. Mă echipasem mai bine de astă dată : pusesem un pantalon vechi, care-mi apăra genunchii. Strîmtoarea o trecurăm degrabă. Dar cînd intrarăm în încăperea cu stalactite, cu toate că nu încetasem să mă gîndesc la ea zile în șir — simții că mă cuprinde aceeași emoție în fața frumuseții ei pline de taină.

Fără să întîrziem prea mult în prima sală, lăsarăm în jos frînghia și coborîrăm unul după altul pe ea, prin deschizătura care ducea la vîrful movilei. Bietele noastre lumînări și lămpi de buzunar dădeau o lumină plăpîndă. Prin contrast, bezna grotei era tot mai adîncă, mai cutremurătoare. Vuietul torentului subteran

mi se păru şi el mai ameninţător. Mi-am zis că apa care se infiltrase din ploaia de cîteva zile, poate, umflase puhoiul. Coborîrăm mai mult de-a berbeleacul povîrnişul repede şi-mi dădui seama că urechea nu mă înşelase. Puhoiul se revărsase şi întreg fundul grotei era inundat. Ca să ne îndreptăm către grota urşilor, trebui să ne scoatem încălţămintea. Bălăcind prin apă pînă la glezne, ne înşiruirăm pe lîngă peretele de stîncă. Mai ridicată şi apărată de blocuri de stînci, peşterea urşilor era, din fericire, neatinsă de apă. Nu numai solul, dar nici pereţii, acoperiţi de un strat gros de argilă, nu prezentau nici urmă de umiditate. Fără îndoială că asta era una din cauzele pentru care se păstraseră în aşa de bună stare fosilele.

Cu o nerăbdare febrilă mă aplecam asupra craniilor risipite ici şi colo, printre alte rămăşiţe de schelete. Cu ajutorul lui Bettiri şi Nani le cercetai îndelung unul cîte unul. Unele erau intacte, puternic înarmate cu colţi făcuţi parcă să sfarme o ceafă de taur. Altele erau mai mult sau mai puţin deteriorate. Dar oricît le-aş fi întors cînd pe o parte, cînd pe alta, mi-ar fi fost cu neputinţă să afirm că vreo anume adîncitură sau lipsă din os putea proveni dintr-o lovitură de om spre a-l răpune. Trebuie să recunosc cu părere de rău că cunoştinţele mele de anatomie erau egale cu zero. Eram prea neştiutor ca să pot ajunge la vreo concluzie din aspectul craniilor pe care le cercetarăm.

— Ce necaz ! spusei dezamăgit. Asta se cheamă osul frontal, după cîte ştiu. Dar cum să-mi dau seama dacă o ghioagă l-a spart ? Ah, măcar de am găsi o bucată de cremene, ca acelea pe care mi le-a arătat englezul !...

— Să căutăm — zise Bettiri.

Plimbarăm luminile lămpilor şi ale lumînărilor pe sol, cercetînd cu de-amănuntul. În zadar ! Nu găsirăm decît oase, dinţi şi iar oase. Nici urmă de arme paleolitice.

Între timp, Joëlle — care nu-şi putea nicicum înfrîna dezgustul pentru ceea ce numea ea „rămăşiţe de cadavre“ — era mai mulţumită să cerceteze cuprinsul peşterii.

Cu lampa de buzunar în mînă tocmai cerceta peretele de stîncă din fund, cînd o auzirăm scoţînd un strigăt de uimire.

— Băieţi, veniţi repede încoace ! ne cheamă. Ce poate să-nsemne asta ?

Intrigaţi, alergarăm într-acolo. Văzui că în locul acela peretele stîncii avea în spatele lui ceva ca un horn complet astupat de o prăbuşire de bolovani. Apropiarăm luminile ca să vedem mai de aproape ceea ce ne arăta Joëlle : în argila care acoperea peretele erau săpate o mulţime de brazde oblice, dar paralele, de sus în jos, cam de la un metru din sus de capetele noastre. Mai în jos, se întretăiau şi se încîlceau în dezordine. Nu e de mirare că brazdele acelea o intrigaseră pe Joëlle. Nu puteai să nu-ţi dai seama dintr-o dată că nu era ceva firesc.

— Nu cumva voi aţi zgîriat peretele ?... întrebai într-o doară.

— Noi ? zise Bettiri. Pe aici n-am fost niciodată. Nu e aşa, Nani ?

Nani confirmă şi el că cercetase numai cuprinsul unde erau fosilele, cu toate că de departe luase oarecum seama ce fel arăta peştera. Deodată, îmi fulgeră prin minte.

— Copii ! strigai. Ştiu ce e ! Sînt urmele ghearelor de urs. Cînd trăiau, se ridicau pe labele dinapoi şi zgîriau peretele.

— Ia te uită ! spuse Bettiri, uimit de adevărul spuselor mele. Dar tu eşti cineva !

— N-am cine ştie ce merit — spusei — dar am văzut urşi. Vreau să spun ,urşi de azi, la grădina zoologică din Vincennes. Cînd te prefaci că le arunci ceva de mîncare sau cînd se mînie, se ridică pe labele dinapoi, rîcîie pereţii vizuinii şi mormăie de te cuprind fiorii.

— Dar atunci ăştia cît de mari or fi fost ! zise Bettiri, cercetînd cu privirea urmele de gheare pe argilă.

Atinsei zgîrieturile cu degetul. Ce mă uimea mai ales, era faptul cum de argila aceea uscată păstrase intactă urmele acestor animale, care trăiseră cu mii de ani în trecut. Descoperirea asta stîrni un nou avînt : începurăm să luăm cu îndîrjire în cercetare

pereţii, în nădejdea să găsim şi alte urme. Zadarnic ! Nicăieri altundeva ! Asta mă puse pe gînduri...

În timp ce, osteniţi oarecum, îmbucam cîte o tartină, aşezaţi pe bolovani, gîndurile nu-mi dădeau pace. Mă trezii că vorbeam singur :

— Ciudat, destul de ciudat cum de rîcîiau urşii totdeauna în acelaşi loc... Ceva trebuie să fi fost... Cine ştie dacă în locul acela nu adulmecau ceva... Vreo pradă poate... ori poate oameni ? Hornul acela poate că nu era astupat pe atunci. Unde răspunde hornul acela ?

Cu pîinea în mînă, Bettiri încetă să mai mestece. Cît despre Nani, înghiţi pe nemestecate, înveli restul tartinei în ţiplă şi hotărî calm :

— Mă duc să văd !

Fără să mai aştepte aprobarea noastră, luă frînghia de la frate-său şi porni cu un pas sigur către fundul peşterii.

— Nani, bagă de seamă ! îi strigă Joëlle.

Uitînd şi noi de mîncare, alergarăm toţi pînă la piciorul hornului. Şi în timp ce-i făceam cît mai multă lumină, Nani aruncă spre vîrful surpăturii frînghia prevăzută cu un cîrlig, o dată, de două ori, de trei ori. A patra oară, cîrligul se înfipse solid în colţul unei stînci.

— Atenţie, Nani ! strigă din nou Joëlle, tulburată la gîndul că băiatul poate să cadă de la o asemenea înălţime.

Dar cei doi fraţi erau copii ai muntelui, deci căţărători perfecţi. Ajutat de frînghie, Nani cînd urca pe peretele vertical al unei stînci, cînd sărea de pe un bloc de piatră pe altul. În cîteva minute, ajunse aproape de boltă. Îl văzurăm dispărînd pe jumătate într-o crăpătură, apoi apărînd din nou, încercînd o ieşire prin altă parte, şi iar întorcîndu-se.

La a treia încercare pe care noi o urmăream cu sufletul la gură, ne strigă că găsise o ieşire, dar prea îngustă chiar şi pentru el.

— Ne trebuie unelte ca s-o lărgim !

— Şi dincolo de ea ce e ? îi strigă frate-său.

— Se continuă... şi se lărgeşte din ce în ce... aşa mi se pare... nu-mi prea dau seama... dar simt un şuvoi de aer.

— Foarte bine, coboară ! îi porunci Bettiri.

Nani ajunse din nou jos şi, cu o mişcare îndemînatică, Bettiri liberă frînghia.

— Ştim acum ce ne rămîne de făcut — zise. Aveai dreptate, Jacques. Cred că mai e ceva de descoperit dincolo de bolovănişul prăvălit. Dar trebuie să ne facem o scară de frînghie şi să ne aducem ciocane şi dălţi ca să lărgim gura trecerii.

Cît priveşte partea tehnică a expediţiei, mă conformam întru totul ; Bettiri era un şef adevărat.

După ce hotărîrăm laolaltă ce avem de făcut, nu ne mai rămînea decît să ne înapoiem acasă. Aşa şi făcurăm, mulţumiţi, dar uzi şi dîrdîind de frig, căci apa pe care a trebuit s-o trecem şi a doua oară cu picioarele goale era ca gheaţa de rece.

Capitolul IX

Rămăsese stabilit ca Bettiri să ne dea de ştire de îndată ce va fi terminat scara de frînghie. Dar zilele treceau şi prietenii noştri nu dădeau nici un semn de viaţă. Nu-mi mai găseam astîmpăr. Atît de greu să fi fost de făcut o scară de frînghie ? Toată vremea nu mă gîndeam decît la hornul acela care trebuia lărgit şi, care, poate, avea să ne dea cheia tainei acelor zgîrieturi. Pînă la urmă, ca să-mi astîmpăr nerăbdarea, mă afundai în citirea unei cărţi pe care o găsisem în biblioteca bunicului, şi despre care domnul Hirigoyen, grădinarul, îmi spusese minuni. Romanul se numea *Ramuntcho* şi autorul era Pierre Loti [1].

---

[1] Scriitor francez (1850—1923).

Dar citindu-l, nici pe departe nu mă entuziasmai ca grădinarul. Scrierea mi se păru învechită şi imaginea despre Ţara Bascilor era mai mult falsă decît adevărată. Mă întrebam, mai ales, pentru care motiv acest Ramuntcho, care-şi iubea atît de mult mama şi logodnica, n-a stat să cumpănească şi s-a apucat de contrabandă alături de oameni ştiuţi ca şarlatani. Scena în care Ramuntcho, în faţa lumii, chiar pe terenul de chistera, îşi goleşte buzunarele arătînd monedele pe care le introdusese clandestin peste graniţă, mi s-a părut atît de nefirească, încît l-am întrebat şi pe bunicul dacă aşa ceva nu e absurd.

Bunicul meu, care tocmai îşi aşeza lingura pe farfurie, îşi ştergea mustaţa cu şervetul. Mi se păru că gestul acesta avea menirea să-i ascundă un surîs.

— Aş ! zise. Ţi-am mai spus cîndva că în regiunile de graniţă, oamenii fac contrabandă pentru un cîştig bănesc, dar şi ca să arate că nu le pasă, sau că o fac ca pe un sport.

— Cum un sport ? spusei mirat.

— Chiar aşa. Nu de mult, cîţiva ştrengari din Sare s-au vorbit cu alte secături ca ei, spanioli, şi au organizat, ţine-te bine, un „cros al contrabandiştilor“ de-a curmezişul Pirineilor. Se acordau premii cui ar fi trecut cel mai repede munţii cu balotul lui...

— Ca în *Ramuntcho* ?

— Ca în *Ramuntcho*, dar cu deosebirea că asta se petrecea sub nasul vameşilor şi în prezenţa ziariştilor, ba chiar, dacă mi-aduc bine aminte, şi a televiziunii. Ştiu că a fost un scandal !...

— Şi i-au arestat ?

— Da' de unde ! Vameşii n-aveau nici un motiv legal să-i aresteze. Baloturile erau pline de paie. Făceau asta ca să arate că nu le pasă. Doar ca să facă pe grozavii, ca Ramuntcho al tău cînd îşi goleşte buzunarele în faţa mulţimii.

Zilele treceau, era vineri, iar duminică trebuia să aibă loc partida de pelotă bască, din care Bettiri fusese exclus, ca fiu de vameş. Eram foarte necăjit că fără să cumpănesc îndeajuns, mă

angajasem să intervin la acel Dominic Curutchague, şi apoi, faptele de necrezut povestite de bunicul nu-mi prevesteau nimic bun pentru asemenea demers. Cît pe-aci să-l rog pe bunicul să stăruie el pe lîngă băcan ca fiul său să-l primească din nou pe Bettiri în echipa de chistera. Însemna să-ncerc mai pe ocolite. Ştiam că bunicul meu se bucura de multă vază în tot ţinutul şi că intervenţia lui ar fi avut urmare bună. Dar pe lîngă faptul că mă simţeam totdéauna stingherit în faţa bunicului, găseam că nu s-ar cădea din parte-mi să fac uz de prestigiul familiei mele într-o ceartă care, la urma urmei, ne privea doar pe noi, copiii. Mă hotărîi aşadar să-mi încerc singur norocul.

A doua zi, sîmbătă, cum nici Bettiri, nici Nani nu mai dădeau semne de viaţă (sigur că se simţeau mai mult morţi decît vii din pricina meciului de a doua zi), întrebai pe grădinar care era adresa băcanului Curutchague şi, fără să mai preget, pornii spre sat.

În timp ce umblam, îmi făceam fel şi fel de planuri. Luasem cu mine, în buzunarul interior al hainei, un creion automat de argint cu şase culori, pe care-l primisem în dar de la tata de ziua mea. Ţineam mult la creionul acesta, dar îmi ziceam că o prietenie adevărată merită sacrificii şi mai mari. Eram gata să i-l ofer, în schimbul promisiunii că-l va primi din nou pe Bettiri în echipă.

Găsii băcănia lui Curutchague ; era aproape de piaţa satului. Era o prăvălie întunecoasă, cu tavanul jos, de unde atîrnau cîteva şunci de Byaonne mirosind a mirodenii şi, ciudat, şi a cînepă, şi a flori de siminoc veştede. În faţă, lîngă vitrină, domnul Curutchague tocmai cîntărea, pe o balanţă veche de bronz, o livră de roşii pe care o cumpărase o fetiţă negricioasă, cu coşul atît de plin, încît era nevoită să-l ţină de toarte cu amîndouă mîinile. Domnul Curutchague, în şorţ, cu un nas borcănat ca o pătlăgică, cu faţa buburoasă, era tocmai cum mi-l închipuisem. Dar în încăperea întunecoasă nu puteam deosebi îndeajuns faţa băiatului, care avea ceva de lucru la un butoi în fundul prăvăliei. Eram totuşi sigur că

e faimosul Dominic, căci grădinarul îmi spusese că în vacanța de vară îi ajuta lui tată-său la prăvălie.

Cînd singura cumpărătoare plecă, îi spusei domnului Curutchague cine sînt, adăugînd că aș dori să vorbesc ceva cu fiul său.

— A ! spuse băcanul cu o voce groasă — ești nepotul domnului Aguirre ! Foarte onorat, foarte onorat ! Bunicul dumitale, tinere domn... — dar dîndu-și seama că avea să-mi vorbească de un subiect care nu era pentru vîrsta mea, tăcu și luă aminte la mine. Așadar, ai venit să vorbești cu secătura de Dominic ! Doar n-o fi făcut vreo boroboață ! Dominic ! strigă mai tare decît era nevoie. Vino să dai mîna cu nepotul domnului Aguirre !...

Văzui cum, de la întîiele mele cuvinte, băiatul din fundul prăvăliei se întorsese către noi. Tot timpul cît a vorbit tată-său, nu m-a slăbit din ochi. Acum, ocolind tejgheaua, se propti în fața mea, dar fără să-mi întindă mîna, așa cum îi spusese tată-său.

Mă așteptasem ca Dominic să semene cu taică-său. Nicidecum. Băiatul din fața mea, mai înalt ca mine cu aproape un cap, avea un chip frumos și grav, ca de arhanghel. Și Bettiri era frumos, dar de o frumusețe ciudată, puțin sălbatică. Dominic, însă, cu un chip de fată cu buze roșii, ochi negri cu o privire adîncă, îmi aminti deodată de portretul unui tînăr pictat de Rafael, pe care-l văzusem la Luvru.

Eram atît de surprins, încît cred că și-a dat seama. Între timp, Dominic aștepta calm ca eu să vorbesc întîiul. Cînd mi-am revenit, i-am spus :

— Tu ești Dominic ? Numele meu e Jacques. Ai vrea să ieșim puțin împreună ? Am să-ți vorbesc.

— Du-te, du-te cu domnișorul Jacques ! îl îndemnă taică-său. Nu am nevoie de tine deocamdată.

Simțeai o neliniște în glasul băcanului. Dominic, care nu mă slăbise din ochi nici o clipă, își lăsă tacticos în jos mînecile pe care și le suflecase și-și puse pe spate un cojocel. Ieșirăm în stradă și o luarăm înspre drumul care trecea prin fața azilului de bătrîni. În mers, îl priveam cu coada ochiului pe băiat. Se deosebea atît

de mult de aprigul Bettiri, încît n-ar fi fost de mirare ca şi totala deosebire de firi să fi fost una din cauzele neînţelegerii dintre ei. În orice caz, însă, Nani se înşela, ori că din înverşunare spunea de Dominic că e un dobitoc. Nu, un băiat cu asemenea înfăţişare nu poate fi un dobitoc. Mă înşelasem, şi acum nu mai eram sigur de mine. Dar înaintasem prea mult ca să mai dau înapoi.

— Ascultă, Dominic — i-am spus. Sînt unul din prietenii lui Bettiri.

— Da ? zise Dominic, dar nu păru de loc mirat.

— Bettiri e un bun jucător de chistera ?

— Da — spuse Dominic, după o scurtă şovăire, fulgerîndu-mă cu privirea.

— Atunci de ce l-ai scos din echipa care trebuie să joace mîine ?

— Te priveşte ?

— Ţi-am spus că Bettiri îmi este prieten. Prietenia îţi cere îndatoriri, dar şi drepturi.

— Dreptul să te amesteci în treburile altora ?

— În drepturile prietenului meu — îl îndreptai dîrz.

— Sînt şeful echipei. Dacă l-am eliminat pe Bettiri, e că am avut motivele mele.

— Motive meschine. Le cunosc. Îl urăşti pe Bettiri pentru că e fiu de vameş.

Dominic îşi înfipse mîinile în buzunare şi merse alături, fără a catadicsi să-mi răspundă. Dar nu-i dădui răgaz.

— E nedrept. Ai necaz pe tatăl lui Bettiri. Nu vreau să ştiu pentru ce. Nu mă interesează. Dar te răzbuni pe tată prigonindu-i fiul. Asta, pe limba noastră, înseamnă lovitură nepermisă. Nu-ţi face cinste.

De astă dată l-am atins în plin, căci pentru întîia oară îl văzui pierzîndu-şi cumpătul.

— Poţi tu să fii nepotul lui Aguirre, tot un străin eşti pentru noi. Te trezeşti vorbind ! spuse. Şi apoi, nu e vorba numai de vameş. Dar de ce Bettiri ia totdeauna partea lui taică-său ?

— Dar tu ? Dacă l-ar ataca cineva pe taică-tău, nu i-ai lua partea ?

Dominic se încruntă. O dată în plus, o încasase fără să poată riposta. Semn bun. Faptul că totuşi nu-l lăsau rece argumentele mele îmi dovedeau că are mai multe merite decît credeam. Nu, nici vorbă, nu era cazul să-i ofer creionul meu de argint. Era un băiat prea subţire ca să se lase cumpărat. Mă simţeam ruşinat că-mi trecuse aşa ceva prin minte. Dar dîrzenia lui nu ceda. Ce altceva îmi rămînea de încercat ? Constrîns de împrejurări, îmi făceam planuri peste planuri. Deodată, îmi veni o idee :

— Ascultă-mă, Dominic ! La Paris, la liceul Montaigne, unde urmez eu, elevii scot o revistă lunară. E citită de tot liceul şi de toate celelalte licee din Paris. La întoarcere, voi avea de publicat în revista aceasta o dare de seamă despre vacanţa petrecută la Sare. Îţi dau cuvîntul meu de onoare că dacă nu revii asupra hotărîrii tale, voi scrie fără cruţare că Dominic Curutchague din Sare este un băiat care merită tot dispreţul, care asupreşte pe ceilalţi băieţi din motive personale meschine...

— Ai fi în stare ? exclamă Dominic.

Rămase locului roşindu-se pînă în urechi, cu ochii-n ochii mei. În sinea mea tresăltam de bucurie : „Aha, băiatule — îmi zisei — te-am atins unde te doare ; eşti prea mîndru ca să nu reacţionezi cînd e vorba să te pună la stîlp !“ Şi, simulînd o perfectă indiferenţă, îi răspunsei cu fermitate :

— Şi încă cum ! Şi toţi elevii care vor citi revista îşi vor spune : „Eu, unul, nu aş vrea să am un prieten ca Dominic !“ Aşa au să-şi spună !

Dominic îşi reluă mersul. Părea cufundat acum în gînduri care-l hărţuiau. Merserăm aşa, în tăcere, o bună bucată de drum. În cele din urmă, Dominic mormăi :

— Dar dacă... dar dacă l-aş rechema pe Bettiri ca să-şi reia locul în echipă ?...

— În cazul acela...

— În cazul acela ce-ai scrie în revista voastră ?

— Aş scrie că am întîlnit la Sare un băiat cu numele de Dominic care şi-a învins un sentiment de ură pentru că era o fire generoasă şi mîndră.

— Ai scrie aşa ?

— Da.

— Îmi dai cuvîntul tău de onoare ?

— Îţi dau cuvîntul meu de onoare.

— Şi ai să-mi trimiţi revista ?

— Pe cuvînt !

Dominic rămase multă vreme tăcut. Părea să fie în grea cumpănă. Deodată se hotărî :

— Fie — zise. Ne-am înţeles. Am să-l văd pe Bettiri în după-amiaza asta. Am să-i spun că va putea să joace mîine împotriva băieţilor din Itxassou. Dar ţin să ştii : fac asta nu pentru că m-ai convins, dar pentru că sînt un basc şi nu vreau ca parizienii să-şi facă o idee greşită despre basci.

— Asemenea sentimente îţi fac cinste ! i-am spus. Dar te asigur că pe Bettiri, care e şi el tot basc, merită să-l stimezi.

— Bine, bine, asta om vedea noi mai tîrziu. Atunci, ne-am înţeles ?

— Înţeles — i-am spus. Ai cuvîntul meu !

— Şi-mi trimiţi revista ?

— Îţi trimit revista.

— Bun, atunci alerg. Mă aşteaptă tata. Asişti mîine la chistera ?

— Sigur, vin !

— Îi vom bate. Îi vom bate sigur, ai să vezi !

— Mai ales dacă-l aveţi pe Bettiri cu voi ! îi strigai de departe, căci Dominic, grăbit să-şi ajute tatăl, o luase la fugă.

Îmi făcu un semn cu mîna şi dispăru la cotitura străzii. N-aş putea spune că mi l-am făcut prieten, dar eram nespus de mulţumit că-mi ţinusem cuvîntul faţă de Bettiri şi că pusesem capăt duşmăniei lui Dominic făcînd apel la mîndria de a fi basc. Hotărît

lucru, de cîtăva vreme mă simţeam tot mai strîns legat şi mai dornic de bunul renume al acestui străin colţ de lume în care se născuseră parte din strămoşii mei. Şi aceasta fără să uit un singur moment că sînt, înainte de toate, francez, şi mai ales parizian...

Capitolul X

A doua zi soarele — după ce împrăştie ceţurile dimineţii — îşi revărsă razele învăluind în lumină aurie munţii, pădurile şi grădina. Avea să fie o zi minunată.

În vreme ce ne luam ca în toate duminicile micul dejun cu bunicul sub platanul rămuros, avuserăm bucuria să-l vedem venind pe domnul Felton. De astă dată se lipsise de pătura lui multicoloră ca pentru cai. Avea guler scrobit, jacheta neagră cu pantaloni în dungi gri, şi ar fi arătat cît se poate de elegant dacă o vestă groasă de lînă, de culoarea gălbenuşului de ou, nepotrivită cu restul, nu i-ar fi stricat tot fasonul.

— *My dear friends*, dragii mei prieteni ! ne spuse cu un glas de tunet Joëllei şi mie. Am venit să vă iau la biserică.

— Cum, dar... — zisei uimit. Sînteţi protestant !

— În Ţara Bască, *my boy*, toată lumea merge la biserică. Catolici, protestanţi, şi cei care cred în Dumnezeu, şi cei care nu cred. E foarte frumoasă slujba la Sare, ai să vezi ! Numai necredinciosul ăsta de bunic al vostru nu se duce niciodată.

Bunicul mormăi ceva neînţeles. Drept e că de patru duminici de cînd ne aflam la Sare, domnul Felton era singurul care ne-a vorbit de biserică. Or, eu îmi dădusem seama cu cîtă grijă oamenii de prin fermele învecinate se duceau la biserică în fiecare duminică. Şi mama ne spusese deseori cît de credincioşi erau bascii. Că

tocmai englezul să fie acela care să ne ducă la slujbă, nu mă puteam dumiri.

— Haidem, haidem ! ne grăbi domnul Felton. Am să vă arăt, cu ocazia asta, şi ceva foarte important.

Nu ne mai lăsarăm rugaţi şi, promiţînd bunicului că nu vom întîrzia la dejun, ne suirăm în vechea maşină Hotchkiss, deschisă, a prietenului nostru englez.

După zece minute, maşina se şi afla garată în faţa primăriei din Sare, iar noi ne aflam prinşi în mulţimea de credincioşi ce se îndrepta spre biserică. Părea că ţinutul întreg se ducea să asculte slujba. Bărbaţii erau în haine de sărbătoare, iar femeile în rochii negre, cu coafe înalte cu dantelă, ce se lăsa pe spate.

De cum trecurăm portalul, fusei uimit de fastul din bisericuţa de ţară ; altarul, înălţat pe un postament, avea deasupra o tîmplă sculptată cu luciri roşiatice de aur, policandre de cristal atîrnau din bolţi, grila despărţitoare din fier forjat şi vitrourile erau minunate. Statui din lemn pictat înfăţişau pe Maica Domnului şi pe sfinţi. Văzui cum femeile se separau de bărbaţi. Femeile stăteau în genunchi pe bănci anume, pe partea din mijloc, iar bărbaţii se suiau în cele două rînduri de galerii din lemn sculptat, de-a lungul pereţilor. Joëlle rămase aşadar jos, în vreme ce domnul Felton şi cu mine ne suirăm în prima galerie.

— Ce zici ce bogăţie ? îmi şopti arheologul. Pesemne că dreptcredincioşilor de pe aici trebuie să li se ierte multe.

Îmi amintii de spusele bunicului cu „crosul contrabandiştilor". Da, da, probabil că locuitorii aceştia de pe la graniţă nu-şi împăcau chiar atît de uşor credinţa cu viaţa de toate zilele.

— Şi au multe de spus şi la spovedanie — adăugă domnul Felton, făcînd cu ochiul un semn plin de tîlc.

Orga răsună deodată, plină de maiestate, umplînd văzduhul cu valuri de armonie, iar sus, un cor de bărbaţi cu voci de toată frumuseţea începu un cîntec liturgic.

Serviciul divin se desfăşură cu multă solemnitate, dar îmi păru oarecum lung. La un moment dat, avui impresia că cineva

avea privirea aţintită asupra mea. Ridicai ochii înspre galeria de sus şi acolo... întîlnii privirea lui Bettiri, care îmi zîmbea, plin de bucurie, arătîndu-mi printr-un semn din cap spre cineva. Descoperii la cîţiva paşi de el, din spate, pe Dominic. Aşadar, cei doi vrăjmaşi se împăcaseră şi, datorită mie, Bettiri avea să joace chiar în după-amiaza aceasta în echipa satului lui. Eram fericit. Îi zîmbii şi eu şi, cu un gest discret de felicitare, îmi împreunai amîndouă mîinile.

La ieşire, o găsirăm pe Joëlle aşteptîndu-ne lîngă portal. Credincioşii mai zăboveau în micul cimitir ce ţinea de biserică.

— Veniţi, *dear friends* — ne spuse domnul Felton, salutînd cînd la dreapta, cînd la stînga, cunoştinţe care nu se mirau de loc să-l întîlnească la ieşirea din biserică. Veniţi, *you will see*, o să vedeţi ceva specific Ţării Basce : stelele funerare.

Strecurîndu-ne printre rudele morţilor, care stăteau o clipă în reculegere înainte să depună flori pe mormintele celor răposaţi, descoperii degrabă că pe mare parte din morminte, în loc de cruci, erau coloane funerare numite „stele“, din piatră cenuşie şi uneori din fier forjat.

— Priviţi ! zise domnul Felton. Vedeţi gravate pe stelele în formă de disc cercuri înconjurate de raze. *That is* simbolul soarelui. Cultul vechi al soarelui, cult păgîn, a supravieţuit aici, cu tot creştinismul.

— O, dar asta ? exclamai deodată, arătînd altă piatră funerară. Dar asta e crucea încîrligată !

— *Yes, my boy !* E zvastica ! *It is*, e mai veche decît nazismul. Simbolizează roata soarelui. *It comes*, vine din Orient, din noaptea timpurilor.

Ne plimbarăm cîtăva vreme de la un mormînt la altul, încercînd să descifrăm anul sau numele săpate în piatră. Uneori, stelele erau vechi de sute de ani ; alteori n-aveau nici dată, nici nume ; simple pietre cenuşii, roase de vreme, modeste, anonime, fără vîrstă...

Simţind că începusem să ne întristăm, domnul Felton schimbă, ca să zicem aşa, tactica, şi ieşind cu noi din cimitir, ne pofti să luăm o îngheţată, cu condiţia să nu ne stricăm pofta de mîncare, lucru care ar fi nemulţumit-o pe mătuşa Pamparrina. Înviorați de asemenea propunere, îl liniştirăm spunîndu-i să n-aibă grijă, că pofta de mîncare n-are să fie mai mică, şi iată-ne instalaţi pe terasa unui han, în jurul a trei splendide felii de îngheţată napolitană.

Domnul Felton se uită la un ceas mare de aur, pe care-l scoase din vestă.

— *It's not late* [1] — zise. Avem timpul să vizităm grotele din Sare.

Era să cad de pe scaun. Grotele din Sare ? Ce vrea să spună ? Joëlle mi-aruncă şi ea o privire alarmată. Fără să-şi dea seama de tulburarea noastră, ne spuse că putem să ajungem la grotele din Sare cu maşina cam în 20 de minute, şi că făcea să le vizităm, cu toate că, după atîta vreme, nu mai rămînea mare lucru de văzut în vechile descoperiri preistorice. Joëlle şi cu mine răsuflarăm amîndoi, deodată, uşuraţi. Nu, sigur că nu putea fi vorba de aceleaşi grote. Ştiu că trecuserăm printr-o spaimă ! Cum de aflam abia atunci că mai era şi o altă grotă, publică să zicem, la Sare ? Intrigaţi, îl rugarăm pe Domnul Felton să mergem cît mai degrabă.

Vechea maşină Hotchkiss porni la drum în viteza ei de croazieră, care pentru nimic n-ar fi depăşit 50 de kilometri pe oră, cu toate că prietenul nostru era încleştat de volan ca un naufragiat de colacul de salvare. Trecurăm fără ca să mai oprim prin faţa casei Aguirre şi o luarăm la stînga, pe un drum de ţară care ocolea mai întîi satul, apoi se pierdea printr-un ţinut de tufişuri.

În timp ce mergeam, o mulţime de alte maşini treceau înaintea noastră, venind din mai toate colţurile Franţei, dar mai ales din Paris : vilegiaturişti, fără îndoială, care-şi aleseseră ca şi noi aceeaşi excursie de duminică.

---

[1] Nu este tîrziu (în limba engleză în text).

Îl întrebai pe domnul Felton dacă mai ştie şi alte grote prin ţinutul acela. El ne spuse că Pirineii — munţi calcaroşi — erau în privinţa grotelor o regiune privilegiată. Mai spuse şi că speologia [1] făcuse în ultima vreme mari progrese, datorită mai ales lui Norbert Casteret, şi că se descoperiseră o mulţime de grote preistorice. Ne vorbi în special de cele de la Isturitz şi Montespan, unde, pe cît se pare, savanţii au găsit adevărate comori paleolitice. În timpul verilor calde şi secetoase, ne spuse, omul preistoric trăia mai bucuros pe margini de rîuri. Adăpostul era atunci redus la ultima lui expresie : un fel de corturi înclinate din piei bine prinse unele de altele ; corturi din piei, colibe de ramuri. Dar de îndată ce venea iarna, şi mai ales în perioadele glaciare, grotele erau foarte căutate, căci în ele se păstra o căldură de circa 10° şi 14° faţă de mai puţin de 50° în exterior. După ce a descoperit focul şi foarte degrabă după aceea diferitele feluri de a se lumina — torţa şi lampa cu grăsimi — omul a putut să umble în voie prin labirinturile întunecate ale peşterilor. Cu toate astea, îşi făcea tabăra mai totdeauna la intrare, în jurul focurilor pe care le lăsau să ardă zi şi noapte încontinuu, ca să se încălzească şi să îndepărteze vizita nedorită a fiarelor sălbatice mari. Dar a venit şi ziua în care — ne spuse domnul Felton — peştera a încetat să mai fie căutată ca loc de adăpost, ci doar ca subterană şi loc de refugiu de moment, ori loc de adăpost pentru ceremonii sau desene murale.

Dar tocmai cînd eram pe cale să-i pun şi alte întrebări, furăm opriţi de un post de vamă. Cîţiva vameşi în uniformă scotoceau printr-unele maşini care ne întrecuseră. Unul dintre ei, un om cărunt şi voinic, cu ochi ageri, se apropie de noi, dar recunoscînd maşina Hotchkiss a englezului, îşi duse mîna la chipiu şi făcu semn domnului Felton să treacă mai departe. Un moment, mi-am zis că trebuie să fie tatăl lui Bettiri, dar din felul cum a întrebat pe proprietarul altei maşini „dacă n-are nimic de declarat“ am înţeles, după accentul lui, că acela era din Toulouse.

[1] Ştiinţa cercetării peşterilor.

Zeci de maşini erau parcate la intrarea în grotă. Unii călători luau masa pe iarba verde, alţii făceau coadă la casa unde se dădeau bilete de intrare. Se vede că domnul Felton se bucura de anumite drepturi în calitatea lui de arheolog, căci intrarăm de-a dreptul, fără bilete. Ah, dar grota asta nu semăna de loc cu a noastră ! Intrarea asta era cît toate zilele : ar fi putut să intre şi o locomotivă. O placă comemorativă amintea că fusese vizitată de Napoleon al III-lea şi împărăteasa, care-şi petrecuseră vacanţa la Biarritz în 1860. S-a găsit cineva care să introducă şi lumină electrică. Ah, nu ! Nimic tainic nu se mai păstra în grota asta ! Lume de tot felul îmbulzindu-se în urma unui ghid, din sală în sală, toate luminate *a giorno* [1], cu zeci de becuri, de parc-ar fi fost saloanele unui mare hotel. Nu erau nici hrube, nici întunecimi, nici labirinturi stîncoase, nici ropot de pîrîuri subterane, cu atît mai puţin fosile de sălbăticiuni îngrozitoare, care trăiseră cu mii şi mii de ani în urmă. Joëlle şi cu mine eram dezamăgiţi pe de o parte, iar pe de alta fericiţi, ca un om care, stăpînind în taină un diamant de toată frumuseţea, ar fi chemat să se încînte de o bijuterie falsă dintr-o sticlă banală.

Lăsînd călăuza şi turiştii să treacă înainte, domnul Felton ne arătă locurile unde în secolul trecut fuseseră descoperite unele vetre preistorice. Focul întreţinut în permanenţă nu numai că îndepărta fiarele sălbatice, dar îl încălzea pe om şi îi oferea prilejul să dea un gust mai bun cărnurilor pe care le perpelea în spuză sau pe jeratic. Vetrele erau cînd săpate în lutul argilos şi apoi netezite cu mîna, ca apoi adîncitura să fie întărită de foc — cînd erau zidite din pietre teşite sau din plăcuţe din gresie roşie, care formau şi o podea pietruită. În jurul focurilor se concentra o mare parte din activitatea locuitorilor din peşteri. La Isturitz, grămezi de pietre sînt puse fie ca nişte scăunaşe, fie ca un postament. La Cueva del Castillo, lîngă Santander în Spania s-a găsit alături de o vatră o îngrămădire de pietre ascuţite, care arată a fi locul unui

[1] Ca ziua (în limba italiană în text).

atelier de cioplit. S-a aflat chiar la omul preistoric un fel de năzuință spre confort. În Elveția, pe o înălțime de unde porneau vînătorile de urși, la Wildkirchli, ne spuse domnul Felton, o masă rudimentară fusese făcută din bolovani susținînd alți bolovani. La Drachenloch, în Germania, dulapuri de piatră căptușită cu placă de piatră sau săpate în sol ; sigur că slujeau ca dulapuri pentru merinde sau rezerve de obiecte prețioase... Dar, cînd venea vara, omul renunța deseori la peșteri și relua viața de nomad, urmărind animalele ierbivore, vînatul preferat. Atunci se adăposteau din nou sub corturi și în colibe de ramuri...

Domnul Felton ne povestea lucruri pasionante și, dintr-o dată grota aceasta electrificată, devenită obiect de curiozitate publică banală, prindea o viață nouă în închipuirea mea : oameni bărboși, păroși, cu brațe vînjoase, îmbrăcați în piei de animale, se desprindeau vii din întuneric. Unii perpeleau pe jeratic hălci de reni sau de bizoni, alții loveau cu putere piatră de piatră, pentru ca din așchii de cremene să-și meșterească uneltele lor primitive ; deoparte, alții răzuiau o piele de tigru, ori desprindeau o încrengătură dintr-un corn rămuros de cerb, ca să-și facă din el un pumnal, ori învățau cum să mînuiască o măciucă sau cum să nimerească cu săgeți într-o țintă.

Frazele șovăielnice întretăiate de cuvinte englezești ale domnului Felton le auzeam ca prin vis. Dar deodată prietenul nostru se apleca și ridică o pietricică.

— *My dear !* [1] strigă.

Uimit și emoționat, curăță piatra din mînă cu o altă piatră, și spre uimirea noastră, piatra se preschimba sub ochii noștri într-o... scoică.

— O scoică, aici ? întrebai, dîndu-mi seama cît de neașteptat era așa ceva, căci eram departe de ocean.

Cu mîndrie, domnul Felton ne dovedi că are ochi încă buni. Scoica asta, pe lîngă care atîți savanți trecuseră de sute de ori vi-

[1] „Doamne !" — exclamație (în limba engleză în text).

zitînd grota, fără s-o vadă, era ea singură o mărturie de prezența omului paleolitic în ținuturile astea. Într-adevăr, el se hrănea adesea cu scoici și pești. Pescuia fie cu undița, fie cu cangea. Dar scoicile serveau și ca podoabe. Atît podoabele cît și veșmintele variau în genere după climă. În regiunile cu climă aspră, și mai ales în epocile glaciare, pieile și blănurile erau înnădite una de alta prin fibre extrase din vine de ren, și anume, date găuri în piele și cusute cu ace din os găurit la un cap în chip de ureche. Nasturi din os, tot perforați uneori, alteori gravați, și cozi de cal serveau tot de podoabe. În ținuturile mai temperate, bărbații nu purtau adesea decît un fel de șorț pe dinainte, iar femeile fuste în formă de clopot, prinse în șolduri. Podoabe se făceau mai ales din scoici și din dinți, cum încă se mai văd pe la triburile primitive de acum. Într-o grotă din Italia, așa-zisă a „copiilor“, s-au găsit brîuri cu șiruri de scoici, brățări și coliere. În grota de la Cavillon s-au descoperit podoabe din pietre multicolore, din labe de antilopă, din falange și gheare de iepuri și chiar din vertebre de pește.

Nevoia asta de podoabe, ne spuse domnul Felton, e ceva caracteristic omului, căci dacă în regnul animal, mai ales la păsări, podoaba își are un sens oarecare, ea e dată de natură, nu e un bun însușit.

Tot vorbind, iată că pe nesimțite făcuserăm înconjurul grotei. Micul grup de turiști se și grăbeau spre ieșire și capii de familie strecurau în mîna călăuzei cîțiva bănuți. Cînd trecurăm și noi prin fața lui, domnul Felton făcu gestul să scoată bani. Dar ghidul făcu semn că nu :

— Nu, domnule profesor, dumneavoastră nu !

Domnul Felton îl bătu atunci prietenește pe umăr și-i spuse cu gravitate :

— Ai dreptate, *my dear friend*, noi doi sîntem colegi !

Prietenul nostru britanic se uită la ceasul lui de buzunar, mare cît o ceapă, și ne făcu semn să ne grăbim. Ținurăm să aflăm dacă și el avea să asiste după-amiază la partida de pelotă bască. Mai încape vorbă ! ne spuse. Nu pierduse niciodată vreo partidă de

chistera. Nespus de mulţumiţi, ne suirăm în maşină ca maimuţele, sărind înăuntru peste uşa maşinii.

Pe drum mă gîndii încă o dată la tot ce învăţasem nou din viaţa omului paleolitic în cursul vizitării grotei. Mă uimise mai ales cum descoperise arheologul nostru scoica aceea, acolo unde ochii noştri neobişnuiţi nu vedeau decît o piatră : un mic incident care-mi trezise nedumeriri şi scrupule. Dacă domnul Felton era capabil să mai facă o descoperire în locurile astea de mii de ori greblate şi răsumblate, ce n-ar fi putut el descoperi în Grota Urşilor, în grota noastră scumpă, nescormonită încă de ochiul vreunui savant ?

Gîndul acesta nu-mi dădu pace tot drumul.

Capitolul XI

Cînd ajunserăm pe la ora patru după-amiază în piaţa satului, mulţimea se şi îndrepta spre „fronton".

În afara turiştilor care veniseră, cred, de la zeci de poşte de primprejur, erau mai ales podgoreni din regiune, locuitori din Sare, dar şi din diferite sate din Labourd.

Joëlle şi cu mine eram însoţiţi de grădinarul nostru, pasionat de partida care se anunţa „deschisă", cum spunea el. Domnul Hirigoyen, grădinarul, cu bereta lui bască pusă ştrengăreşte pe o ureche, nu mai contenea lăudînd echipa satului lui.

— O să vedeţi cît sînt de tari flăcăii noştri !

— E o echipă de mare viitor ! Le merge faima pe toată coasta... Poate şi mai departe. Mare păcat însă : aud că Bettiri, fiul vameşului, nu este prezent pe teren. Nu m-aş mira de loc. E un îngîmfat ca şi Gratian, tată-său. Pentru că e un jucător bun, se lasă greu, se crede ajuns...

Eram în măsură să ştiu că versiunea lui Hirigoyen era falsă. Dar mi-am zis că mai bine să-l las în apele lui.

— Păcat — stărui grădinarul. Dacă Bettiri nu joacă, cei din Itxassou sînt în avantaj încă de la început.... Cine să-l înlocuiască ? Jean-Baptiste, fireşte, fiul lui Artagmette, fierarul. E voinic şi de nădejde Jean-Baptiste, dar bătaia lui nu e atît de sigură ca a lui Bettiri. Şi Dominic va trebui să lupte cît doi.

Ah, Dominic ! Grădinarul avea mare slăbiciune pentru Dominic. Ascultîndu-l, ai fi zis că Dominic singur ar fi fost în stare să-i învingă pe toţi „pelotarii" din Itxassou care-l aveau totuşi pe Pierre Bidegaray, jucător de mare clasă...

Ascultam distrat sporovăiala grădinarului, dar cu ochii îl căutam mereu pe domnul Felton. Nu-mi fu greu să-l descopăr prin mulţimea de lume care suia spre tribune : era tot în jacheta neagră şi cu flanela lui de culoarea gălbenuşului de ou, îl puteai vedea de la o poştă. După chemări şi semne de departe cu mîna, domnul Felton veni să se aşeze lîngă noi, nu însă fără să strîngă ceremonios mîna grădinarului. Auzise şi el că Bettiri n-avea să joace.

— *It's a pity !* Ce păcat ! ne spuse. N-ar trebui ca certurile dintre părinţi să treacă şi la copii !...

De astă dată nu mai putui să tac :

— Dar Bettiri va juca !

— De unde ştii ? întrebă grădinarul mirat.

— Ştiu — spusei roşindu-mă. Şi... şi să ştii că nu Bettiri s-a retras. Dominic e cel care...

Tăcui brusc, cu totul fîstîcit, căci mi se păru că-n ochii grădinarului citesc un surîs batjocoritor.

— Aţi văzut, domnule Felton — se plecă grădinarul peste umărul meu — parizienii ăştia micuţi pe toate le ştiu !

Le-aş fi spus verde de la obraz tot ce ştiam, dar rolul delicat pe care-l avusesem ca să-i împac pe cei doi adversari mă opri. Din fericire, chiar atunci un tunet de urale izbucni.

Uralele se îndreptau către o coloană de tineri, care, trei cîte trei, îşi făceau intrarea pe terenul de joc, în frunte cu o mică fan-

fară de fluiere şi tobe. Băieţii erau în cămăşi albe, cu pantaloni albi şi încinşi cu eşarfe negre, iar pe cap cu tradiţionala beretă bască. Fetele purtau fuste largi, cenuşii, care fluturau în vînt, şi peste cămăşile albe ca şi ale băieţilor purtau bolerouri fără mîneci, din catifea neagră, care le prindeau de minune.

În sunetul subţiratic de fluiere, ritmat de tobe, fanfara începu un „fandango". Băieţi şi fete începură să danseze cu un braţ în sus şi pocnind din degete, aci rotindu-se, aci în paşi mărunţei şi complicaţi, faţă-n faţă. Apoi „fandango" se preschimbă într-o farandolă sălbatică în care dansatorii suiră treptele din amfiteatru într-un ropot de aplauze. Dar iată că o altă coloană, la fel ca prima, îşi făcu intrarea pe teren. După intensitatea sporită a aclamaţiilor, înţelesei că de astă dată dansatorii erau originari din Sare. În sunetul de fluiere, băieţii, ei singuri, începură un dans ciudat care se desfăşura în jurul unui pahar întors cu gura-n jos, aşezat pe pămînt. Dansatorii se învîrteau în jurul paharului, îl atingeau, se suiau chiar pe el, dar fără să-l răstoarne. Era amuzant şi fermecător.

Cînd şi flăcăii din Sare ajunseră pe treptele amfiteatrului, copleşiţi de aclamaţii, intrarea celor două echipe fu întîmpinată cu ovaţii nesfîrşite.

Nicicînd n-aş fi crezut că bascii, îndeobşte atît de tăcuţi, de cumpăniţi şi gravi, să fie în stare de o bucurie pînă într-atît de nestăpînită. Joëlle şi cu mine uitaserăm de noi în atmosfera aceea de entuziasm unanim : strigam, aplaudam, dădeam din picioare care mai de care...

Curînd, îl descoperirăm pe Bettiri printre jucătorii îmbrăcaţi în alb şi cu splendide veste de catifea roşie, fără mîneci. Cei şase jucători, care aveau să se înfrunte peste puţin, îşi strînseră mîinile. Acum, cele două echipe se separau şi jucătorii îşi scoteau vestele.

Bettiri părea să caute pe cineva cu privirea prin amfiteatru.

— Bettiri, Bettiri ! strigai în picioare, din răsputeri.

Bettiri mă zări şi-mi făcu semn cu mîna. Pe noi ? Pe Joëlle şi pe mine ne căuta ? Spre uimirea mea, văzui că se îndrepta spre

noi şi cînd ajunse în direcţia treptelor, îşi scoase vesta şi o aruncă în sus, atît de îndemînatic, încît căzu drept pe genunchii Joëllei. Gestul acesta, prin care ne prefera pe noi dintre atîţia oameni din asistenţă, ne umplu de mîndrie. Bettiri îşi mărturisea în mod public prietenia faţă de noi şi, în taină, recunoştinţa.

— Apără-te, Bettiri ! Apără-te ! îi strigai într-un cald elan de dragoste.

Bettiri ne zîmbi şi ne mai salută din nou cu un gest cu mîna, înainte de a se întoarce la coechipierii săi, care şi luaseră poziţia pe teren.

Îl auzii pe grădinar, alături, cum se scarpină în barbă. Părea uluit. Dar ce-mi păsa mie la ce gîndeşte grădinarul ? Pe moment, uitasem cu totul de el, cum uitasem şi de domnul Felton, şi de ceilalţi vecini, care se uitau la noi curioşi. N-aveam ochi decît pentru Bettiri. Aş fi vrut din tot sufletul, aş fi vrut cu pasiune ca prietenul meu să fie mai presus decît toţi şi echipa lui să cîştige !...

De partidă propriu-zis mi-amintesc ca prin vis. Arbitrul anunţa prin microfon numele jucătorilor care îşi ataşau la mîini „chisteras" — mănuşile-ciomag, uşor curbate, din răchită, cu care aveau să prindă mingea şi s-o trimită înapoi. Îşi luară poziţia pe teren şi înainte ca să-mi dau seama ce şi cum, partida şi începuse.

Mingea sărea pe zidul frontonului cu o putere nemaivăzută. Trecea peste capetele înaintaşilor, atingea pămîntul, mai sărea şi a doua oară şi era prinsă de fundaşi, care o trimiteau din nou în perete. Uneori un jucător dintr-o tabără sau alta o intercepta, alteori, vrînd să-l amăgească pe adversar, schiţa doar gestul aruncării. Erau cînd lovituri drepte, cînd piezişe, semănînd oarecum cu tenisul. Mingea aci zbura în înălţimi, aci rădea pămîntul şi, la fiecare punct cîştigat de vreunul din jucători, urale frenetice porneau din amfiteatru.

Şi de astă dată, nu-mi luam ochii de la Bettiri. Cel mai de seamă rol era cel de fundaş, şi pe acela îl avea Dominic. De bună seamă, Dominic juca foarte bine, cu supleţe şi desăvîrşită stăpînire

de sine. Respingerile lui erau sigure, precise. Părea să-l domine pe Bidegaray, adversarul lui direct, atît prin statură, cît şi prin strategie. Bettiri însă era peste tot. Salva mingi nespus de grele şi plasa altele atît de neaşteptate, încît mă uluiau. Sprinten şi rezistent, cu nemaipomenită îndemînare, alerga în toate părţile, acoperea tot terenul, presimţind parcă cu un al şaselea simţ direcţia ce o va lua mingea şi locul unde avea să sară a doua oară.

Da, Bettiri era sufletul echipei lui. În înverşunarea lui era ceva care te emoţiona. Îşi dădea oare seama publicul care era adevărata ţintă a jocului lui? Bettiri era hotărît să învingă ; voia să dovedească lumii că pe drept e demn de reputaţia lui. Voia să le dea o lecţie duşmanilor care-i contestaseră locul în echipa satului. Inima îmi bătea pentru el. De fiecare dată cînd intervenea el în joc, tremuram ca nu cumva să-i scape mingea.

Amîndouă echipele se ţineau bine. Arbitrul anunţa răspicat punctele în microfon. Uneori nu erau de acord asupra punctelor şi, pe trepte, partizanii celor două tabere se înfruntau fluierînd şi vociferînd. Atunci oamenii mai în vîrstă, în costume negre sau cu haină de catifea în dungi, se întruneau într-un sfat restrîns în jurul arbitrului. „Înţelepţii“ îşi spuneau cuvîntul lor, şi după aceea nimeni nu mai crîcnea. Iar jucătorii, care între timp avuseseră răgaz să-şi şteargă frunţile de sudoare ori să-şi fixeze mai bine chistera, reluau şi mai cu foc meciul, încurajaţi sălbatic de suporterii lor.

O dată cu punctele care creşteau, publicul era tot mai pasionat, tot mai dezlănţuit. Echipa din Sare cîştigase un uşor avans şi-mi păru că strigătul de „Bettiri ! Bettiri !“ se auzea tot mai des.

— Bettiri ! Bettiri ! strigam şi eu, ori de cîte ori simţeam o primejdie, strîngînd din pumni, ca şi cînd i-aş fi trecut prietenului meu ceva din propria-mi putere.

Bettiri juca într-adevăr minunat, susţinut, sigur de el. În curînd, echipa lui se detaşă vizibil : 40, 45, 50 de puncte ! Victorie ! Un „u-ura !“ delirant o întîmpină. Echipa lui Bettiri cîştigase.

Sare cîştigase. Beretele bascilor săltau în aer, publicul năvălise pe teren ca să-i îmbrăţişeze pe învingători, petarde ţîşneau din toate părţile, iar fanfara din Sare sărbătorea evenimentul prin vesele răpăituri de tobe...

Eram fericit. Dar atîta parte luasem la eforturile jucătorilor, încît mă dureau muşchii, de parcă şi eu aş fi jucat. Mă întorsei spre grădinar, care discuta cu domnul Felton diferitele peripeţii ale jocului.

— Ei, ce zici, domnule Hirigoyen ? spusei triumfător. Aşa e că parizienii sînt bine informaţi ? Nu numai că Bettiri a jucat, dar, în mare parte, lui i se datorează victoria echipei !

Grădinarul îşi ridică bascul ca să se scarpine în cap. Nu mai avea ce să zică.

— Ce să-ţi spun ! M-a uimit ! spuse încurcat. Băiatul ăsta are stofă de jucător mare !

Mă mulţumii cu mărturisirea asta şi nu-l mai amărîi mai mult pe bietul grădinar.

Pe terenul năpădit de mulţime, Bettiri nici nu se mai vedea de atîţia admiratori. Ceva mai tîrziu, cele două echipe întrunite trebuiră să pozeze pentru fotografii trimişi de gazetele regionale. Meciul de pelotă bască Sare-Itxassou luase amploarea unui eveniment sportiv.

Încetul cu încetul, publicul începu să se retragă dinspre „fronton" şi să se răspîndească spre piaţă. Dar lumea tot nu înceta să discute cu aprindere şi simţeai că multă vreme încă, atît locuitorii din Sare cît şi cei din satele învecinate aveau să vorbească tot despre întîlnirea aceasta de neuitat.

Ne pregăteam şi noi să coborîm treptele, cînd îl văzurăm pe Bettiri urcînd cîte patru trepte odată înspre noi, ca nu cumva să ne piardă. Joëlle îi înapoie vesta, pe care i-o ţinuse pe genunchi tot timpul meciului, şi, fără să-i pese de noi, îl pupă pe amîndoi obrajii.

— Aşadar, v-a plăcut ? întrebă Bettiri radios.

— Ai fost minunat, Bettiri ! îi spusei, sărutîndu-l şi eu.

Domnul Felton şi grădinarul se grăbiră să-i strîngă mîna eroului zilei şi să-l felicite pentru succes.

— Dar Dominic ? întrebai.

— E mulţumit — zise Bettiri, făcîndu-mi cu ochiul. Şi adăugă, aplecîndu-se la urechea mea : Speră că ai să vorbeşti şi despre victoria noastră în revista liceului tău...

Nu putui să-mi reţin un hohot de rîs. Mare îngîmfat, oricum ! Dar din toate părţile oamenii îl chemau pe Bettiri.

— Trebuie să plec. Pe mîine — spuse.

— Pe mîine ?!

— Ah, da, uitasem ! spuse Bettiri, şi-mi şopti la ureche : Scara de frînghie e gata.

— Straşnic ! zisei atunci. Pe mîine !

— Pe mîine ! ne strigă din nou şi alergă în jos pe trepte.

Domnul Hirigoyen tăcea, uimit că descoperă cît eram de prieteni. Domnul Felton, ca să ne facă plăcere, începuse să ne vorbească despre originea chisterei. Cred că era vorba de „sferistica" greacă, de „pila" romană şi de „paume" franceză. Dar... de astă dată n-aveam nici un chef să urmăresc explicaţiile savantului meu prieten. Ochii mi-erau plini de imagini sportive, capul îmi răsuna de strigătele mulţimii şi inima îmi tremura încă de triumful lui Bettiri, băiatul care-şi luase revanşa asupra meschinăriei lumii...

Capitolul XII

În seara acelei faimoase duminici, ne-am dus mai devreme la culcare. Joëlle se vîrîse în pat după ce mi-a spus noapte bună şi, după un suspin, a adormit, somn adînc, liniştit. Pe cît mă supăra soru-mea cu pretenţia ei să scoale pe toată lumea de cum s-a trezit ea, pe atît, în sinea mea, o invidiam pentru putinţa asta fantastică

de a se afunda dintr-o dată în tainica împărăţie a viselor. Eu, unul, cu totul altfel mă lăsam cuprins de somn. Întocmai ca atunci cînd înaintezi în mare, cu un fior, mai întîi pînă la genunchi, apoi pînă la piept, stam mult la gînduri pînă să mă las pradă valurilor inconştientului.

Dar nici după aceea, somnul meu tot nu e adînc. Dorm, dar visez că sînt treaz. Dorm iepureşte, nu cu ochii deschişi, fireşte, dar cu simţurile treze. Un nimic mă smulge visului, şi nimicul acela s-ar putea să fie tot un vis care nu întîrzie să se prefacă în coşmar.

Şi iată că şi acum, în vreme ce dormeam agitat, părea că joc un fel de biliard electric. Bila de oţel alerga nebună în toate părţile, fără să întîmpine vreun obstacol şi fără să cadă în vreo gaură. Cum se face atunci că auzeam totuşi clopoţelul biliardului sunînd mereu ? Prins încă în mrejele înceţoşate ale visului supărător, deschisei ochii : „ţac !“ şi iar „ţac !“ Nu, nici vorbă de clopoţel ! Zgomotul îl putui localiza în spaţiu şi mă trezii cu totul.

Mă săltai puţin. Din nou auzii limpede ţăcănitul : era zgomotul unei pietricele aruncate în geam. În aceeaşi clipă, pendula din hol sună ora patru.

Dădui plapuma la o parte şi alergai la geamul pe care-l lăsam totdeauna întredeschis. Afară se lumina de ziuă ; zori cenuşii şi înceţoşaţi.

— Cine e ? întrebai, ridicînd gulerul pijamalei, ca să mă apăr de suflul îngheţat al zorilor.

— Eu sînt, Bettiri ! îmi răspunse o voce reţinută, de jos.

— Ce s-a întîmplat ?

— E vorba de Nani ! Vino jos !

Mintea mi-era încă tulbure. Simţeam, mai mult decît gîndeam, că se-ntîmplase ceva grav. De altfel, chipul în care Bettiri spusese „vino“, era ca o poruncă. Pe pipăite, prin întuneric, mă îmbrăcai repede, şi dibuind — ca un somnambul — drumul către cămara cu chepengul podului, mă strecurai prin dosul casei în curte.

Bettiri mă aştepta, aşezat pe marginea fostei adăpătoare de vite. Izua era culcat la picioarele lui. Cîinele mă recunoscu şi atît se

gudură pe lîngă mine încît, deşi ţinut în lanţ, fu gata să mă răstoarne vrînd să-mi pună labele dinainte pe umeri.

— Izua, culcat ! şuieră Bettiri printre dinţi.

Cîinele ascultă.

— Bettiri, dar e patru dimineaţa ! îi spusei niţel cam plîngăreţ.

— Nani a dispărut ! îmi răspunse Bettiri brusc.

— Nani a dispărut ?! Ce vrei să spui ? îl întrebai frecîndu-mă la ochi.

Bettiri îmi explică în cîteva cuvinte. Pe la miezul nopţii, Nani se sculase şi Bettiri l-a auzit ieşind din odaie. Şi-a zis că Nani auzise poate cîinele lătrînd şi că ieşise să se ducă pe la coteţe.

— Mă-nţelegi ? Vin uneori dihori ori vulpi ca să mănînce puişorii. Cînd e tata acasă, se duce el, dar cînd e de gardă în munte c-an noaptea asta, atunci mergem cînd eu, cînd Nani...

— Şi ?

— Şi am adormit din nou. Cînd, spre ziuă, cîinele a lătrat iarăşi. „E rîndul meu", mi-am zis. Mă dau jos şi văd că patul lui Nani e gol. Mă uit la ceas... Mi s-a părut suspect. Mă duc la curtea de păsări, fac înconjurul ogrăzii. Nici urmă de Nani !

— Dar unde a putut... ?

— Tocmai asta e ! Cred că ştiu unde e. Scara de frînghie pe care o pregătisem pentru expediţia noastră n-o mai găsesc. Mă tem că nebunul de Nani s-a dus singur în grotă.

— La miezul nopţii ?!

— Nu-l cunoşti ! E un băiat care nu ştie ce-i frica. Dar de ce nu s-a întors încă ? Mă tem să nu i se fi întîmplat ceva. Trebuie să mă duc după el... Vrei să vii cu mine ?

Bettiri vorbea întretăiat, şi cu un tremur în glas care mi-arătă cît era de îngrijorat. Mi-am dat seama atunci că prietenia nu e doar un cuvînt. Cu toată ceaţa care părea că măreşte drama din jurul dispariţiei lui Nani, cu toate primejdiile prin care riscam să trecem, cu toată oboseala, n-am pregetat o clipă :

— Sigur că vin cu tine ! îi spusei. Dar trebuie să mă duc să-mi iau o flanelă.

— Am adus tot ce trebuie ! zise Bettiri.

Văzui atunci dincolo de adăpătoare un sac de munte şi o lampă de miner.

— Şi cîinele ? întrebai, mirat că-l văd şi pe el.

— Îl luăm cu noi ! Dacă Nani s-a rătăcit, el ne ajută să-l găsim.

Şi fără să mai pierdem timp cu vorba, ieşirăm prin drumul desfundat, care înconjura grădina şi pornirăm înspre Valea Cenuşie cît ne duceau picioarele.

Cînd ne afundarăm printre hăţişuri, simţii cum mă trec fiori prin spate. Era un frig pătrunzător şi nu vedeam la zece paşi înaintea mea. Din cauza ceţii părea că ziua nu se putea rupe din întuneric. De după fiecare copac se înfiripaseră în zare năluci cu glugi de umbră. Stîncile, transformate de ceaţă, se preschimbau în chipuri ce se schimonoseau la noi. Trosnete pe care nu le auzeai ziua răsunau de pretutindeni, de-ai fi zis că făpturi nevăzute, ascunse în neguri, ne-ar fi pîndit şi urmărit.

Zău că, deşi cîinele era cu noi, nu mă simţeam de loc în largul meu. Să fi fost Bettiri mai puţin sensibil decît mine în faţa primejdiei nevăzute dar pîndind la tot pasul, a pîclei cenuşii ce ne înconjura din toate părţile ? Ori poate era numai obişnuit să străbată munţii pe timp de ceaţă ! Sau poate că gîndul lui era aţintit doar la fratele dispărut şi în primejdie. Fapt e că nu descleşta dinţii. Sigur de direcţia în care merge, păşea din ce în ce mai repede şi abia mă puteam ţine după el.

Îl admiram cît poate fi de rezistent. Făcuse în ajun atît de mari eforturi la jocul de pelotă bască ! Iar acum, fără urmă de oboseală, mă ducea în pas alergător înspre Grota Urşilor. Ce plămadă de oameni erau bascii ăştia ? Îmi amintii de povestirea grădinarului. Solul acela de neuitat, Ipharaguerre, trebuie să fi fost un strămoş de-al lui Bettiri !...

În asemenea iuţeală ajunserăm în mai puţin de jumătate de oră la intrarea grotei. De ce oare gîndul coborîrii sub pămînt îmi apăru deodată atît de fioros ? Din cauza ceţurilor ce mă învăluiau,

mi se părea că o să mă cobor în străfunduri şi mai de nepătruns decît alteori.

Bettiri aprinse lampa de miner şi scoase din sacul de munte frînghia pe care o ştiam bine, şi flanelele groase, pătate de mîl. Mi-o trăsei pe cap, fiindu-mi lehamite ca unui înotător căruia i se oferă să se arunce în Sena în toiul iernii.

— Dar cîinele ? întrebai, şi-mi veniră deodată în minte toate greutăţile ce s-ar ivi dacă Bettiri îl va coborî pe Izua în grotă.

— Are să se caţere — zise Bettiri. O să vezi.

— Dar prin strîmtoarea aceea ?

Bettiri încreţi sprîncenele.

— Are să fie mai greu. Dar o să se supună. Trag nădejde că da. Într-o zi, pe cînd mă scăldam în Adour, s-a aruncat în apă de sus, de pe pod, pentru că i-am poruncit.

Răsuflai uşurat. Bettiri dete drumul cîinelui, pe care-l ţinuse pînă atunci în lanţ. Animalul îşi privi stăpînul, ca şi cînd ar fi înţeles că era îngrijorat şi că trebuie să-i pătrundă pînă în cele mai tainice gînduri...

— Haidem, Izua ! Pe aici !

Bettiri îi arătă cu degetul intrarea aceea îngustă. Fie că-şi închipuia că-l luam la vînătoare, fie că înţelesese de-adevăratelea ce voiam de la el, intră scîncind în îngustimea coridorului ce i se deschidea în faţă. Noi pornirăm în urma lui, dar încercările ne întîmpinară de la început. Era tocmai timpul cînd liliecii se întorceau şi ei la cuiburile lor după vînătoarea de noapte. Zeci de ani ei zburau în acelaşi sens cu noi, care ne tîram ca şerpii. Cu ţipete scurte ni se agăţau de haine şi în păr, atraşi, probabil, şi de lampa de miner. Unul din demonii ăştia înaripaţi mă muşcă amarnic de ureche, un altul mai-mai să-mi scoată ochii cu ghearele-i ascuţite. A fost ca un vis de groază.

Înnebunit de lilieci, Izua, care se strecura mult mai uşor decît noi, ajunsese primul la sala stalactitelor şi lătra de acolo. Îl ajunserăm din urmă, cercetînd în pripă toate colţişoarele, în speranţa să dăm de vreo urmă a lui Nani.

Bettiri trebuie să fi fost convins de ceva căci, fără să mai stea pe gînduri, îmi făcu semn să-l urmez. După ce legarăm frînghia de pironul bătut în stîncă, coborî el mai întîi pe taluz. De acolo chemă cîinele. Izua nu se încumeta să se arunce în gol. Culcat pe marginea rîpei, scheuna, dădea să sară, dar în ultimul moment se trăgea înapoi, întorcînd capul către mine, parcă să-mi ceară ajutor.

— Nu-l împinge ! îmi strigă Bettiri — altfel își frînge gîtul. Trebuie să sară singur.

Îmi veni în minte cornul rămuros al cerbului pe care-l găsisem pe povîrniș. Și el își frînsese gîtul, zicea Bettiri. Cîinele tot nu se hotăra. Atunci Bettiri recurse la un vicleșug. Se prefăcu că se depărtează. Cîinele scoase un urlet aproape omenesc și... se aruncă. Nici nu mai suflam. Curajosul animal ajunse pe coama taluzului la trei metri mai jos de tăpșanul de piatră pe care eram eu. Ajunsese teafăr ? Da, dădea într-una tîrcoale în jurul stăpînului său, fericit că l-a găsit. Îl ajunsei și eu degrabă, lăsîndu-mă în jos pe frînghie...

Prietenul meu scoase din sacul de munte un pantof vechi al lui Nani. Îl dădu cîinelui să-l miroasă, apoi îi porunci :

— Caută, caută !

Cîinele adulmecă încălțămintea și își dete drumu-n josul povîrnișului, venind în bot și întorcînd mereu capul să vadă dacă-l urmăm. La picioarele noastre vuia năvalnic rîul subteran. Bettiri fremăta.

— Nani ! Nani ! striga.

Ecoul ne răspunse înăbușit, cu o sonoritate acoperită de tumultul puhoiului. Inima bătea să-mi spargă pieptul. Atunci abia îmi dădeam seama de singurătatea cutremurătoare a beznei aceleia subterane și gîndul că Nani i-ar fi putut cădea victimă mă umplu de groază.

Bettiri cobora în adînc cu pași repezi, aproape fără să se țină de frînghie. Îl urmam cît puteam de repede, cînd, deodată, o bucată de piatră trecu pe lîngă mine și, după ce mă atinse, se rostogoli în adînc, din ce în ce mai repede, în salturi nebune. Mă agățai de

frînghie, gîfîind şi cu ochii ieşiţi de spaimă. Doamne ! îmi zisei. O teribilă primejdie la care nici nu mă gîndisem pînă atunci îmi veni în minte cu toate consecinţele ei catastrofale. Dar dacă Nani... dar mai bine să nu mă gîndesc !

Bettiri căuta de jur împrejur luminînd adîncul rîpei. Îl ajunsei. Izua căuta de colo-colo, în zigzaguri şi reveniri ; era oare pe urmele lui Nani ? După ce merse un timp de-a lungul torentului, ne ducea acum într-o direcţie care ne depărta mult de Grota Urşilor. Eram sigur că nici chiar Bettiri nu se încumetase pînă acum atît de departe. Pereţii de stîncă se apropiau. Trecurăm printr-un culoar îngust şi pătrunserăm într-un cuprins larg, care strălucea de umezeală. Mai multe bolţi se deschideau tot pe alte coridoare şi alte



cavități. Cîinele o luă pe unul din ele, dar nici nu apucarăm să-l ajungem, că se și întoarse degrabă. Adulmecînd într-una pămîntul, se roti în loc de cîteva ori și apucă pe alt coridor. Noi alergam pe urmă-i.

— Nani ! Nani ! strigă din nou Bettiri, plin de îngrijorare.

Nici un răspuns. Culoarul devenea din ce în ce mai îngust și pornea în suiș. Deodată, din întunecimile tot mai pîcloase, simțirăm ca un fel de tresărire a pămîntului, urmată de un duruit de sunete înfundate. Am rămas locului, ca niște stane de piatră. Nici nu mai răsuflam. Bettiri ridică lampa și îl văzui livid.

— O prăbușire de pietre ! șopti.

O dată mai mult îmi dădui seama că nu ne gîndisem la ce primejdii ne pîndeau sub pămînt. A trebuit să lupt cu mine ca să nu mă culc pe jos și să-mi apăr capul cu brațele. Simțeam că îmbătrînesc de spaimă.

— Ce nesocotiți am fost, Bettiri ! îi șoptii și eu.

— Ai dreptate, da, da ! Dar taci, taci ! îmi spuse.

Era ca scos din fire, nebun de îngrijorare.

În grotă se așternuse din nou o liniște de moarte... Și Nani ? Mai avea vreun sens căutarea asta zadarnică ? N-ar fi fost mai cuminte să ieșim din nou la suprafață și să căutăm ajutoare ? Simțeam totuși că Bettiri nu mi-ar da ascultare. Spaima ce-l cuprinsese îi lua putința să mai judece.

Tocmai mă întrebam ce se făcuse Izua, cînd iată-l că se întoarce alergînd. Fără să se mai oprească în dreptul nostru, porni înapoi pe drumul de unde plecasem și de acolo era gata să exploreze o altă galerie, cu Bettiri după el.

— Nani ! Nani ! striga din nou Bettiri, fără să-și dea seama că tocmai strigătele astea erau cauza primejdioaselor prăbușiri de pietre.

Mergeam în urma lor abia ținîndu-mă de ei ; dar atît cîinele cît și stăpînul nici n-apucau să caute într-un loc, că intrau tot în altă galerie. Bettiri își striga într-una fratele. Era ca nebun. Cît despre mine, cu inima strînsă, îmi ziceam că Nani se rătăcise în labirintul acesta și că nimeni în lume nu-l va mai scoate din el. Totuși,

în adîncul conştiinţei, nu puteam admite o asemenea înfrîngere. Şi în vreme ce mă sileam din răsputeri să mă ţin de Bettiri şi de cîine, căci tremuram la gîndul să mă depărtez de puţina lumină de care dispuneam, nu uitam să privesc din cînd în cînd şi busola de buzunar, gîndind la poziţia noastră şi a lui Nani.

Cînd pentru a treia oară sau pentru a patra oară cîinele se înapoie dezorientat, poate fără motiv sau poate pentru că pierduse orice urmă a lui Nani, îl apucai pe Bettiri de braţ şi-l zgîlţîii ca pe un om care şi-a pierdut simţul realităţii.

— Opreşte, Bettiri, şi ascultă-mă !

Bettiri rămase locului şi în lumina lanternei îl văzui cu ochii rătăciţi şi gata să se prăbuşească.

— Ascultă-mă, Bettiri ! N-ajungem la nimic în felul ăsta ! Trebuie să ne ducem după ajutor !

— Ce ajutor ?

— Să dăm alarma ! Bunicul... poate grădinarul... Avem nevoie de ajutorul unor oameni mari...

Bettiri păru că se trezeşte ca dintr-un vis.

— Nu, Jacques, e prea tîrziu. Nu mai e vreme ! Nu înţelegi că Nani e undeva, pe aici, pe cale să... O, Jacques, mi-e teamă, mi-e teamă...

— Dar vezi şi tu, cîinele i-a pierdut urma.

— Ai dreptate. Mă întreb chiar dacă i-a găsit-o cît de cît. Prin udătura asta ! Şi cel mai bun cîine, în asemenea condiţii...

Dar deadată păru că se luminează, se lovi cu palma peste frunte :

— Dobitoc ce sînt !... Să ne luăm noi numai după cîine ! Dacă Nani a luat cu el scara de frînghie, înseamnă că.... Da, asta e, sigur că da ! Haidem, Jacques, repede ! Repede !...

Bettiri fluieră după cîine, dar trebui să fluiere în cîteva rînduri, căci Izua nu se îndura nicicum să-şi lase baltă cercetările. Înţelesesem cam ce voise Bettiri să spună. Toţi trei alergam acum înspre cursul de apă, apoi o luarăm pe dreapta, ca să ajungem la peretele de stîncă ce ducea la peştera cu cranii de urşi. În astă ultimă peşteră, Izua

începu să adulmece fosilele mîrîind. Craniile de urşi păreau că deşteaptă în el instinctele feroce pentru care-şi meritase numele.

La început, nimic nu trăda trecerea lui Nani, dar cînd ne apropiarăm de hornul pe care o prăbuşire de pietre îl înfundase, Bettiri scoase un ţipăt scurt : o scară de frînghie atîrna molatică de sus.

— Nani ! Nani ! strigă Bettiri.

Ciulirăm urechea zadarnic : nici un răspuns.

— Aşteptaţi-mă ! spuse Bettiri scurt.

Şi văzînd că scara era solid prinsă, sui cu lanterna în mînă, întocmai ca marinarii, treaptă cu treaptă. Ajuns în faţa gurii hornului, se întoarse către mine ca să-mi arate ciocanul şi un priboi pe care le găsise pe o teşitură a zidului.

— Se poate trece ! spuse Bettiri.

Înţelesei că Nani lărgise trecerea cu uneltele pe care ni le arătase frate-său. Bettiri începu să-şi facă loc prin deschizătura aceea. În curînd, ultima licărire de lumină dispăru. Apucasem cîinele de zgardă, căci se zbătea să pornească după stăpînu-său. Îl ţinui de scurt. Aveam nevoie să-l ştiu lîngă mine, ca să pot înfrunta spaima de întunecimea în care mă afundasem. Bettiri îşi chema fratele. Ecoul venea din depărtare, dar foarte clar. Însă se răsfrîngea pînă atît de departe şi atît de diferit, încît acel „Nani ! Nani !" strigat de Bettiri se încîlcea într-o învălmăşeală nemaipomenită : „Nini, Nono, Nana", care veneau înapoi ca o uriaşă batjocură. Ecoul se stinse apoi, şi după un răstimp care-mi păru o veşnicie, lumina tremurătoare a lanternei lui Bettiri se ivi, rotundă, din deschizătura hornului. Şi, după aceea, şi Bettiri.

— Nimic !... Nimeni nu răspunde ! îmi striga, cu lacrimile în gît. Tot alte şi alte galerii !... Dar cel puţin nu e umezeală. De astă dată, cîinele l-ar putea găsi. Aici ! Izua ! Hai ! Hai !

Un moment, mi-am zis că Bettiri şi-a pierdut minţile. Cum ar fi cu putinţă ca să suie cîinele pînă la el ? Izua începu să latre. Părea că se opune : „Cum poţi să-mi ceri una ca asta ?" părea să spună. „Sînt cîine, nu cămilă." Dar Bettiri stăruia îndemnîndu-l, poruncindu-i. Deodată, îl văzui pe neînfricatul cîine că-şi face

vînt, şi după o săritură nemaipomenită, se cățără de colții primei stînci care-l despărțea de stăpînu-său. De acolo, cumpănind îndelung pe unde s-o ia, sări pe alta, şi iar pe alta. Era acum cam la jumătatea hornului, dar ajuns acolo, avea în față o stîncă atît de abruptă şi prăpăstioasă, încît orice înaintare era cu neputință. Mi-am zis din primul moment că încercarea lui Bettiri va da greş în fața unui asemenea obstacol. Numai printr-o minune ar putea ajunge Izua pînă la deschizătura aceea. Şi mă năpădi un val de deznădejde.

— Bettiri ! îi strigai. Haidem după ajutoare !

— Nu, nu, nu mai e vreme ! Nu mai e vreme... — îmi răspunse Bettiri, aproape plîngînd.

Şi atunci se întîmplă ceva ce n-am să uit cît voi trăi.

Lăsînd jos lampa ca să aibă mîinile libere, Bettiri începu să coboare prin semiîntuneric, din colț de stîncă în colț de stîncă. Cînd ajunse pe creştetul stîncii ce-l ținea în loc pe cîine, se aşeză în genunchi, se aplecă primejdios de mult şi apucîndu-l pe Izua de labele dinainte, se încordă într-un efort nemaipomenit ca să-l tragă pe animal pînă la el. Amuțisem ; eram uluit. Ştiam că Bettiri avea putere, dar Izua trebuie să fi cîntărit cît un vițel. O şovăire cît de cît, o mişcare un pic mai bruscă a cîinelui, şi ar fi fost destul ca amîndoi să se prăbuşească în gol...

Conştient de îngrozitoarea moarte ce-i aştepta, urmăream pierit şi cu buzele arse efortul fără seamăn al lui Bettiri. Puțin cîte puțin, centimetru cu centimetru, trăgea către el animalul care, din fericire, se lăsa, cu încrederea aceea oarbă ce-o poate arăta un cîine față de stăpînul lui. „Ține-te tare, Bettiri !" gîndeam că răcnesc, văzîndu-l ridicîndu-se anevoie şi tremurînd din toate încheieturile. „Ține-te tare !" Dar nici un sunet nu ieşea din gura mea. Scena aceasta mi-a părut că ține o veşnicie. Era uluitoare.

Curînd, văzui mişcîndu-se labele dindărăt ale cîinelui. Reuşise să se prindă de creştetul stîncii.

— Gata ! strigai, scos din fire. Gata ! Bettiri, eşti formidabil !

Bettiri se-mpleticea ştergîndu-şi fruntea cu dosul palmei. Alături de el, Izua se gudura şi dădea din coadă.

Restul urcuşului cîinele îl făcu singur, abia cînd şi cînd îndemnat de glasul stăpînului. De îndată ce ajunseră în dreptul deschizăturii, alergai şi eu la scara de frînghie şi-i ajunsei din urmă. Trecerea era simţitor lărgită. Nani trebuie să fi lucrat la ea cîteva ore. Cîinele trecu prin ea cu uşurinţă. Bettiri şi cu mine merserăm mai mult de-a buşilea. Strîmtoarea aceea dădea într-o galerie care, la rîndul ei, dădea într-o imensă sală cu stalactite scînteind ca nişte diamante. Dar din sala aceea porneau tot alte coridoare care fiecare ducea tot către alte şi alte văgăuni nevăzute. Fusei uimit de căldura uscată din partea aceasta a grotei. Din nou Bettiri îi puse cîinelui sub nas încălţămintea lui Nani, poruncindu-i să-l caute. Izua se-nvîrti în loc, şovăind mai întîi, apoi alergă drept către una din galerii. Alergarăm şi noi după el, eu stingherit oarecum de ciocanul pe care din cine ştie ce instinct ciudat de prevedere îl luasem cu mine. Parcursesem vreo două sute de metri, cînd îl văzurăm pe cîine oprit în faţa unei grămezi de pietroaie, adulmecînd, lătrînd şi dînd semne de bucurie... Înţelesei că dăduse de Nani... Dar mai soseam noi la timp ?...

Îl găsirăm pe băiat chincit într-o cotitură teribil de întortocheată, unde ajunsese pe brînci, dar în care se înţepenise de nu mai putea da nici înainte, nici înapoi. Ce-l ţinea locului era un perete de stalagmite care-l apucaseră între colţii lor, şi nu-i mai dădeau drumul. Noroc că erau de o formaţie calcaroasă fragilă şi spongioasă, pe care o putui lesne sparge cu ciocanul adus de mine.

Îl traserăm pe Nani afară din închisoarea de piatră. Cîte ore o fi stat prins acolo ? Era leşinat, dar răsufla încă. După ce Bettiri îl lovi uşor peste obraji şi-i fricţionă tîmplele, Nani deschise ochii. Ne recunoscu şi ne zîmbi bucuros.

— Ştiam eu că veţi veni ! zise cu glasul pierdut. Ştiam....

Bettiri mă privi triumfător ! Nani era salvat.

Trec repede peste cele ce-au urmat. De îndată ce-şi veni în fire, Nani ne spuse că se simţea-n stare să ne urmeze. Întoarcerea a fost totuşi din cale-afară de grea, atît din cauza lui Nani, cît şi a cîinelui. Fuserăm nevoiţi să-l lăsăm pe Izua singur pe ţărmul torentului subteran, căci nu era nici o nădejde să-l facem să suie la trei metri în sus pereţii căscăturii care despărţea creştetul taluzului de peştera cu stalactite. Fuserăm cu atît mai mîhniţi, cu cît numai datorită acestui cîine neînfricat Nani fusese salvat. Pe Izua, Bettiri îl sărută pe bot şi-i promise că se întoarce cît mai degrabă cu tot ce-i trebuie ca să-l scoată de acolo.

Spre uimirea mea, cîinele păru că înţelege şi nu se mîhneşte peste măsură că-l părăsim deocamdată. Ba încă avui impresia că, de vreme ce nu-i dădeam nici o altă însărcinare — avea să mai exploreze şi el grota pe cont propriu. De bună seamă că nicicînd în viaţa lui de cîine nu-i fusese dat să vadă un loc semănat cu mai multe oase şi cu mirosuri de tot felul.

Afară din grotă era o vreme frumoasă, nemaipomenit de frumoasă. Ceaţa se risipise şi dimineaţa te uimea cu transparenţa unui senin ca de acuarelă. De îndată ce respiră aerul răcoros al pădurii, Nani se simţi mai bine. Mergea acum alături de noi, cu un pas mărunt şi şovăielnic de convalescent, totuşi fără să fie nevoie a fi sprijinit. La răspîntia cu stejarul rămuros, îmi luai rămas bun de la băieţi. Era mai bine să-i las să se înapoieze singuri acasă. Ne îmbrăţişarăm în tăcere, ca prieteni încercaţi ce eram acum, legaţi pe viaţă şi pe moarte.

Adierea de vînt dinspre sat îmi aduse bătăile distincte ale orologiului bisericii. Numărai şapte bătăi. Apucai înspre casă şi m-am văzut în camera mea tot prin faimoasa cale a podului. Joëlle tot mai dormea, respirînd adînc. O auzii pe mătuşa Pamparrina trebăluind prin bucătărie. Mă strecurai în pat şi, înainte să mă afund în somn, văzui prin ferestre un vultur planînd pe sus, peste munte, ca un punct negru pe cerul alburiu.

Capitolul XIII

Mă trezii abia cînd o mînă oarecum aspră îmi pipăia fruntea. Cînd deschisei ochii, văzui pe mătuşa Pamparrina şi pe Joëlle, în picioare, la căpătîiul meu, îngrijorate.

— L-or fi deocheat ! îşi dădu cu părerea mătuşa Pamparrina. Ca să doarmă un copil fără să aibă friguri pînă la douăsprezece, înseamnă că e deocheat.

Protestai. Nu eram nici bolnav le-am spus, şi nici deocheat. Mi-era pur şi simplu somn şi voiam să dorm. Dar pe mătuşa Pamparrina nu o puteai convinge cu una, cu două.

— Patru ceasuri de cînd Joëlle s-a sculat ! Şi cînd a vrut să te trezească, i-ai vorbit morocănos şi ai adormit din nou. Iar acum, că e amiază, tu tot mai faci pe somnorosul ! Nu e firesc ! Dar las' că-ţi face mătuşa Pamparrina un ceai care te vindecă şi de deochi, şi de stomac, de şchioapătă ceva şi prin partea aia !

Eu unul ştiam bine că nu „şchioapătă" nimic în nici o parte ! Acum că şi soru-mea, şi îngrijitoarea mă deşteptaseră de-a binelea, îmi dădeam limpede seama de ce mai mi-era încă somn. Dar încearcă de le spune oamenilor că pofta de somn — cînd te-ai deşteptat din zori — nu e boală ! Tot e bine cel puţin că Joëlle nu m-a dat jos din pat şi mai devreme, cum o apucă pe ea. Zice că am repezit-o ? Nu-mi aduc aminte, dar ar fi meritat.

Da, mi-era încă somn şi eram mahmur. Dar pe măsură ce-mi veneam în fire, mă înseninam. Ce-ntîmplare ! De nu era cîinele, niciodată nu-l mai găseam pe Nani ! Şi dacă nu-l mai găseam, ce s-ar fi întîmplat cu el ? Acum, în lumina zilei, nici nu-mi mai venea a crede că primejdiile prin care trecusem în grotă fuseseră aievea. Deodată, mă gîndii să aflu ce mai e cu Nani. Dădui degrabă plapuma la o parte şi alergai să-mi bag capul sub robinet.

Mătuşa Pamparrina se dusese la bucătărie să-mi fiarbă faimosul ceai de leac. Profitai că nu e acolo, ca să-i povestesc pe scurt Joëllei tot ce ni se întîmplase lui Bettiri şi mie, înainte ca să-l

putem scoate pe Nani din strîmtoarea în care zăcea. Soru-mi aproape nu-i venea a crede.

— Ai visat — îmi spuse, răsfirîndu-mi părul. Se vede că totuşi eşti bolnav.

— Am visat ? mă supărai. Dar Bettiri şi Nani au visat şi ei ?

Şi, ca s-o conving, dar şi pentru că eram neliniştit de starea lui Nani după cîte pătimise, hotărîi să merg împreună cu Joëlle acasă la vameş, să vedem copii.

Între timp, mătuşa Pamparrina veni cu fiertura de leac. O băui cît ai clipi, dar mă întrebam ce-o fi pus înăuntru căci, după miros, nu aducea nici a verbină, nici a tei, nici a vreunul din ceaiurile cunoscute. Din nefericire, cu gînd să-mi facă un bine, biata femeie în ruptul capului nu m-a lăsat să mănînc şi altceva. Zadarnic am căutat să o conving că nu am nimic şi că mi-e foame, ea nu şi nu, o ţinea morţiş că e răspunzătoare de sănătatea noastră pe tot timpul cît vom sta la Sare. Şi a trebuit să rabd.

Făcînd zîmbre, şi cu un gol în burtă, trebui să stau la masă, să mă uit la soră-mea cum mănîncă şi să mă mulţumesc doar cu cîteva bucături şterpelite din farfuria ei, în vreme ce mătuşa Pamparrina se întoarse cu spatele. Joëlle, grijulie, nu se atinse de pîine, aşa încît tot avusei parte să înfulec un coltuc în timp ce merserăm înspre casa lui Gratian.

Era întîia oară cînd ne duceam în casa prietenilor noştri. Un drum brăzdat de şleauri ducea spre casa clădită pe înălţime. Avea două caturi, iar acoperişul, care se lăsa mult în jos, era din olane. Faţada casei era din chirpici, iar pereţii văruiţi. Ferestrele erau mici şi vopsite, ca şi lemnăria exterioară, în cafeniu-roşcat. La etaj, două uşi dădeau pe un balcon de lemn.

De departe, casa, nici atît de mare, nici atît de impunătoare ca a bunicului, era totuşi atrăgătoare. De aproape însă, arăta destul de părăginită. De cum împinserăm poarta împrejmuirii, furăm întîmpinaţi de un zăngănit de lanţ şi un lătrat de bucurie. Viteazul Izua era acolo, legat lîngă cuşcă, gudurîndu-se că ne vede şi tras de lanţ înapoi ori de cîte ori se avînta înspre noi.

Aşadar, Bettiri găsise timp să-l scoată pe cîine din grotă. Dar cum o fi reuşit să-l aducă la suprafaţă din adîncitura aceea ? Şi încă fără ca cineva să-l ajute !

Joëlle şi cu mine merserăm să-l mîngîiem pe cîine şi în vreme ce Izua se rostogolea pe jos la picioarele noastre, fericit mai ales că o vede pe Joëlle, auzirăm o voce din spate :

— Doamne sfinte ! V-aţi şi împrietenit ?!

Întoarserăm capul să spunem bună ziua femeii în negru cu faţa frumoasă şi pală, care-şi împreunase mîinile, uimită. Şi în vreme ce voiam să-i spun cine sîntem, mă întrerupse :

— Ştiu, ştiu ! Sînteţi nepoţii domnului Aguirre. Parizienii. Bettiri şi Nani ne-au vorbit de voi. Aţi venit pentru Nani, nu e aşa ? Bietul copil, a dormit rău şi-l doare capul ! El, care nu e niciodată bolnav, avea faţa aşa de trasă azi-dimineaţă !... Dar poftiţi, intraţi !

Soţia vameşului o luă înainte, iar noi după ea ; trecurăm prin tindă, apoi ne arătă scara care ducea la etaj.

— Sînt amîndoi sus. Deschideţi de-a dreptul ! Numai să iertaţi că nu-i dereticat. Nani e încă în pat. Nu l-am lăsat să se scoale.

Deşi mai mică parcă şi, după cum mi se părea, destul de sărăcăcios mobilată, casa vameşului avea aceeaşi împărţeală de prin partea locului, ca şi a bunicului, aşa încît găsirăm dintr-o dată camera prietenilor noştri.

— Ce plăcere ! zise Bettiri nespus de bucuros că ne vede. Straşnică idee să veniţi la noi ! Ne plictiseam de moarte.

— Bună dimineaţa, Jacques, bună dimineaţa, Joëlle ! zise Nani din pat, silindu-se să surîdă.

— Cum te simţi, Nani ? întrebai.

— Eu ? Foarte bine. N-am nici pe naiba. Mama mă ţine-n pat cu de-a sila şi-mi dă să beau un ceai după altul ; zice că am răcit.

Cînd văzui ceaşca cu ceai de la căpătîiul lui Nani, mă umflă un rîs nebun. Îi spusei, printre hohote, că şi pe mine mă pusese

tot la ceaiuri şi rîsul meu îi apucă şi pe ei, încît acum rîdeam toţi patru rostogoliţi pe patul lui Nani şi ţinîndu-ne de coaste.

Rîsul ăsta izgonea întrucîtva grozăvia pe care o trăisem acum cîteva ore. Fapt e că de îndată ce rîsul ni se potoli, începurăm din nou să vorbim pe şoptite despre cele întîmplate.

Bettiri ne spuse cum, de grijă să scoată cît mai degrabă cîinele din grotă, nu se mai culcase ci, încărcînd două scînduri lungi pe o roabă, pornise înapoi clătinîndu-se de oboseală şi dormind de-a-n-picioarelea.

Scîndurile, prinse în cuie cap la cap, au avut destulă lungime cît să servească de punte înclinată, pe care Izua s-a căţărat cu uşurinţă.

— Dar cel puţin ai lăsat scîndurile acolo ? întrebai.



— Bineînţeles — zise Bettiri. Au să ne fie de folos şi nouă.

Mă uitai la bietul Bettiri ; într-adevăr, cădea de somn. Pleoapele îi erau roşii şi faţa palidă.

— Dar ce te-a apucat să te duci în grotă singur ? îl întrebă deodată Joëlle pe Nani.

— Ei ! zise Nani roşind, fapt care-i dete şi mai mult la iveală cicatricea de pe frunte. Am vrut să vă fac o surpriză. Mă-nţelegi, Jacques a fost atît de bun cu Bettiri... ştii... cînd s-a dus să-i vorbească lui Dominic... Şi m-am gîndit atunci că v-ar face plăcere să găsiţi deschizătura aceea lărgită. Numai că...

Nani se opri, apoi rămase dus pe gînduri.

— Numai că n-ai putut să te abţii şi ai pornit-o razna, de unul singur, pînă te-ai înfundat în văgăuna aceea nenorocită... Şi măcar dac-ai fi luat cu tine ciocanul ! Dar nu ! L-ai lăsat !

— Copii — mă întrerupse deodată Nani cu gravitate. Ştiţi că... Da, uitasem să vă spun : am descoperit ceva...

— Ai descoperit ceva ? răspunserăm aproape într-un glas.

— Da — răspunse, privind în gol — sînt sigur că nu visez. De cealaltă parte a peretelui de stîncă unde am rămas prins, am văzut urme de paşi.

Asemenea noutate ne amuţi de uimire. Cînd ne reveni graiul, vorbeam toţi deodată. Să fi fost adevărat ce spunea Nani ? Nu era cumva victima unei halucinaţii ? (În starea în care se găsea, n-ar fi fost de mirare.) Urme de paşi... ? Atît de departe de intrarea grotei ? Era pur şi simplu de necrezut. Şi totuşi... Nani, nu numai că susţinea cu încăpăţînare cele spuse, dar eu însumi nu-l contraziceam decît de teama unei decepţii. Urme de paşi... Asta întrecea cele mai tainice aşteptări...

— Prieteni — le spusei — într-un singur fel ne putem încredinţa că Nani n-a visat : trebuie să cercetăm urmele la faţa locului.

Cînd ? Dar de aşa ceva nici nu putea fi vorba. Chiar a doua zi, hotărîrăm. Totul e ca Nani să capete învoirea mamei lui să se scoale din pat.

O asemenea condiţie mi se părea pe moment cu neputinţă de realizat. Şi într-adevăr, nevasta vameşului tocmai suia înspre odaia băieţilor, cu altă ceaşcă de ceai. Nani se împotrivi, începu să-şi iasă din fire. Gata-gata să izbucnească furtuna. De teamă să nu fim de faţă la vreo ceartă, Joëlle şi cu mine ne retraserăm în vîrful picioarelor. Dar pe cînd coboram scara, auzirăm că cearta izbucnise sus. Mama îl dojenea straşnic, iar el părea că-i răspunde. Larma creştea din ce în ce şi numai ce ni se păru că auzim cum răsună o palmă.

Îmi părea nespus de rău pentru Nani. Fireşte că necuviinţa faţă de părinţi e de neiertat şi în privinţa asta îşi merita palma. Dar, pe de altă parte, în secolul vitezei, cînd zbori cu peste o sută de kilometri pe oră şi eşti pe cale să debarci pe alte planete, copiii n-ar mai trebui rîzgîiaţi cu fleacuri, ci înţeleşi şi îndrumaţi.

Dacă, după cum spune tata, ca unor copii ce sîntem, ne trebuie deopotrivă dragoste, dar şi severitate, dragostea aceea ar putea fi arătată şi într-un alt fel decît prin ceaiuri turnate pe gît, iar muştruluiala, altfel decît prin palme.



Noaptea e un sfetnic bun, spune o vorbă. Iar cînd eşti tînăr, noaptea mai ales se refac energiile.

Cînd am pornit din nou în adîncimile pămîntului, nici unul din noi nu se mai gîndea la spaimele din ajun. Nani, care — Dumnezeu ştie cum — reuşise s-o înduplece pe maică-sa să-l lase, era plin de vigoare. Bettiri nu mai avea ochii roşii de nedormit. Eu, unul, dormisem buştean, şi mă simţeam gata de orice ispravă. Cît despre Joëlle, pe lîngă că nimic nu-i irosise energia, ardea de dorinţa să vadă locurile pe unde era „să-şi lase oscioarele“ — această amabilă expresie e a ei — bietul Nani.

Între timp, intervenise ceva nou. Şi această noutate privea îmbrăcămintea noastră. Bettiri nu uitase de prăbuşirea de pietre

din partea umedă a grotei pe care o explorasem pe negîndite. Dîndu-și seama de o primejdie necunoscută pînă atunci, împrumutase de la prieteni căști de motociclist.

— Căști metalice ne-ar trebui, dar, în lipsă de ele, ne-om mulțumi și cu astea.

Eram cu totul de părerea lui. Ni le potrivirăm pe cap și rîserăm cu poftă de aerul de marțieni pe care-l aveam cu ele. Astfel împopoțonați, găsirăm scîndurile pe care le înjghebase Bettiri unindu-le cap la cap cu scoabe de fier și, datorită lor, urcușul taluzului a fost ca o plimbare.

Catedrala — astfel denumisem adîncimea în care curgea rîul subteran — o străbăturăm degrabă, fără să mai zăbovim în grota urșilor, ne folosirăm de scara de frînghie ca să ajungem sus, în deschizătura hornului. Ajunși în sala diamantelor, Nani își croi fără preget drum spre galerie, în capătul căreia cîinele îl găsise înțepenit între ciucurii de stalagmite.

Ca să nu pățim și noi ca Nani, începurăm prin a lărgi culoarul cu ciocanul și un proboi, dar munca se dovedi mai grea decît ne așteptasem ; căci nu numai că trebuia să ne deschidem drum culcați pe burtă, dar ne și sufocam, căci nu era aer. Lucrînd totuși cu schimbul, netezirăm culoarul de toate ieșiturile și de toate piedicile din cale. Acum puteam trece în voie prin el. Mergînd de-a bușilea, puteam lesne ajunge pînă la galeriile de dincolo de culoar.

Ca să spun drept, ultimul sfert de oră de muncă, lungit pe burtă, îmi păru o veșnicie. Nu-mi mai găseam locul. Aveam să dăm o dată de faimoasele urme de pași de care spunea Nani că le zărise de cealaltă parte a gîtuirii acesteia ?

Dar după multă trudă veni și timpul cînd unul după altul, pe brînci, trecurăm de piedica ce ne stătuse-n cale.

Ne văzurăm într-un fel de criptă cu tavanul jos, pe care torțele electrice și lumînările noastre o luminau îndeajuns cît să ne dăm seama că nu era spațioasă. Mă lăsai în genunchi ca să-i cercetez solul, cînd simții că inima îmi bate să se spargă.

— Uite ! Uite ! îmi arătă Nani, ca scos din fire.

Nu mai era nici o îndoială ; în argila încă prăfuită, alături de urmele pe care le lăsaseră espadrilele lui Nani, erau urme foarte vizibile de picioare goale.

Îi rugai pe toţi să umble numai pe vîrfuri şi numai pe lîngă peretele stîncii, ca nu cumva să stricăm urmele.

— Şi crezi tu într-adevăr că poate fi vorba de oameni preistorici ? mă întrebă Bettiri.

N-aş fi putut spune sigur. Dar, împins parcă de un instinct, înaintam într-una pe lîngă pereţi, abia îndrăznind să ating solul cu încălţămintea, ca să nu şterg cumva te miri ce vestigii de seamă, care ne-ar fi dat cheia enigmei. Ajunsei astfel primul într-o încăpere alăturată criptei.

Şi pe cînd plimbam de-a lungul peretelui raza de lumină, mă oprii brusc, iar lumina lanternei începu să-mi tremure în mînă.

— Be... Bettiri, Nani, Jo... Joëlle — îngînai.

Toţi trei se apropiară. Luminile noastre, proiectate în acelaşi punct, ne arătară ceva uluitor : pe un fel de soclu rudimentar cioplit, stătea rezemată de zid o statuetă din argilă, minunat modelată şi păstrată intactă, reprezentînd un urs ridicat pe labele dinapoi şi gata să-şi apuce prada sau inamicul. O priveam, cu răsuflarea întretăiată, cu o emoţie nemaiîntîlnită pe atunci, izvorînd din frumuseţe şi mister...

— De astă dată —îngînă Bettiri — mă tem că...

Nu sfîrşi, dar ştiam ce voia să spună. Ne găseam, poate, în faţa unei dovezi de nedezminţit că oamenii preistorici trăiseră în grota aceea. Dar cum să admiţi că oameni atît de primitivi ca acei de care ne vorbea domnul Felton să fi putut modela aşa minune ? Enigma aceasta mă depăşea.

Dar nu eram la capătul descoperirilor. Puţin după aceea, Joëlle ne dădu de veste că pe pereţi erau „desene". Uimiţi, cercetarăm îndeaproape pereţii încăperii şi pe cei ai criptei. Joëlle avea dreptate : descoperirăm întruchipări de urşi săpate pe pereţi, dar

şi de cerbi, de bizoni şi chiar un elefant cu păr lung, care trebuie să fi fost un mamut. Toate erau schiţate uimitor de natural. Chiar atunci cînd liniile se dublau, proporţia şi mişcarea animalului erau exacte : bizonii porneau la atac, cerbii (poate să fi fost reni) fugeau ; cît despre urşi, erau adesea străpunşi de linii care păreau să fie săgeţi.

Înfriguraţi şi fără să ne credem ochilor, făcurăm înconjurul criptei şi ne întoarserăm din nou la statuetă. Ea era cea care mă fermeca mai mult. Era atît de desăvîrşită, încît părea ieşită atunci din atelierul unui mare sculptor. Şi totuşi, de mii şi mii de ani, nici o fiinţă omenească nu o zărise.

Un ceas întreg trecurăm în inventar tot ceea ce descoperisem. Apoi n-am avut încotro şi a trebuit să ieşim la suprafaţă. Nu vorbirăm mai nimic la întoarcere. Eram ca năucit de descoperirea unei lumi pe care n-o puteam cuprinde în întregime, nici cu simţurile şi nici cu închipuirea. Cum putuseră asemenea opere de artă să ia naştere în străfundurile întunecate ale unei peşteri ? Pe încetul, mă simţeam ca strivit sub apăsarea unei răspunderi prea grele pentru umerii mei de copil. Şi încîntarea mea de moment se preschimbă acum într-o idee fixă, provenind din neştiinţa mea şi din atîtea întrebări ce mi le puneam.

Cînd ne văzurăm din nou la lumină, o hotărîre se limpezise în mintea mea şi mă grăbii s-o împărtăşesc tovarăşilor mei. Îi rugai să se aşeze pe iarbă lîngă mine, dar îmi lipsea curajul să le spun ce gîndesc. Pînă la urmă, tăcerea se făcu apăsătoare.

— Ascultaţi, copii ! le spusei cu un suspin din adînc. Toată explorarea asta a grotei a fost pentru noi un joc. Dar cred că jocul a încetat. Ceea ce am descoperit e atît de extraordinar, de important... vreau să spun atît de important pentru ştiinţă... încît ca să mai facem o taină din descoperirea aceasta ar fi o crimă...

Poate că ceilalţi or fi gîndit şi ei la fel cu mine. Poate că aşteptau chiar ca eu să ridic problema. Nu-mi răspunseră de îndată. Bettiri părea afundat în gînduri negre. Nani mesteca un fir de iarbă, cu gîndul aiurea ; doar Joëlle îmi sorbea cuvintele.

— O crimă ? răspunse Bettiri, pălind. Ce vrei să zici ?

— Vreau să zic... că descoperirea nu ne mai aparţine nouă.

— Tot nu înţeleg.

— Statueta aceea, cît şi desenele trebuie examinate de savanţi.

— De savanţi ? Vrei să spui, de profesori ?

— Da.

— Şi atunci noi ? întrebă Nani.

— Ei bine, noi vom rămîne cei care am descoperit această comoară a preistoriei, cum ar zice domnul Felton.

— Da, domnul Felton... — spuse Bettiri cu amărăciune. Ştiam eu că la dînsul te gîndeşti !

— Ei da, domnul Felton este singurul om din Sare care s-ar pricepe să cerceteze cu deplin folos cripta. Şi dacă găseşte că e cazul, o să dea de ştire şi altor savanţi din Paris.

— Din Paris ?! zise Bettiri, surprins oarecum de proporţiile pe care nu le bănuise.

— Din Paris, fireşte ! Vă daţi voi seama că datorită nouă, nişte copii, ştiinţa preistoriei va face, poate, un pas înainte ?

Acest ultim argument simţeam că atîrnă întrucîtva în cumpănă pentru cei doi fraţi. Dar tot nu destul cît să-şi învingă silnicia şi să dea în mîna unor oameni maturi întreaga lume subterană descoperită de ei, devenită, în oarecare măsură, bunul lor. Cum îi înţelegeam ! Grota aceasta, grota noastră, pradă unor străini ! Sfîrşită fericirea nemăsurată a tainei ! Sfîrşite colindările pe sub pămînt, mîndria de a făptui vitejii, neştiute de nimeni ! De, şi mie mi se strîngea inima la gîndul ăsta !... Şi totuşi... bogăţiile preistorice din cripta noastră îmi înlăturau orişice scrupul. În faţa perspectivei de a fi de folos ştiinţei şi, cu ajutorul ei, luminării omenirii, ultimele mele şovăiri, de altfel de-a dreptul egoiste şi copilăreşti, se năruiau. Îmi venea în minte şi cum domnul Felton ştiuse să descopere că piatra aceea era de fapt o scoică. Ce mină de descoperiri asupra unor vremi îndepărtate putea să fie cripta noastră pentru nişte oameni competenţi ! Fără să-mi dau seama,

mă simţeam legat de preistorie, de ştiinţa aceasta care avea, poate, să devină chemarea mea, meseria mea !...

Dar cum să-i fac şi pe ceilalţi să vadă ca mine ? Cum să-i hotărăsc pe Bettiri şi pe Nani să consimtă la ceva care lor li se pare un sacrificiu nemăsurat ?

Am pledat multă vreme cauza ştiinţei în faţa prietenilor mei niţel cam sălbatici. Le descrisei muzeele de ştiinţe naturale pe care le vizitasem ; le vorbii despre discuţiile pasionante pe care le-ar isca, poate, în cercurile ştiinţifice din lumea întreagă, descoperirile noastre ; le trecui prin ochii minţii frumoasele albume unde aveau să fie reproduse gravurile şi statueta din cripta noastră ; şi la urmă le mărturisii că, datorită lor şi grotei lor, mi-am ales de pe acum viitoarea meserie : aveam să studiez în viitor preistoria...

Destăinuirea aceasta, mai mult dect oricare alt argument, învinse îndărătnicia celor doi fraţi. Căci Bettiri şi Nani mi-erau prieteni, prieteni cu adevărat ! Sentimentul, destul de naiv, dar mărinimos, că descoperirile noastre ar putea atrage asupră-mi atenţia savanţilor ca să mă ajute în viitoarea mea carieră, îi hotărî. După o ultimă şovăire, mă dezlegară de jurămîntul de a mai păstra taina şi — spre marea mea uşurare — hotărîrăm de comun acord că toţi patru îl vom conduce pe domnul Felton în Grota Urşilor.

Capitolul XIV

Să ascundă indiferenţa britanică atît de bine sentimentele ? Ori domnul Felton mă aştepta ? Sunasem totuşi, la uşa lui, la o oră puţin obişnuită ; orologiul bisericii abia sunase opt dimineaţa. Domnul Felton era în faţa mea în halat şi papuci şi mă cerceta cu

un aer ironic, fără să pară de loc surprins că mă vedea la el, roşind şi bîlbîindu-mă.

— *Come in, come in!* Poftim, *my boy*, ce poveste îmi dă plăcerea unei vizite atît de matinale ? Dar nu-mi spune : cred că ghicesc. A venit momentul să-i mărturiseşti lui *uncle* Felton prostiile pe care le-ai făcut şi pe care i le-ai ascuns data trecută...

Pe de o parte, eram surprins, pe de alta amuzat că savantul meu prieten poate fi în acelaşi timp atît de ager şi atît de departe de adevăr.

— Aveţi dreptate — i-am spus. Am venit să vă destăinui ce a trebuit să nu vă spun cînd v-am văzut data trecută. Dar nu e vorba de nici o prostie. Sau nu chiar aşa.

Între timp, englezul mă condusese în cabinetul lui de lucru. Ceainicul era la locul lui ; fierbea pe reşoul electric între cărţile şi hîrtiile care acopereau biroul.

— O ceaşcă de ceai, *my boy ?*

— Bucuros.

Acum, cînd nimic nu mai stătea în calea mărturisirilor, ardeam de nerăbdare să-i spun domnului Felton motivele care mă aduceau la el. Dar sîngele rece e contagios. Gesturile încete şi măsurate ale britanicului mă potoliră şi ne băurăm ceaşca de ceai într-o desăvîrşită reculegere, fără să schimbăm un cuvînt.

— *Come on* [1] — zise în sfîrşit domnul Felton. Despre ce e vorba ?

— Ei bine, iată ! Am... adică noi... am descoperit o grotă !

— O grotă ! repetă domnul Felton.

— O grotă preistorică !

— Preistorică.

— Unde sînt cranii de urşi !

— Cranii de urşi.

— Şi... şi...

[1] Dă-i drumul (în limba engleză în text).

Mă oprii, căci răspunsurile domnului Felton mi se părură deodată destul de reci.

— Nu mă credeţi ? întrebai, indignat.

— E un joc amuzant — zise domnul Felton.

— Dar nu e joc ! exclamai.

— Nu e joc ? întrebă domnul Felton, lăsînd brusc pe masă ceaşca pe care o ţinuse în mînă.

Începui să scotocesc înfrigurat prin buzunare.

— Astea ce sînt ? întrebai, punînd pe birou colţii şi măselele de urşi pe care le adunasem din grota noastră.

Domnul Felton se plecă şi cercetă cu grijă exemplarele.

— *I see*... văd... Sînt colţi de urs de peşteră — se pronunţă el competent.

— Vedeţi ? Ce vă spuneam ? zisei triumfător.

— *Well* ; bine, dar de unde le-ai... ? întrebă sever şi cu mîna făcu un gest ca de şterpeleală.

— Şterpelit ? Dar nu le-am şterpelit ! spusei indignat. Vă spun că le-am descoperit !

Domnul Felton îşi răsfiră mîinile mari şi osoase pe birou.

— Le-ai descoperit ? Unde ? zise.

— V-am spus : în grotă !

Domnul Felton se scărpină în cap nedumerit.

— Vrei să spui că le-ai descoperit într-adevăr într-o grotă ? Într-o grotă preistorică ?

În clipa aceea trebui să mărturisesc că dacă domnul Felton era un mare savant, era în schimb complet lipsit de imaginaţie.

Sigur că am făptuit cine ştie ce prostie, rămînea la convingerea lui, pornea pe căi greşite şi nu-şi dădea seama de realitate.

— Dar sigur că da — îi spusei exasperat. Joëlle, Bettiri, Nani şi cu mine am descoperit o grotă, sau mai degrabă Nani şi Bettiri au descoperit-o ; craniile de urs de asemenea, dar toţi împreună am descoperit o criptă cu o statuie de argilă înfăţişînd un urs, şi cu cerbi, şi bizoni şi mamuţi gravaţi pe pereţi, şi...

— Stai ! Stai ! zise domnul Felton, care de astă dată părea descumpănit. Mai repetă o dată, *my boy !* Ce spuneai ?

După ce le turnasem toate pe nerăsuflate, luai totul de la capăt, pe-ndelete. Povestii cum vrajba dintre noi şi fiii grănicerului se transformase în prietenie datorită cîinelui lor, pe care îl îngrijise Joëlle, cum apoi băieţii ne-au dus la grota lor, cum am adunat colţii de urşi, chiar colţii care se aflau acum pe birou, şi cum, scrijiliturile urşilor pe un perete ne-a făcut să împingem explorarea şi mai departe, apoi accidentul lui Nani şi felul cum a fost salvat de cîine şi, în fine, descoperirea criptei şi a comorilor ei preistorice.

Mărturisesc că deşi povestisem totul aşa cum se desfăşurase, povestirea rămînea şi acum destul de încîlcită, tot din teama că nu mă va crede. Dar încă de la început, domnul Felton nu-şi mai găsea astîmpăr ; mereu mişca scaunul şi era tot un „ah", şi tot un „oh", şi tot un *„my goodness"*. Barem cînd ajunsei să-i descriu cu de-amănuntul statueta din argilă şi gravurile de pe pereţi, sări cu totul în sus, de parc-ar fi fost pe arcuri, şi porni să cutreiere în sus şi în jos prin odaie, într-un hal de surescitare cum nu-l mai văzusem pînă atunci...

Cînd sfîrşii, poftindu-l, fără multă vorbă, să vină de-ndată cu noi să cerceteze lucrurile la faţa locului, englezul se propti în faţa mea şi, plin de entuziasm, bătîndu-mă pe umeri, exclamă :

— *It's wonderful, my boy !* Minunat !... Vin îndată !... *Give me the time* [1],... un minut, cît să mă-mbrac !

Şi în grabă, scăpîndu-i un papuc şi agăţîndu-şi pulpana halatului de soclul bustului antic care începu să se bălăbănească gata să cadă, ieşi ca un glonţ din cabinetul de lucru.

Nu se lăsă aşteptat mult. Dar care nu-mi fu mirarea cînd îl văzui întorcîndu-se îmbrăcat în jacheta neagră şi cu jerseul ca un gălbenuş de ou, cu cravata legată ca naiba în jurul gulerului şi părul răvăşit. În mînă avea o cască de miner şi, gesticulînd ca un apucat, îmi punea în englezeşte întrebări din care nu înţelegeam mai nimic.

---

[1] Dă-mi timp (în limba engleză în text).

— Dar... o să vă murdăriţi ! îi spusei, arătîndu-i jacheta.

Domnul Felton îşi netezi cu gîndul aiurea jacheta, fără să ia seama la ce-i spuneam. Ochii îi ardeau.

— Haidem, *my boy, hurry, hurry!* Repede ! Repede ! *I'm impatient!* Sînt nerăbdător de nu-ţi poţi închipui. Unde ţi-e casca ?

— Avem căşti de motociclişti.

— Căşti de... ce ?

— De motociclişti.

Domnul Felton ridică braţele.

— *My goodness!* Ştiam eu că faceţi prostii. Să... coborîţi voi într-o grotă necunoscută, fără cască metalică ! *You are crazy*, sînteţi nebuni !...

Şi fără să mai piardă vremea, mă împinse destul de brutal spre poartă, tot întrebîndu-mă, ca să se asigure, dacă n-am atins nimic în criptă, dacă n-am stricat nimic.

Agitaţia profesorului depăşise aşteptările mele... Domnul Felton parcă-şi ieşise din fire. Starea de surescitare pe care spusele mele o stîrnise în omul acesta de obicei atît de calm şi măsurat, îmi arătă şi mai bine cît de importante erau descoperirile noastre.

Ne suirăm în maşina englezului. De astă dată, domnul Felton conducea „mîncînd pămîntul", căci vitezometrul indica peste optzeci pe oră. Presimţind că vom veni cu maşini, Bettiri, Nani şi Joëlle ne aşteptau la marginea drumului. Domnul Felton coborî din maşină şi strînse mîna la toţi. Dar, în treacăt fie zis, Bettiri şi Nani erau tare plouaţi.

Străbăturăm Valea Cenuşie mai mult în tăcere. Domnul Felton mergea cu paşi mari, fără să ţină seama nici de noi, şi nici măcar de Joëlle care, mititică, abia se ţinea după el. Ajunşi în faţa grotei, prietenii noştri îşi dădură cu părerea că îmbrăcămintea englezului nu se potrivea de loc cu o expediţie pe sub pămînt. Îmi arătară cu o strîmbătură jacheta domnului Felton. Le răspunsei şi eu dînd din umeri. Cînd îi arătarăm intrarea în grotă, englezul avu un

gest mişcător : după ce examină încă o dată căştile noastre şi văzu că sînt din piele, ne atrase atenţia asupra primejdiei surpărilor de pietre, luă casca lui metalică, o afundă pe capul Joëllei. Noi ne opuserăm, dar în zadar. Nici nu vru să audă. Ţinea să împărtăşească cu noi riscurile de orice fel.

Mă temusem cum avea să răzbată prietenul nostru englezul prin locurile anevoioase pînă la criptă. Dar nu-i cunoscusem calităţile sportive. Cu o uşurinţă uluitoare pentru un om de vîrsta lui şi suferind de reumatism, domnul Felton merse de-a buşilea prin culoarul de la intrare, trecu puntea de scînduri, se căţără pe scara de frînghie şi se strecură, tîrîndu-se pe burtă, prin deschizătura din perete.

Fireşte că după asemenea isprăvi, pantalonul şi jacheta — fără să mai vorbim de jerseu şi de guler — era totuna de noroi. Dar puţin îi păsa ! Mergea voiniceşte drept la ţintă, fără nici un răgaz. Abia dacă se opri la craniile de urs. Cripta, numai cripta, ea e care-l interesa.

Cînd, în sfîrşit, îndreptarăm toate luminile pe statueta de argilă, domnul Felton scoase un ţipăt răguşit. Smulse felinarul din mîna lui Bettiri şi îngînînd în englezeşte cuvinte fără şir, începu să examineze ursul de argilă, privindu-l cînd de aproape, cînd de departe, cînd iarăşi de aproape...

— Astounding ! Phenomenal ! Uimitor ! Fenomenal !... se minuna într-una.

Apoi, tot cu lampa lui Bettiri în mînă, începu să cerceteze pereţii. Din nou mormăia cîte ceva ca pentru sine, scoţînd cînd şi cînd mici strigăte de uimire ori de bucurie. Vedeam pînă în ce grad comportarea englezului îi impresiona pe Bettiri şi Nani. Bineînţeles că-n ochii lor, domnul Felton avea reputaţia bine stabilită de zănatic. Dar ca un om în toată firea cum era el să se extazieze pînă-ntr-atît de descoperirile noastre, asta tot le dădea de gîndit. Entuziasmul domnului Felton arăta că descoperirea aceasta va stîrni o reacţie în lanţ, aşa cum nici nu bănuiau prietenii mei.



Emoţia lor atinse culmea cînd englezul, deschizînd larg braţele, ne strînse rînd pe rînd la pieptul lui, numindu-ne „copiii lui dragi“.

— *It's a great day !*[1]... exclamă. Una din cele mai frumoase zile din viaţă.

Şi ca şi cînd ar fi răspuns dorinţei mele lăuntrice, ne spuse că şi statueta, şi gravurile erau de toată frumuseţea, şi păreau să dateze din epoca magdaleniană, adică cu zeci de mii de ani înainte de era noastră şi rivalizau cu cele mai frumoase opere de artă preistorică din grotele din Combarelles, Trois-Frères şi Isturitz.

— *My dear children*, scumpii mei copii — ne spuse, pătruns de emoţie — voi, cum să zic, aţi binemeritat de la ştiinţă !

Îl întrebai un lucru pe care nu mi-l puteam nicicum explica : cum e cu putinţă ca oameni atît de primitivi să fie în stare de o asemenea măiestrie în gravură şi în modelaj plastic ? Domnul Felton îmi spuse atunci că atingeam una din tainele specifice omului. Din noaptea timpurilor, omul s-a dovedit a fi artist. Au fost sculpturile şi gravurile preistorice făcute numai dintr-o dragoste de artă ? Sau poate se serveau de ele în magie ? După domnul Felton, unul din motive nu excludea pe celălalt. Astfel, aici chiar, în grota aceasta în care fosilele dovedeau prezenţa urşilor de peşteră, e foarte probabil ca statueta şi gravurile să se fi aflat în legătură cu unele ritualuri magice, în scopul de a stîrpi fiarele, punîndu-le la îndemîna celor ce le vînează. Era oare de admis ca fiecare trăsătură, fiecare figură să fi avut acest singur şi unic scop ? Domnul Felton era de părere că nu. Să imiţi şi să redai prin mijloace proprii natura înconjurătoare, stilizînd-o, însemna fără îndoială şi pentru omul primitiv o cale de a-şi afirma personalitatea în raport cu sine însuşi şi cu ceilalţi şi de a-şi afirma conştiinţa de sine şi libertatea.

— Trebuie să admitem, *my boy*, că asta este o *activity* de bază a omului, a speciei umane.

---

[1] E o zi mare (în limba engleză în text).

În semiobscuritatea în care ne găseam, adînc vîrîţi sub pămînt şi înconjuraţi de aceste grăitoare dovezi ale străvechiului simţ artistic al omului, declaraţia aceasta avea o rezonanţă nespusă. Eram uimit şi mişcat pînă-n adînc. Îmi dădeam seama că Bettiri şi Nani, de asemenea, sorbeau cuvintele prietenului nostru englez.

— Înţeleg — spuse deodată Joëlle cu vocea ei piţigăiată. În vreme ce oamenii se ocupau aici cu magia, urşii acolo îi adulmecau, se ridicau în două labe şi scrijileau pereţii...

Sora mea trebuie să fi avut dreptate, dar domnul Felton, care nu văzuse scrijiliturile urşilor pe pereţi, nu avea cum să-nţeleagă aluzia. Şi era gata să pună şi el întrebări la rîndul lui, cînd Bettiri, spre uimirea mea, intră în vorbă ca să reia firul întrerupt al discuţiei :

— Dar vînătorii aceştia, domnule, nu desenau şi nu sculptau niciodată făpturi omeneşti ?

Într-un avînt prietenesc, îi cuprinsei cu braţul umerii.

Aha, ursuzul meu începea şi el să se pasioneze de preistorie ! Ce bine-mi părea !...

Scoţînd din buzunar un carneţel pe care începu să schiţeze gravurile de pe pereţi, domnul Felton ne spuse că din Pirinei pînă-n Siberia, trecînd prin nordul Italiei şi al Europei centrale, s-au găsit statuete de cele mai multe ori de fildeş, reprezentînd femei obeze sau busturi de femei, cu cap oval, dar fără figură. Cea mai mare parte din ele datează din epoca aurigmiciană. Mai tîrziu, arta aceasta se pierde, dar figurile omeneşti apar în „peşterile împodobite". În grotele din La Marche, de exemplu, la Lussac-les-Châteaux, există foarte vechi şi foarte ciudate capete de bărbaţi, cu nas gros, cînd drept, cînd coroiat, despre care abatele Breuil, marele preistoric, a spus că ar fi portrete. În aceeaşi peşteră, personajele sînt uneori în grupuri : un bărbat în picioare, cu braţele ridicate, e înconjurat de figuri groteşti care se schimonosesc. S-ar putea să fie vreun ritual de invocări sau de îndepărtări de duhuri. Mai tîrziu au apărut figuri omeneşti în grotele din Spania, din Hoggar şi multe alte locuri....

Ca musca la arat, Nani şi Joëlle se învîrteau în jurul lui Felton, curioşi să-i vadă desenele.

— Dar nu seamănă de loc ! spuse Joëlle.

— Nu, *my dear* — zise domnul Felton. *These fellows*, indivizii aceştia care au desenat aci — zise cu un surîs, arătînd înspre gravurile de pe pereţi — erau mult mai artişti decît mine ! Aveţi răbdare ! Au să vină unii elevi de la bele-arte, care au să facă treabă bună, o să vedeţi !

Elevii de la bele-arte în grota noastră ? Uimitor ! Nani voi să afle dacă şi-n alte grote se găsiseră statuete înfăţişînd animale. Domnul Felton ne spuse atunci cît de nepreţuită era descoperirea noastră tocmai din cauză că statuetele din argilă erau rare. Ne cită, totuşi, cazuri de urşi, de cai, de feline, din grota lui Montespan, în Ariège. În grotele din Solutré, ne spuse, reni şi bizoni erau săpaţi în calcar. Tot aşa şi urşii, felinele, bizonii şi caii din grota de la Isturitz.

Adesea, animalele sînt sculptate în fildeş sau os, ca la Buniquel, în Tarn-et-Garonne, sau la Madeleine, în Dordogne. La Roc-de-Sers, în Caharente, şi la Pey-de-l'Azé, în Dordogne, se găsesc frize de animale sculptate în basorelief ; e vorba de bizoni, de ţapi cu coarne răsucite, de peşti şi de unele păsări. În grota din Laugarie-Basse se găseşte o vidră mîncînd un peşte. Dar culmea artei animaliere este atinsă de gravurile din grotele aşa-zise „împodobite". Gravurile sînt adesea colorate. În Franţa, grota din Lascaux, cu bovidee şi cervicee pictate în negru şi roşu, surprinse pe viu în mişcarea lor firească şi redate cu un realism extraordinar, este un adevărat for de artă premagdaleniană.

În Spania, mai ales de-a lungul şirului de munţi de coastă, între provincia Lerida şi Almeria, nenumărate peşteri deschise sînt impodobite cu minunate fresce în care, pe lîngă roşu şi negru, intervin şi culorile ocru, brun-negricios şi roşu-aprins.

Oprindu-se din munca lui de desenator şi căutînd să-şi amintească, domnul Felton ne descrise unele din „tablouri“ : mistreţul rănit, fugărit de un vînător, din Charco del Agua Amarga, vînătorul din Tormon venind înspre puiul de cerb pe care-l omorîse ; arcaşul din Tortosilla îndreptîndu-se tihnit spre un ţap sălbatic, fără îndoială rănit de moarte ; haita de mistreţi din la Gazulla, surprinsă de un grup de vînători care ciuruiesc cu săgeţi animalele din care o parte fug, altele se rostogolesc pe jos, străpunse de săgeţi ; turma de ţapi din Alpera, fugărită de o haită de lupi care-i încolţesc din două părţi.

Cu închipuirea aprinsă de asemenea extraordinare evocări, toţi patru sorbeam spusele savantului nostru prieten. Dar domnul Felton închise brusc carnetul.

— *Well !* spuse. Gata acum ! Suim din nou. Am de trimis telegrame.

— La Paris ? îl întrebai, uitîndu-mă înspre Bettiri cu o privire plină de tîlc.

— La Paris ! ne spuse domnul Felton.

Capitolul XV

Ceea ce-mi rămîne de povestit nu e decît un epilog al vacanţei de neuitat petrecută la Sare.

Domnul Felton expedie în aceeaşi zi telegrame la Muzeul Omului, la Paris, unor confraţi, unor profesori de la Sorbona şi de la Oxford. Chiar a doua zi ne arătă lungul răspuns telegrafic al directorului Muzeului Omului, care anunţă sosirea pe curînd la

Sare a unor tineri savanţi, specialişti în preistorie. În aceeaşi telegramă, îl ruga pe domnul Felton, între altele, de „a felicita, în numele ştiinţei, pe tinerii care au prilejuit această importantă descoperire".

I-am arătat telegrama lui Bettiri şi Nani. Prietenii mei deveniră atît de mîndri, ba chiar atît de îngîmfaţi, încît fui nevoit să-i potolesc, de teamă să nu pocnească şi ei ca broasca din fabulă. După aceea, domnul Felton primi în fiece zi scrisori de felicitare şi cereri de informaţii. Grijuliu, ni le arătă pe toate, făcîndu-ne părtaşi la senzaţionalul interes pe care descoperirea noastră îl stîrnise în lumea întreagă.

În curînd sosiră la Sare trimişii Muzeului Omului, tineri ageri şi bine echipaţi, cu haine impermeabile, căşti, colaci de sîrmă de oţel, troliuri şi bărci pneumatice. Avuserăm cinstea să-i conducem noi înşine la cripta noastră. Ei, însă, îşi propuneau să exploreze întreaga parte rămasă necunoscută a grotei, ca şi cursul de apă subteran.

Avuserăm şi privilegiul de a asista la munca tehnică a preluării de mostre geologice şi a primelor analize ale stîncii, la reproducerea desenată în amănunt a urmelor şi a gravurilor şi a primelor fotografii la lumina de magneziu. Am învăţat o mulţime de lucruri în tovărăşia tinerilor specialişti şi îmi părea că din întîlnirea mea cu ei, vocaţia mea ce se înfiripase devenea tot mai puternică pe zi ce trecea.

Informat de isprăvile noastre de către domnul Felton, fără să mai vorbim de faima ce stîrnisem, bunicul Aguirre ne dojeni mai întîi. Jocurile astea primejdioase, cum numea el descinderile noastre în grotă, ar fi putut să ia o întorsătură urîtă, spuse, şi găsea că e de neiertat ca noi să facem asemenea imprudenţe fără ca să-l prevenim. Dar prietenul nostru englez ne luă partea în aşa fel, încît pînă la urmă ne iertă.

În curînd, aventura noastră, înflorită de Bettiri, care se dovedi a fi un minunat povestitor, fu publicată o dată cu fotografiile

noastre într-o mulţime de ziare şi reviste. Nu mică ne fu mirarea cînd o dată cu o scrisoare din Statele Unite, care ne anunţa sosirea părinţilor, ei ne împărtăşeau şi uluirea, şi îngrijorarea lor de cele aflate.

Da, vara se apropia de sfîrşit. Şi, din clipa în care, în locul expediţiilor noastre tainice şi pasionante aveam de-a face acum doar cu curiozitatea ziariştilor, începusem din nou să mă plictisesc. Şi Joëlle, şi eu ardeam de nerăbdare să fim cu părinţii la un loc.

Şi iată că, într-o frumoasă zi de sfîrşit de august, auzii frînînd scrîşnit pe pietrişul din faţa intrării maşina tatălui meu. Revederea a fost nespus de duioasă. Şi noi şi dînşii aveam atîtea să ne spunem! Dar tatăl meu trebuia să se înapoieze degrabă la Paris, unde îl aşteptau noi sarcini, căci, după ultimele zvonuri, înaintarea lui era sigură.

Mătuşa Pamparrina pregăti un mare ospăţ de rămas bun şi se întrecu de data asta cu ştiinţa ei în arta culinară. Ni se dete voie să-i poftim în seara aceea şi pe prietenii noştri Bettiri şi Nani. Erau de faţă şi domnul Felton, şi doi tineri speologi, care încă mai cercetau, la faţa locului, comorile aflate în criptă. Reuniunea a fost veselă, cu toată părerea de rău a despărţirii.

Două zile mai tîrziu, după ce-i îmbrăţişarăm o ultimă dată pe Bettiri şi Nani, ne suirăm în maşină, petrecuţi de privirea binevoitoare şi, cum mi se păru, înduioşată a bunicului Aguirre şi a domnului Felton. Mult timp încă după ce la cotitura drumului i-am pierdut din vedere, părea că încă-i am în faţă pe cei doi bătrîni şi pe băieţii care-şi luau rămas bun, fluturînd batista.

Pe cînd ne îndreptam spre Paris, l-am rugat pe tata să facă un ocol, ca să putem vizita grota din Lascaux. Tata mi-a împlinit dorinţa. Minunata prospeţime de culori a imenselor gravuri policrome ne-a încîntat şi ne-a fost ca o încununare a marii noastre aventuri preistorice.

Nu am uitat nici de cuvîntul dat lui Dominic. Am profitat de cele cîteva zile care ne mai despărţeau de noul an şcolar, pentru ca să întocmesc povestirea despre felul cum mi-am petrecut vacanţa. Acum e gata. Dar, furat de condei, în loc de cîteva pagini, iată că am mîzgălit o mulţime de caiete. E mult prea mult pentru o revistă de liceau. Mi-a venit o idee : ce-ar fi să trimit caietele astea unui editor ! Mai ştii ? Poate se publică.

Dominic n-ar avea de ce să fie supărat. Ce contează — nu e aşa ? — e să te ţii de cuvînt.

Redactor responsabil : MIMI WESTFRIED
Tehnoredactor : ŞTEFANIA MIHAI

Dat la cules 07.01.1966. Bun de tipar 17.03.1966. Apărut 1966. Comanda nr. 7296. Tiraj 30.140. Hîrtie semivelină de 63 g/m², 610×860/16. Coli editoriale 7,93. Coli de tipar 9,5 A. T. 12443. C. Z. pentru bibliotecile mici 84—93=R.

Tiparul executat sub comanda nr. 3025 la
Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918",
Str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97, Bucureşti,
Republica Socialistă România.